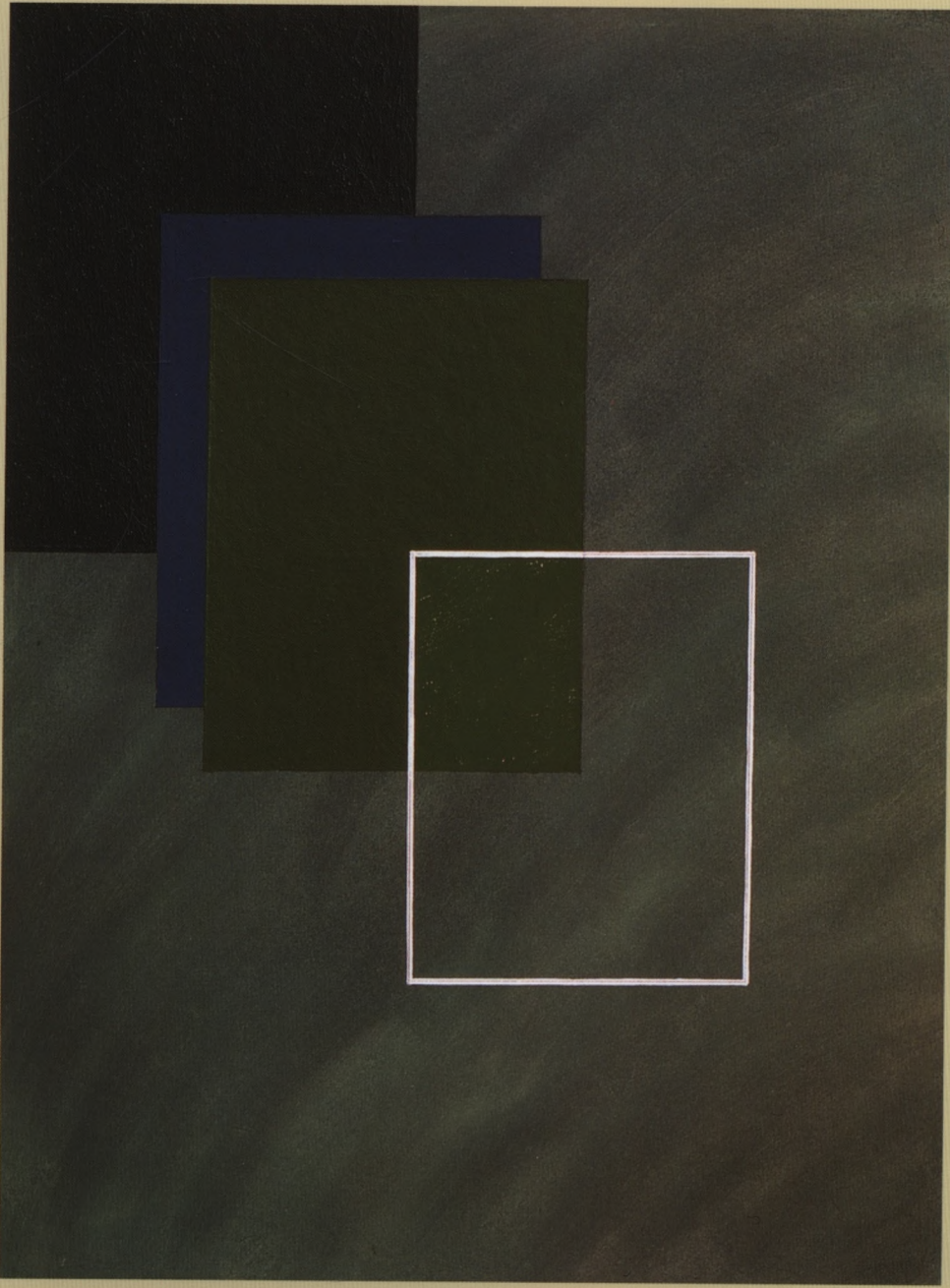

2 0 1 1

H3 19.565

MEDI *art*

ORVOSI SZAKMAI
ÉS KULTURÁLIS
FOLYÓIRAT

Főszerkesztő
Dr. Gömör Béla

4

AKADÉMIAI KIADÓ

NÍVÓDÍJ 2011

Gömör Béla

A

MediArt

CÍMŰ FOLYÓIRAT
FŐSZERKESZTŐI TEVÉKENYSÉGÉÉRT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ÉS AZ AKADÉMIAI KIADÓ
EZZEL AZ OKLEVÉLLEL
KÍVÁNJA ELISMERNI A FŐSZERKESZTŐ
TUDOMÁNYOS TELJESÍTMÉNYÉT

BUDAPEST, 2011. NOVEMBER 14.

Paládi-Kovács Attila

AZ MTA KFB ELNÖKE

Papp Zoltán

SZERKESZTŐSÉGIGAZGATÓ

Akadémiai Nívódíjban részesült a *MediArt*

Az Akadémiai Kiadó 1974 óta jutalmazza nívódíjjal a kor legjelesebb hazai tudományos munkáit. A kiadó célja, hogy elsősorban erkölcsi elismerésben részesítse a közelmúlt legszínvonalasabb tudományos kiadványait és szerzőit. A díjakat ünnepélyes keretek között Paládi-Kovács Attila, az MTA Könyv- és Folyóirat Bizottságának elnöke adta át 2011. november 14-én a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában.

A díjazottak évről évre a tudományos osztályok jelölései alapján főként a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott és az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent művek közül kerülnek ki. 2011-ben tizennégy kiadványt, illetve szerzőt, valamint három folyóiratot – köztük a *MediArtot* – díjaztak. A díjazottakról a kiadó honlapján (akkr.hu) olvasható közlemény.

MediArt

Orvosi szakmai és kulturális folyóirat

Főszerkesztő: DR. GÖMÖR BÉLA

2011/4. szám

TARTALOM

SZERKESZTŐSÉGI ROVAT – DR. GÖMÖR BÉLA ■ 3

ORVOSTÖRTÉNELEM

Krepuska professzor (1861–1949) és a trianoni határkiigazítás – DR. FANCSIK JÁNOS ■ 4

INTERJÚ

Páros interjú – DR. POLNER ZOLTÁN ■ 6

Az elme gyógyító ereje – DR. DOMJÁN LÁSZLÓ ■ 9
(főszerkesztői megjegyzéssel és felkért hozzászólással)

ZENETÖRTÉNET

A hangszeres muzsika kezdetei – DR. JÓZSA LÁSZLÓ ■ 14

IRODALOM

Emléktöredékek egy orvos feljegyzéseiből... – DR. KENDREY GÁBOR ■ 19

A rák illata – DR. NEMESÁNSZKY ELEMÉR ■ 21

Semmelweis a modern színházművészetben – DR. MONOS EMIL ■ 22

A Rosenbacher-saga – DR. VALKAI TERÉZ ■ 25

KÉPZŐMŰVÉSZET

Orvosi munkám mellett végzett művészettörténeti kutatásaim – DR. LUKÁCS MÁRTA ■ 27

Az én történetem..., avagy hogyan szeretett bele egy fiatal orvosjelölt
a mezőtúri kerámiába – DR. SZŐÖR ÁRPÁD ■ 36

ORVOSTUDOMÁNY

Myeloma multiplex mint reumatológiai differenciáldiagnosztikai
probléma – DR. SZEKERES LÁSZLÓ ■ 43

FOTÓTÖRTÉNET

Négy boldog ember – FEJÉR ZOLTÁN ■ 44

BESZÁMOLÓ

Bursában jártunk – DR. KOVÁCS CSABA ■ 47

TUDTA-E ÖN, HOGY...? ■ 48

Szerkesztőbizottság

DR. BUDA BÉLA – PSZICHIÁTER
FEJÉR ZOLTÁN – FOTÓTÖRTÉNÉSZ
DR. GRABARITS ISTVÁN – GYÓGYSZERÉSZ
DR. LAKATOS PÉTER – BELGYÓGYÁSZ
DR. MAGYAR LÁSZLÓ ANDRÁS – ORVOSTÖRTÉNÉSZ
DR. MATITS FERENC – MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ
DR. NAGY GYÖRGY – REUMATOLÓGUS

Kéziratok beküldése, szerkesztőségi levelezés

Dr. Gömör Béla főszerkesztő
info@gmrbt.hu

Kiadja az Akadémiai Kiadó
(1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 19/d)
évi négy füzetben

Előfizethető és megvásárolható a kiadónál:

Akadémiai Kiadó, Tudományos,
Műszaki és Orvosi Szerkesztőség
1519 Budapest, Pf. 245
Telefon: (06 1) 464 8222; fax: (06 1) 464 8221
E-mail: journals@akkr.hu

Éves előfizetési díj (2011) 4900 Ft áfával

Terjeszti a Magyar Posta Zrt.
Hírlapüzletági Igazgatósága
és az Akadémiai Kiadó Zrt.

ISSN 1789-6894

© Akadémiai Kiadó, 2011

A kiadásért felelős
az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója
Lapmenedzser: Pók Andrea
Kiadói szerkesztő: Bazsánt Nóra
Termékmenedzser: Egri Róbert
Tipográfia, nyomdai előkészítés: Erky-Nagy Tibor
Nyomás és kötés: NestPress Kft.,
1116 Budapest, Vegyész u. 17–25.
Felelős vezető: Fekete Iván

Megjelent 6,18 (A/5) ív terjedelemben
MediArt 2011/4

A borítón Matzon Ákos festőművész *J. A. emlékére* (1992) című alkotása látható.
A borítót Erky-Nagy Tibor tervezte.

ÚTMUTATÓ SZERZŐINKNEK

A közlés céljából beküldött elektronikus kéziratokat szövegszerkesztővel (MS Word) elkészítve (doc kiterjesztésben), e-mailben kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe az info@gmrbt.hu címre.

A szövegszerkesztés egyféle betűtípussal (Times New Roman, 14-es betűméret) történjen. A terjedelem lehetőleg ne haladja meg a 20 000 karaktert szóközzel. A cikkekben a mondanivaló tagolása érdekében javasoljuk a bekezdéseket, illetve kérjük elkerülni a nagy-, vastagított és dőlt betűs, valamint az aláhúzott szövegrészek használatát.

A képeket, ábrákat, fotókat és táblázatokat külön (JPG vagy TIF) fájlokban, legalább 300 dpi-s felbontásban kérjük mellékelni. Az ábrákhoz, táblázatokhoz a címet és a magyarázó szöveget külön fájlban kérjük mellékelni.

Tisztelt Olvasók!

Bizonyára észrevették, hogy ezzel a rovattal nem jelentkezőnk rendszeresen, sőt inkább ritkán. Legutoljára a 2010/2 számban szorítottunk neki helyet a 3. oldalon. Akkor az adta a mondanivaló lényegét (és örömet), hogy az Akadémiai Kiadó sikeres akciójának köszönhetően a *MediArt* országos újság előfizetőkhez jutott el. Fel is soroltunk 71 kistélepet, ahol az orvoskollégák kézbe veszik a negyedévenkénti folyóiratot. Csak remélhető, hogy az országos terítés tovább folytatódik.

E folyóiratpéldánnyal a *MediArt* a 4. évfolyamát zárja, ugyanakkor a jogelőd lap – mely *MRE-INFO*, majd *RE-UMA-INFO* néven fokozatosan és folyamatosan építette fel a jelen folyóirat szellemiségét – 20 éve, 1991 júliusában indult útjára. Két évtized azért már jelentős időnek számít a sajtókiadványok világában!

Örömmel számolunk be arról is, hogy ez év augusztusától szervezeti változások következtek be az Akadémiai Kiadó Tudományos, Műszaki és Orvostudományi szerkesztőségében. Orvostudományi szegmenst hoztak létre, melynek portfóliójába jelenleg 11 orvosi lap tartozik, és a napivizit.hu szakmai portállal együtt a kiadóhoz került orvoskolléga, dr. Bencsik Péter irányítja a működést. Bár eddig sem lehetett rá panasz, az átszervezés a *MediArt* kiadási, így előfizetési, terjesztési stb. ügyeiben csak javulást hozhat.

A *MediArt* tartalmi szerkesztése változatlan irányt követ. Egyre-másra jelentkeznek új szerzők, sokszor úgy, hogy a lap olvasói hívták fel a környezetükben lévő kollégák figyelmét a közlési lehetőségre, akikről tudták, hogy valamilyen „paramedicinális” területen is tevékenykednek. Tartsák meg jó szokásukat, mert az mindenkinek csak előnyére válhat!

A jelen folyóiratpéldány – több érdekes és újdonságos jelentő közlés mellett – különleges

színfoltja a képzőművészeti rovatban olvasható két cikk. Két orvoskolléga páratlanul értékes kutatómunkája szerepel egymás mellett, a 27 éves PhD-hallgató az ifjúságot, a 88. évében járó nyugdíjas gyermekgyógyász pedig – életkorát tekintve – a másik végletet képviseli. Remek és követendő példát szolgáltatnak arra, hogy önmagunk művelése, szellemi értelemben vett gazdagítása – egyben mások számára is értékes kulturális kutatás – minden életszakaszban egyaránt lehetséges.

Az év vége felé illik mindenkinek köszönetet mondani, akik a *MediArt* virtuális közösségéhez tartoznak. Álljanak első helyen az olvasók! Őnélkülük nincs értelme semmiféle erőfeszítésnek. A Szerkesztőbizottság reméli, hogy a továbbiakban nemcsak számukban gyarapodnak, de (a nem mérhető) olvasási intenzitásuk is növekszik, sőt esetenként aktív részvételükre is számíthat. Az Akadémiai Kiadó illetékes szerkesztőségének minden belső és külső munkatársa mindent megtett a folyóirat zavartalan megjelenése érdekében. Együttes munkánk sikerét a napra pontos megjelenés is tükrözi, ami a napi és heti kiadványoktól eltekintve sajnos ritkaságnak számít a hazai sajtóban. Köszönjük szerzőink önzetlen, anyagi ellenszolgáltatás nélküli munkáját, írásaik szerkesztőségi feldolgozása során mutatott együttműködésüket!

Mindezek után nem marad más hátra, mint hogy jó szívvel és barátsággal

MEGHITT ÉS BOLDOG KARÁCSONYT, VALAMINT JÓ EGÉSZSÉGBEN ELTÖLTÖTT ÉS SIKERES ÚJ ÉVET KÍVÁNJUNK KEDVES MINDNYÁJUKNAK!

a Szerkesztőbizottság nevében is

DR. GÖMÖR BÉLA
főszerkesztő

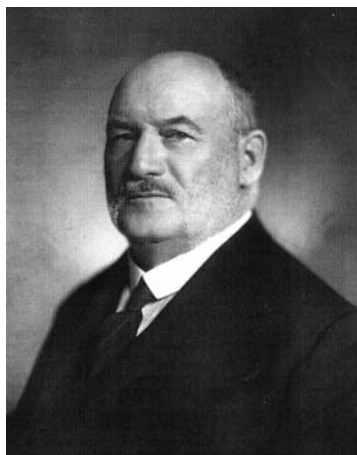

Krepuska professzor (1861–1949) és a trianoni határkiigazítás

Orvos elődeink között nem ritkán találkozunk olyanokkal, akik nem csak saját szűk szakmájukban alkottak maradandót. Közéjük sorolhatjuk Krepuska Géza professzort is, a magyar fülészet első egyetemi tanárát, aki a Rókus Kórházban 1911-től 1933-ig vezette és tette Európa-hírűvé tanszékét. Igazi „iskolateremtő” egyéniség volt. A magyar fül-orr-gégészet vezető személyiségei csaknem mindnyájan az ő tanítványai közül kerültek ki, szellemisége tanítványai által átörökítve még ma is meghatározó. 1936-ban megjelent tankönyvén generációk nevelkedtek, emléket emléktáblák, utcanevek, iskolanevek, posztumusz díszpolgári címek őrzik, és róla nevezték el a fül-orr-gégészek társaságának legmagasabb rangú kitüntetését is.

Itt most – születésének 150. évfordulóján – elsősorban családi fészke nek hálás lakói nevében emlékezünk rá, akinek kulcsszerepe volt abban, hogy 1924. február 24-én Somoskőújfalu és környékét visszacsatolták Magyarországhoz. A „Hazatérés napján” a határ menti község lakói minden évben összegyűlnek, és megemlékeznek a jeles eseményről és kimunkálójáról.

Krepuska Géza Pesten született, de édesanyja halála miatt már négyéves korában apai nagynénjéhez kerül a Nógrád megyei Ipolymagyariba. Nagynénje szerető gondoskodással neveli, s valószínűleg ez is hozzájárul a vidéki életmód és a természetszeretet iránti elköteleződéséhez. Budapesten, a Deák téri református gimnáziumban érettségizik, majd a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzi meg orvosi diplomáját. Mihalkovics professzor mellett elsősorban a belső fül anatómiájával foglalkozik, ennek köszönhető, hogy Lumnitzer sebészeti klinikája helyett a fülgyógyászatot választja. Bécsi tanulmányút után 1889-ben a János Kórházban kap állást, majd néhány éves, különböző munkahelyeken eltöltött gyakorlat után Petrik Ottó

körboncnokprofesszor javaslatára 1898-ban egyetemi magántanári címet szerez, és tagja lesz az Igazságügyi Orvosi Tanácsnak. 1911-ben, Böke Gyula nyugdíjba vonulása után a Rókus Kórházban működő fülészeti tanszék igazgatójává nevezik ki, ahol egészen nyugdíjba vonulásáig, 1933-ig dolgozik, de még 1936-ban is tart előadásokat. Munkatársaihoz, tanítványaihoz mindvégig szoros baráti kapcsolatot fűzi a kölcsönös tisztelet jegyében.

Csak néhány nevet említünk közülük: Szathmáry Sándor, Verzár Gyula, Germán Tibor, Tamási Pál, Szekér Jenő, Kelemen György s nem utolsósorban saját fia, Krepuska István.

Szakmai munkásságának betetőzéseként a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat megbízásából megírja a *Fülgyógyászat* című tankönyvet, mely 1936-ban jelenik meg. (1942-ben „édesatyjának” ajánlva fia, István ugyancsak e sorozat köteteként írja meg az *Orr-, Torok-, Gégegyógyászatot*.) 1946-ban, 85 éves korában még segít a fül-orr-gége szakcsoport tudományos munkájának megindításában, a három nyelven megjelenő *Otolaryngologia Danubiában* ő írja meg a vezércikket, összefoglalva a magyar fülorvoslás történetét.

Szakmai körökben is közmegbecsülésnek örvendett, a betegek között pedig szinte páratlan volt a népszerűsége. Kora reggeltől késő estig dolgozott. Sokan külföldről is elzarándokoltak hozzá a gyógyulás reményében. Rendelőjében sok híres ember megfordult, gyógyította József főherceget, Bajor Gizit, Gál Franciskát. A két háború közötti években Budapesten ő fizette orvosi praxisa után a legmagasabb adót.

Betegei között gyakran akadtak földjei is, akiket mindig szívesen ellátott, de pénzt sohasem fogadott el tőlük. Földbirtokai és lakhelyei révén szorosan kötődött Szentlőrinc, Soroksár-Péteri és Somoskőújfalu lakóihoz. Őket szinte családtagjainak tekintette. Nem csoda, hiszen kiterjedt gazdálkodói tevékenysége so-

rán mindennapos kapcsolatban állt velük. Volt, akivel a Péterimajorban együtt metszette a francia páciensétől kapott és saját maga által meghonosított Cabernet szőlőt, vagy együtt szedték a gyümölcsöt a somosi almáskertben. A professzor ugyanis szerette a fizikai munkát. Úgy tartotta, ez pihenteti legjobban a megfeszített szellemi munka után. Somoskőújfalun az idősebbek között még ma is vannak, akik emlékeznek a „nagyságos úrra” az oldalára akasztott, elmaradhatatlan „oltóládikójával”.

Krepuska professzor sokrétű gazdálkodási tevékenységét népes családjának biztonságos fenntartása is indokolta, de polihisztor hajlamát minden bizonnyal génjeiben hordozta. 22 éves korától rendes tagja volt a Magyar Természettudományi Társulatnak. Tudományosan foglalkozott a szőlő- és gyümölcsnemesítéssel, -honosítással. A filoxérezisztens homoki szőlőfajták terén szerzett nagy tapasztalata alapján lett a Kecskemét környéki „Helvetia” kutató centrum első számú főtanácsadója.

A Medves vidékén még ma is megtalálhatók kiterjedt gyümölcsöskertjeinek maradványai, a Medves-pusztának és a híres diófasornak azonban már csak az emléke él. Pedig annak idején jelentős legeltetési gazdálkodás is folyt az 5-600 méter magas fennsíkon, melynek vízellátását azóta sem tudták úgy megoldani, mint Krepuska professzor tette annak idején: A völgyben elrekesztett patak vizét gőzgépmeghajtású szivattyúval juttatta fel a nagy kiterjedésű fennsíkra! Ez bravúros technikai megoldás volt a maga korában.

Vonzotta a geológia is, szoros kapcsolatot ápolt Kerner Józseffel, az ásvány- és kőzettan professzorával, Lóczy Lajossal, a Földtani Intézet igazgatójával és a Medves vidékén kutatásokat végző Jugovics Lajos professzorral. Gyakran tettek közös kőzettani kirándulásokat a Medves bazaltvidékén, ahol a Krepuska-birtok kőbányái működtek. Ezekből igen nagy mennyiségű, különböző méretű kockakövet szállítottak a hazai és külföldi városok utcáinak, tereinek burkolásához. Az egyik legtermelékenyebb kőbánya a somoskői várral szembeni Macskalyuk volt, er-

Emlékmű Somoskőn
a Várallya-parkban

ről kapta nevét a közismert „macskakő”.

A trianoni békeszerződéssel a Krepuska-birtok csaknem teljes egészében Csehszlovákiához került, a népes család somoskőújfalui kúriájával együtt. A mező- és erdőgazdasági területek, a kő- és szénbányák elcsatolása megbénította az egész falu életét, és veszélyeztette a salgótarjáni nagyipari üzemek működését is. Ezért az igen kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal is rendelkező Krepuska Géza összefogva Liphay B. Jenő gyárigazgatóval,

erőteljes szervezkedésbe kezdett a területek visszaszerzéséért. Mozgósította volt betegeit, holland és francia barátait, s állítólag a határrendező bizottság egyik megbetegedett, magas rangú angol tisztjét is sikeresen kezelte. Tény, hogy hosszas előzetes tárgyalások után sikerült elérni, hogy a határkiigazítással megbízott nemzetközi bizottság kiszállt a helyszínre, és a Liphay B. Jenő által készített térképek alapján a hágai nemzetközi bíróság 1922. június 20-án helyt adott a kérésnek: A Népszövetség 1924. február 24-én visszacsatolta Somoskőújfalut Magyarországhoz! A visszacsatolást hatalmas örömujjongással fogadta a lakosság, rengeteg vendég részvételével nagy ünnepséget tartottak a faluban. Az ünnepségen jelen volt a Krepuska család minden tagja, s kastélyukban díszebédet adtak a vendégek tiszteletére.

Aztán a történelem közbeszólt, a háború után ismét módosultak a határok, és megváltoztak a társadalmi tulajdonviszonyok. A családfő által összefogott népes Krepuska család is felbomlott, és szétszóródott a világban, de egymással és a családnak otthont adó Somoskőújfaluuval sohasem szakadt meg a kapcsolatuk. Legalább egyszer, a Hazatérés napján ma is hazatérnek a leszármazottak, földijeik mindig szíves fogadtatásban részesítik őket, emléktáblát is elhelyeztek a régi családi fészek falán, sőt Krepuska Géza tiszteletére bronz domborművel ékesített emlékoszlopot állítottak közvetlen a somoskői vár alatt húzódó, ma már szabadon átjárható határvonal mentén a Várallya Parkban.

DR. FANCSIK JÁNOS
reumatológus, Salgótarján

Páros interjú

Pajor László tanszékvezető egyetemi tanárral beszélgetni szellemi felüdülés. Újságot írni vele agytorna. Nem is lehetne másképpen, ha az ember nem operettinterjúra törekszik. Egyébként Pajor László a Szegedi Tudományegyetem Urológiai Klinikájának, valamint Nyugati Telephelyének (volt 2-es Kórház) az igazgatója, aki az egyetemi oktatómunkában éppúgy részt vesz, mint a tudományos kutatásban.

Ha családja története felől közelítjük, a következőket kell tudnunk: Édesapja francia–német–orosz szakos tanár a budapesti Krúdy Gyula utcából, ahol Pajor László is született. A rendszeretétérő híres édesapa Zala megyéből került a fővárosba, és semmi sem akadályozta meg abban, hogy találkozzék a Bodrog-parti származású fiatal lánnyal, akit feleségül vett. A nyelvtanár édesapa 1949-től nyugdíjazásáig a budapesti Agráregyetemen tanított, az édesanya pedig megélhetésük érdekében gyors- és gépírást tanult. Pajor László nővérével, Piroskával a fővárosban végezte iskoláit. Pajor László jelesül a legendás híró Fazekas Mihály Gimnáziumban, amely kitűnő matematikusairól és sportolóiról volt híres, és az ma is.

NEMEK CSERÉJE

Beszélgetés Pajor Lászlóval

– *Mi indokolta, hogy az orvosi pályát válassza?*

– Az égvilágon semmi. Vegyész mérnök szerettem volna lenni, de az osztályból kilencen az orvosegyetemre jelentkeztek (föl is vettek mindenkit), úgyhogy én is velük tartottam.

– *És hogy telt a gyerekkor a Krúdy Gyula utcában?*

– Ahogy a gyerekkor telni szokott, kivéve 1956-ot!

– *És pedig?*

– A harcok miatt a negyedik emeleti lakásunkból a pincébe kényszerült a család. A szomszéd lakásból viszont Feri bácsi fölment ebédet melegíteni. A lakás aknátalátot kapott, úgyhogy Feri bácsinak még a feje is elrepült. A romhalmaz alatt Feri bácsi testrészei szanaszét heverték. A harcok miatt a pincében, az óvóhelyen hat férfi édesapámmal együtt elhatározta, hogy eltemetik. Először is bátorításul kerítették hat üveg pálinkát, azt megitták, majd egy tekőben összegyűjtötték az áldozat maradványait. Én az alkarját találtam meg, ujján a gyűrűvel, és odavittem apámnak. Megdöbbsent. Azon döbbsent meg, hogy hatéves létemre milyen racionálisan „dolgoztam” közöttük, és félelem nélkül fogtam meg a halott karját. Feri bácsit aztán eltemették a Mikszáth Kálmán téri parkban. Ez olyan gyerekkori emlék, amitől a mai napig sem tudok szabadulni.

– *Miként alakultak az egyetemi évei?*

– Az egyetemen kiváló tanárim voltak. Cum laude minősítéssel végeztem, aztán az újpesti kórházba kerültem urológuspalántának. Közben hat hónap katonaság is következett, a Budaörsi úti laktanya lakója voltam. Újpestről aztán sikeresen pályáztam a Semmelweis Orvostudományi Egyetem kebelén belül az Urológiai Klinikára, ahol 1976-tól 1997-ig dolgoztam. Onnan 1997-ben jöttem Szegedre, mivel úgy ítélt meg, hogy orvosi előmenetelem számára a szegedi egyetem sokkal több előnnyel és lehetőséggel jár, mint ha Pesten maradok.

– *Miért volt ennyire vonzó a Tisza-parti város?*

– Azért, mert a gyógyítás mellett biztosította az oktatást is, valamint a tudományos kutatást, és azokat a fontos „tényezőket”, amelyek hozzátartoznak a napi munkámhoz. Később a *Magyar Urológia* című folyóirat főszerkesztője és a Magyar Urológusok Társaságának elnöke is lettem.

– *Professzor úr! Mikor került ennyire a gyógyítás középpontjába az urológia?*

– Habár az urológia a sebészet oldalága, mindig is központi helyet foglalt el a gyógyításban. A hólyagmetszők már a középkorban is ismeretek voltak. Gyógyítási módszerük a kor szintjén állt. Az első urológiai klinikát Európában csak 1920-ban nyitották meg Párizsban. Különösen a 20. század elején vált az urológia modern tudománnyá. Terebélyesedett, de mégis kis szakma maradt, mely fő vonalaiban ma is elfér egy koponyában. A sebészek specializálódtak. Ha

visszagondolok pályafutásom kezdeti időszakára, én is azért választottam ezt a területet, mert tudtam, hogy a sebészet igen nagy területet ölel fel, és ez akadályozza az elmélyült kutatást. Ahhoz, hogy az ember sikeresen dolgozhasson, kis területre kell koncentrálnia. Így egy bizonyos témát teljes mélységében át tud látni. A nevemhez több új műtéti eljárás hazai bevezetése, illetve kidolgozása kapcsolódik.

– *Gondolom a kutatáshoz tanulmányutak és konferenciák is tartoztak.*

– Pontosan így van. Tanulmányúton voltam Stockholmban, Münchenben, Groningenben, Padovában, Bécsben. A konferenciák pedig igen gyakoriak, évente 5 és 10 körüli a szokásos. Így voltam San Franciscóban, Washingtonban, jövőre Atlantába utazom.

– *Kutatási munkájáról mit kell tudnunk?*

– A rákos daganatok az urológiát sem kerültek el. Fő kutatási területem a hólyagrák műtéti alapon való gyógyítása. Ez bonyolult, nehéz műtét. Hazánkban a legtöbb bélből készített, mesterséges műhólyagot én operálok. A dolgot az teszi bonyolulttá, hogy a cső alakú bélből miként csinálunk gömböt, azaz hólyagformát. Pedig ez a megoldás létfontosságú, hiszen a rákos daganatot el kell távolítani a szervezetből. A másik fontos kutatási témám a női vizeletincontinencia.

– *Az is a rákkal kapcsolatos?*

– Nem. Elsősorban a nők vizelettartási rendszerességén kíván segíteni. Egy speciális szalag beültetése ugyanis megakadályozza a vizeletcsepegést. Látszólag „kis dologról” van szó, a gyógyítása azonban az életminőség jelentős javulását hozza magával. A megoldás pedig kézenfekvő, egy műanyag szalag segíti a vizelet elzárását. Persze a módszert nem csak kitálatni, jól alkalmazni is tudni kellett.

– *Professzor úr! Az ön kutatási és gyógyítási munkássága egészen kiemelkedő az urológia területén. Egy laikus ezt úgy nyugtázzhatja, hogy meglepőek!*

– A nemi átalakító műtét is saját munkásságom körébe tartozik. Az illető férfinak születik, és nő lesz belőle! Eddig 50 ilyen műtétet végeztem.

Addig beszélgetünk a műtét különlegességéről, amíg egészen más területre tévedünk.

– *Professzor úr! Az orvostudomány vajon ismeri-e az intuíció jelentőségét?*

– Nem hinném, hogy ismerné. Ez a tudományág sokkal hétköznapiabb annál, mint hogy megérzésekre legyen utalva, ámbar nem tartom kizártnak a lehetőséget. A „gyakorlat” közben bevillanhat egy újszerű megoldás, illetve bizonyára akadhat olyan megoldás, ami egy pillanat alatt világossá válik. Ez lehetséges, de inkább csak lehetséges, sokkal fontosabb a kitartó, szorgalmas munka.

– *Kérem, szóljon a nagyon is valóságos külföldi kiküldetéséről.*

– 1984–86 között Észak-Jemenben dolgoztam, még hozzá a fővárosban, Szanaában. Nagyszerű iskolának bizonyult. Hétmillió lakosra mindössze két (!) urológus jutott. Na és a viszonyok!

– *Miért, milyenek voltak a viszonyok?*

– Ne értsen félre. A munkakörülmények kifogástalanok voltak, egy új kórházban dolgoztunk. Ami megdöbbenett: nincs anyakönyvezés. Kérdeztem a beteget, hány éves. Azt felelte, hogy 35. Mondom neki, maga idősebb. Akkor 45! És tíz év ide vagy oda, nem számít! Az egész jemeni küldetés egy nagy kaland volt, az anyakönyvezés hiánya pedig csak egy a számtalan kuriózum közül.

– *Belepillantva a Historia domusba...*

– Két fiam van, András 37, Attila 36 éves, és nagyon büszke vagyok öt unokámra!

– *Felesége?*

– Andreáról az a „hír járja”, hogy kitűnő angolos. Ami igaz is. Néha elkísér a konferenciákra. Egyébként az irodalom híve, félperceseket ír. Félperceseket, amit a humor és a bölcsesség, valamint az élettapasztalat hitelesít. Kis könyvek ezek, de a gondolat naggyá teszi őket.

– *Önnek hogyan telnek a napjai, a pihenésre szánt időszakok?*

– Az időm nagy része olvasással és kertészkedéssel telik. Ez megnyugtat és kikapcsol abból a „véres szakmából”, amit operációkkal zsúfolt urológiának hívnak.

A beszélgetést a polgári életvitel különleges válfajával folytatjuk. Idézzük Márai Sándor Föld, föld! című kötetéből a névnapok ünneplésének ceremóniáját, a terítés esztétikáját, aztán az orvosok iránt érzett bizalom kérdését boncolgatjuk, ám amikor az egészségügy problematikájára terelődött a szó, elbűcsúztam, mert írnom kellett Pajor Lászlóról!

TISZTELGÉS ÖRKÉNY ISTVÁN ELŐTT

Beszélgetés Papp Andreával,
az ELTE docensével

Papp Andrea félpercesét, a Kitüntetést olvasom: „Éppen rossz idők jártak a kultúrára. A városka színháza élni akart, minden áron. A színészek ingyen játszottak már hónapok óta. A közönség hűség volt színházához, színészeihez. Próbáltak támogatókat keresni, de mindhiába. A színházat bezárták, a színészeket szélnek eresztették ... A polgármester kitüntetést kapott a magyar kultúra támogatásáért ...”

A kötet 2008-ban jelent meg Tandi Lajos szerkesztésében, aminthogy a Hatvan év – hatvan félperces című kis kötet is, amely Pajor László 60. születésnapjára készült a szegedi Bába Kiadónál.

Papp Andrea Örkény István híve. Papp Andrea Pajor László orvosprofesszor felesége. Papp Andrea az ELTE Idegen Nyelvi Lektorátusának tanszékvezető docense. Az angolszász gyermekirodalom alapos ismerője és a fordítástechnika sokoldalú szakembere, oktatója.

A félpercesek, akárcsak Örkénynél, egyszerre szellemesek és groteszkek. Groteszkek és szellemesek: torzítva az igazság kedvéért. Ám, ha torzít a tükör, akkor kétszer is bele kell nézni, hogy érzékeljük, amit látunk.

A debreceni születésű Papp Andrea nyelvészcsaládból származik. Édesanyja olasz–magyar szakos tanár, apja, Papp László az Etimológiai Szótár szerkesztője, neves nyelvész, az angol, német, francia, latin, görög nyelv ismerője.

– Kedves Andrea! A szülők nyelvtudása vagy az irodalom inspirálta, hogy végül maga is a nyelv mellett döntött? Hiszen az egyetemen angol, orosz és lengyel szakos tanári diplomát szerzett.

– Az ambicionált, hogy én is megmutatom. Nézze, apám öt nyelven tudott. Ha kedve támadt, egyik orvos barátjával latinul beszélgett. Arra gondoltam, mi lenne, ha lengyelül tanulnék. Meg akartam mutatni, hogy egy „új” nyelvvel gazdagítom a családi legendáriumot.

– Ugye, ön is, mint Pajor László, a Fazekas Gimnáziumban végzett?

– Pontosan így van. Az országos hírű Fazekasban egy osztályba jártam Lacival. Laci mindent tudott. Tizenhat évesen kinéztem magamnak, és döntöttem, ő lesz a férjem!

– Ezek szerint a nők választanak?

– Maga ezt nem tudta?!

– Most, hogy mondja, mintha rémlene valami. Humorizálok, miközben azt szeretném tudni, hogy édesapját 1950-ben miért tartóztatták le.

– Hát igen. A reményteljes fiatal nyelvészt, a debreceni egyetem fiatal oktatóját 1950-ben, 26 évesen koholt vádak alapján elvitték, és négy évre ítélték. Szabadulása után eltiltották az egyetemi oktatástól, így mint lehetőség „csak” a kutatás maradt. Persze, ennek köszönhető, hogy számos cikk, tanulmány, könyv és könyvrészlet született... Anyám, apám mindezek ellenére, nem adták fel, reménykedtek, hogy egyszer megváltozik minden, hogy fölbrednek ebből a rossz álomból, és ott folytatják, ahol nem is olyan régen abba hagyták, a debreceni egyetem Bárczi-tanszékén... És eljött az igazság pillanata: emlékszem, hatéves voltam. Mi is kivonultunk a debreceni Piac utcára. Láttam mindent, láttam, ahogy leverik a vörös csillagot a Megyeházáról, aztán egy tank kanyarodott a templom elé... Nagyanyámék megijedtek, hazaszaladtunk, és a pincébe költöztünk. Megértettem, hogy az apámat ártatlanul bebörtönző rendszer megbukott...

– „Börtönállomások”?

– Volt Oroszlányban, ott a bányában dolgozott, Márianosztrán egy volt püspökkel és egy orvossal ült egy cellában. Hol németül, hol angolul beszélgettek, és építette Miskolcon az egyetemet is... 1952-ben a híres Bárczi-tanszékét Pestre helyezték. Anyám, aki ott volt tanársegéd, ment velük. Én meg maradtam Debrecenben a nagyszülőknél, csak később kerültem Pestre.

A beszélgetés itt a nagyszülők debreceni családi házára terelődik, ahol Andrea gyerekeskedett. Az maga volt a paradicsom. Olyan színesen, olyan reminiscenciákkal beszél arról az időről, hogy Proust regénye felé terelem a beszélgetést.

– Szereti a francia regényírókat, a francia irodalmat?

– És maga?

– Én Thomas Mann-t szeretem, de a franciákat is.

– Én meg Dosztojevszkijt, Csehovot elsősorban. Az angolokat kevésbé...

– Mégis tanítja őket?

– Igen, de elsősorban gyermekirodalmat, persze nem elszigetelten, hiszen szerves része a

teljes irodalomnak. A fordítás azonban már más lapra tartozik. Azt tanítani kellene, de nem biztos, hogy lehet. Művészién visszaadni az eredeti szöveget, az nem más, mint Kosztolányit idézve: „gúzsba kötve táncolni” ...

– *Férjét el szokta kísérni külföldi útjaira?*

– Olykor-olykor igen. De amikor ő a konferenciákon ül, én a nyakamba veszem a várost, és körülnézek. Nagyszerű dolog így sétálgatni.

– *Az egyetem révén járt Európában?*

– Szinte mindenütt: jártam a skandináv országokban, voltam Francia-, Olasz-, Spanyolországban, de legtöbbször Angliában.

– *Hogyan telnek a napjai?*

– Szinte az Intercityn élek. Szegedről járok a pesti egyetemre. Tíz óráig van egy héten, fordítástechnikát, valamint angolszász gyermekirodalmat oktatok. Ez a műfaji kategória kissé háttérbe szorult, nem ártana, ha ismét reflek-

torfénybe kerülne. Közben születnek a félpercesek is. Jövőre lesz Örkény István centenáriuma; annyi félpercesem biztosan lesz, hogy tisztelegjek előtte...

A Szegedtől Szegedig antológiában a következő gondolatsorral zárta Az én huszadik századom című írását: „Hiszek a hazában, magyarságunkban, hiszek az emberi jóságban, hiszek a szeretet erejében, abban, hogy az igazi tehetség előbb-utóbb az őt megillető helyre kerül, és igen, hiszek valami felettünk álló rendező elvben – nevezzük ezt Sorsnak vagy Istennek...”

– *Köszönöm a beszélgetést.*

DR. POLNER ZOLTÁN
újságíró, Szeged

Az elme gyógyító ereje

Részlet a youtube.com-on látható videointerjúból

– *Topáné Illés Ildikó gyermekagykontroll-oktatóval beszélgetek. Ildikó! Te nem akármilyen gyógyulást tudhatsz a magadénak. Meséld el, légy szíves, a történetedet!*

– Valóban így van. Időnként föl-röppennek a sajtóban különböző hírek, hogy valaki meggyógyult súlyos betegségből, mondjuk egy súlyos rákból, és ilyenkor nagyon sok ember, nagyon sok orvos azt mondja, hogy „Húha! A sajtó már megint felelőtlenül dobálózik a csodával!” Hát ezzel korábban én is így voltam. Én is ebbe a táborba tartoztam. Aztán megtapasztaltam az elme csodálatos erejét. Azt, hogy az elménk nemcsak hogy csodálatos, hanem olykor varázslatokra is képes. Úgyhogy én azóta hiszek a csodában. Az elme erejében.

– *Hogyan derült ki a betegséged? Mikor derült ki, hogy beteg vagy, illetve hogy beteg voltál?*

– 2006 februárjában. Egy szűrővizsgálaton kiderült, hogy hatalmas daganatot találtak a jobb tüdőmben. De igazából én azt mondom, hogy a történetem akkor kezdődött, amikor úgy mondtam – véletlenül – ha lehet ilyet mondani – elvégeztem az agykontrolltanfolyamot. Én végzettségem szerint matematika, rajz és magyar szakos pedagógus vagyok.

És azt tapasztaltam az iskolában, hogy sok gyereknek gondot okoz a matematika, a helyesírás, és valami olyasmit hallottam az agykontrollról, hogy hú, ez milyen jó, mert fejleszti a memóriát. Meg valami memóriafogasokról is hallottam, és akkor úgy voltam vele, hogy elmegyek, és elvégzem ezt a tanfolyamot, hátha lesz olyan része, amit a diákjaimnak át tudok adni, és ezáltal hatékonyabb lesz a tanulásuk. Úgyhogy én ezért mentem el a felnőtt-tanfolyamra. 2004-ben ismertem meg Domján Gábor előadásában Szolnokon a Silva-féle módszert.

És be kell vallanom, hogy utána nem használtam rendszeresen az ott tanultakat. Mert valahogy úgy éreztem, hogy az én életemben minden rendben van, nincs különösebben szükségem rá. Néha elkápráztattam a diákjaimat a memóriafogásokkal; aki szerette volna, annak meg is tanítottam a módszert; illetve egy-két apróbb problémámnál elővettem a tanult technikákat, de nem használtam folyamatosan és rendszeresen. Míg nem jött ez, hogy kiderült, hogy daganatot találtak a tüdőmben.

– *Mekkora volt a daganat 2006 februárjában?*

– Óriási. Azt mondták, hogy körülbelül egy kis gyerekfejméret. Több mint 10 centiméter. De nem csak a tüdőmben volt, hanem már a májamon is szétszórt foltok voltak.

– *Tehát már áttétes rákról volt szó.*

– Hát, ha ezt így mondják, akkor igen.

– *Ezt így mondják, igen.*

– Én ezzel különösebben nem foglalkoztam.

Én csak azt tudtam, hogy valami nagy probléma van, és hogy nem sok jót jósolnak az orvosok. Mondhatni, azt mondták a hozzátartozóimnak, hogy ebből nem látják a reményt arra, hogy én fölépüljek.

– *Tehát nulla százalék esélyt adtak orvosi gondolkodással.*

– Igen, körülbelül, igen. És érdekes, hogy milyen az emlékezet. Sokszor olyan dolgok jutnak az ember eszébe, amikről nem is gondolja, hogy még ott tárolja az agya. Ebben a helyzetben, amikor kiderül, hogy ilyen súlyos a probléma, akkor ugye mit csinál az ember? Elkezd gondolkozni, hogy mit tehet. Sírhatok, kétségbe eshetek, mondhatom azt, hogy: „Miért pont én?! Hát én mindig egészségesen éltem! Figyeltem a táplálkozásomra! Sportoltam, heti háromszor lefutottam 5-6 kilométert!” Mondhatom ezt is. Vagy pedig elővehetem azt, amit az agykontrollban tanultam, és meggyógyulhatok. Én az utóbbit választottam. Azt hiszem, helyesen döntöttem. De visszatérve az emlékezetre. Abban a kétségbeesett pillanatban, amikor ez kiderült, eszembe jutottak Domján Gábor szavai. Szinte mentőövként. Gábor a tanfolyamon azt mondta, hogy az emberek többsége azt tudja a daganatos megbetegedésről, hogy két fajtája van: jóindulatú és rosszindulatú. De az emberek többsége azt nem tudja, hogy mind a kettőből meg lehet gyógyulni. Csak az utóbbiból egy kicsit tovább tart. És amikor ez nekem eszembe jutott, hogy Gábor ezt mondta, akkor

arra gondoltam, hogy hát ha ez így van, akkor én meggyógyulok, legfeljebb egy kicsit tovább tart. Úgyhogy amikor közölte velem a doktornő a szövetszövetminta eredményét, hogy ez kissejtes tüdőrák, nem műthető a mérete és a típusa miatt, és hogy nem sok reményt lát a gyógyulásra, akkor én magamban azt gondoltam, hogy mondhat nekem bárki bármit, én tudom, hogy meggyógyulok, és magamban azt gondoltam, hogy ez a doktornő lesz az, aki segíteni fog nekem abban, hogy én újra talpra álljak.

– *Közvetítőleg mondanám, amit azóta nyilván te is tudsz, hogy – orvosként mondom – a kissejtes tüdőrák a legrosszabb prognózisú tüdőrák.*

– Nézd, amikor kiderült, hogy kissejtes tüdőrák, az ember utánanéző, hogy micsoda. Meg hogy milyen gyógyulási esélyek vannak. És akkor látva ezt, meg tudva, hogy mi várható, én azt kértem a hozzátartozóimtól, hogy semmit ne olvassanak el ebben a témában. És ne foglalkozzanak azzal, hogy kivel mi történt. Csak rám figyeljenek! És csak azt közvetítsék nekem, amit én már tudok, hogy meggyógyulok. Ezt kértem. És innentől kezdve tényleg be is tartották, hogy nem olvastak el dolgokat. Tudtam, hogy mi van a szakirodalomban. És én azt szerettem volna, ha a pozitív üzeneteket közvetítik nekem. Úgyhogy érdekes, én nagyon szeretek olvasni, magyartanárr vagyok. Az én éjjeliszekrényemen mindig ott van egy könyv, lefekvés előtt egy kis vers, egy kis novella vagy regény. De ebben a gyógyulási periódusban én semmit nem olvastam. Csak vicceket. Csak vicceket! És arra kértem a környezetemet is, mindenkit, minden ismerősömet, barátomat, családtagomat, amikor jöttek, telefonáltak, kerestek, hogy meséljenek magukról, de vicces dolgokat, ami aznap történt velük jó dolog. Hát először nagyon sok ember meghökkent, mert ugye, amikor kérdezem, hogy hogy vagy, akkor az ember óhatatlanul elkezd sorolni a problémáit. De én pontosan fordítva kértem. Azért, hogy engem ezzel a pozitív energiával megerősítsenek. És én magam is, nem néztem, tudatosan, tévéhíradót. Mert a híradóban mit látunk? Fölrobban, meggyilkolják, kirabolják – a sok negatív energia. Nem olvastam újságot. Csak vicceket. Soha nem fogom elfelejteni, hogy ültünk a váróteremben, sugárkezelésre vártam, és kijött a kezelőorvos, és azt látta, hogy mi hahotázunk, nevetünk. Hát ez, ugye, nem megszokott egy ilyen súlyos betegségnél. Mert tudtam, hogy

ez kell a gyógyulásomhoz. Most már azt is tudom, hogy miért. Akkor csak ösztönösen éreztem. A nevetés gyógyít. Nagyon sok szakirodalom ezt bizonyítja.

– *Bizonyítja, hogy az immunrendszert erősíti.*

– Így van! Én ezt akkor nem tudtam, csak ösztönösen éreztem. Aztán, hogy mivel tudtam magamon segíteni? Én azt hiszem, hogy az életemnek a legjobb befektetése volt, hogy annak idején elmentem az agykontrolltanfolyamra. Nem ilyen céllal. De azért, hogy megtanultam relaxálni, ellazítani magamat, rengeteget tudtam magamon segíteni. Aki beteg, az tudja, hogy nagyon sokat kell várni, sokáig ülünk a váróteremben, amíg jön az orvos, vagy következik a kezelés. Én ilyenkor csak annyit csináltam, hogy egy picit behunytam a szemem, előrehajtottam a fejem, és 10–15 percet relaxáltam. És ez jó volt számomra, mert testileg-lelkileg fölfrissültem. Olyan volt, mint hogyha órákat aludtam volna.

– *Vizualizáltál is közben valamit, vagy csak egyszerűen lazítottál?*

– A tanult agykontrolltechnikákat alkalmaztam, naponta háromszor végeztem el az öngyógyító technikát. És elképzelttem, hogy a testemben belül utazom. Apró sejtek formájában, a véráramot fölhasználva utaztam végig a testemben. És mivel mondtam, hogy nemcsak a tüdőmön, hanem a májamon is voltak apró foltok, ezért a gyógyítást mindig a fejem tetején kezdtem, és egészen a talpamig haladtam. És ahol elváltozást láttam – furcsa ezt mondani, „láttam”, de úgy is éreztem, hogy látom –, akkor úgy éreztem, hogy ott olyan sötét folt van. És ekkor ezekkel a fénylő, pici sejtekkel körbevettem ezt a sötét foltot, és érdekes, hogy a beteg sejtekre – a rákos sejtekre – is úgy gondoltam, hogy ők is az én testemnek a termékei. Nem tudtam rájuk haragudni, hanem úgy gondoltam rájuk, ahogy a gyerekekre gondolok az iskolában, amelyik egy picit rendtelenebb. Hogy egy kis odafigyeléssel, szeretettel a helyes útra lehet téríteni. Na, ugyanígy voltam a rákos sejtekkel is. Körbevettem szeretettel, fénylő kis sejtek formájában, és egész addig ott voltam, amíg ki nem fényesedett. És mindig úgy jöttem ki ebből a relaxációból, ebből az öngyógyító technikából, hogy úgy láttam magam, hogy teljesen egészséges vagyok. És ez számomra hatalmas élmény volt, és ezt az élményt, ezt az egészségélményt vittem tovább az egész napomon.

– *Szuper! Programozó mondatokat is mondogattál napközben? Vagy az nem volt része?*

– Természetesen, és ezt azóta is mondom. Ez az én mondatom: „Egészséges vagyok, és az is maradok.” Úgy szoktam mondani a gyerekeknek, amikor magyarázom az agykontrolltechnikát, hogy ez a „varázsmondat”, ami igazából arra jó, hogy valóban az teljesüljön, amit szeretnék, hogy: „Egészséges vagyok, és az is maradok.”

– *És kitartóan, mindennap háromszor programoztál. Jól értem?*

– Így van. Így van. Úgy gondoltam, hogy ennyi elegendő, és nemcsak hogy programoztam, hanem ezzel a lazító technikával, amellel hogy a várótermi várakozásokat kellemesebbé tudtam tenni, amellel tudtam segíteni magamon a nagyon kellemetlen vizsgálatok elviselésében. Mondjuk, egy tüdőtükrözés. Hát, gondolom, orvosi szempontból tudod, hogy az nem egy kellemes dolog, de hogyha az ember megtanulja ezt a lazító technikát, és egy ilyen kellemetlen beavatkozásra kerül sor, akkor én csak annyit kértem ott a vizsgáló orvostól, hogy hagyjon nekem egy pici időt. Ez a pici idő nekem elegendő volt arra, hogy végiglazítsam magam. És ezáltal tudtam segíteni az orvosnak, hogy ő maga azt a vizsgálatot könnyebben el tudja végezni. Illetve saját magamnak, hogy ne legyen fájdalom, ne legyen fájdalmas.

– *Oriási!*

– És hát én igénybe vettem, mondom, az orvosnak a munkáját, és a kemoterápiának és sugárkezelésnek bizony vannak mellékhatásai. Rosszullétek, hányinger, hajhullás stb. És itt is jó volt, hogy ismertem a relaxációt. Mert meg tudtam könnyíteni. Ezek a tünetek nálam mérsékeltebben jelentkeztek, mint a hozzám hasonló betegársaimnál, akik nem alkalmazták ezt a módszert.

– *Műtét is történt?*

– Egy év hosszú-hosszú munka után eljutottunk odáig, hogy a tumor egészen picivé vált. Egészen kicsivé. És akkor vállalkozott rá egy sebész, aki megműtött. És érdekes, hogy nem talált benne élő rákos sejteket. A kimetszett anyag szövettani vizsgálatában nem volt. És az az érdekes, hogy én ezt már előre tudtam.

– *Igen?*

– Igen. Sőt, furcsa ezt így mondani – ha nem velem történik, akkor el se hiszem talán –, de minden egyes ilyen gyógyítás alkalmával, ami-

kor végignéztem a testemet, szinte tudtam, hogy milyen állapotban van a tumor. Meg tudtam mondani a méretét. Előre meg tudtam mondani azt, hogy most eltűnt a májamról. Jött a vizsgálat, és azt mutatta ki, amit én előre megmondtam. Aztán éreztem, hogy a tumor körülbelül felére zsugorodott. Jött a vizsgálat, és megint csak ugyanazt mutatta, amit én előre tudtam. És az a furcsa, ugye, azt tanítjuk: vágy, hit, elvárás. Hát a betegeknek a vágy általában megvan arra, hogy meggyógyuljanak. Ez rendszerben. A hittel már egy picit nehezebb. Ezzel a töretlen hittel, hogy annak ellenére hiszem, hogy meggyógyulok, hogy a szakirodalom, az orvos meg mindenki mást mond. És annak ellenére hiszem, és annyira hiszem, hogy az már bizonyosság számomra. És annyira bizonyosság, hogy az elvárás, amikor jön a vizsgálat eredménye, és azt mutatja, amit én már tudok, akkor ott az orvosok, a nővérek mind örvendeznek körülöttem. Nem azt mondom, hogy nem örülök, de úgy érzem, hogy „Hát miért kell ennek ennyire örülni? Hát ennek így kell lennie! Ez csak így lehet! Hát én ezt tudom!” Szóval ez a fantasztikus, és szerintem ezt nehéz megcsinálni, hogy valaki ennyire higgyen abban, hogy meggyógyul.

– *Ahhoz, hogy a betegek ennyire higgyenek abban, hogy meggyógyulhatnak az elméjük erejével, ilyen példákat is kell látniuk, hallaniuk, mint amit te produkáltál, aki te vagy.*

– Nagyon sokáig gondolkodtam rajta, hogy egyáltalán ide merjek-e ülni a kamera elé. De gyerekoktatóként, beszélve sok-sok szülővel, én azt látom, hogy nagyon sokan vannak hasonló helyzetben, mint én voltam annak idején. És ezért döntöttem így, hogy elmondom a történetemet. Mert sokan vannak hasonló helyzetben, és talán az én példám hitet ad abban, hogy igenis, sikerülhet! Igenis, meg lehet gyógyulni! Csak föl kell vállalni azt a munkát, hogy az ember naponta háromszor lemegy a szintjére, és a tanult agykontrollos technikákat alkalmazza. És helyesen alkalmazza. Úgy, ahogy azt megtanulta, elsajátította annak idején. És meg lehet gyógyulni!

– *Most 2011 februárját írjuk, tehát éppen 5 éve, hogy diagnosztizálták ezt a betegséget. Az onkológia öt év után gyógyultnak tekinti a daganatos beteget. Mit mondtak az orvosok, amikor látták, hogy egyre kisebb a daganat, és aztán eltűnik?*

– Örültek, velem együtt örültek neki.

– *Csodálkozást tapasztaltál valamelyik orvosnál?*

– Igen. Valószínű, hogy ez egy ilyen csodálatos gyógyulás lehet, én nem vagyok orvos, de valószínű, hogy az lehet, mert a kezelőorvosom boldogan mutatja mindenkinek az eredményeket, hogy „Nézd, meggyógyult kissejtes tüdőrákból!” Úgyhogy valószínű, hogy ez nagy dolog lehet.

– *Ez egy nagyon nagy dolog!*

– Igen. Olykor, ami az életben nagy tragédiának tűnik, olykor ajándéknak tekinthető. Én úgy gondolok erre a betegségre, illetve erre a gyógyulásra, mint ami számomra ajándék. Mert rengeteget tanultam a betegségeből. Megtanultam azt, hogy legfontosabb a család. Hogy milyen nagy szükségünk van a szereteteinkre. És micsoda erő a szeretet. Megtanultam azt, hogy becsüljem a mindennapok apró örömeit. Azt, hogy amikor este lefekszem, és végiggondolom a napomat, akkor találjak benne olyat, amire azt mondom, hogy „ezért ma érdemes volt fölkelnem. Valami szép volt, valami jó volt. Tettem valami hasznosat.” És én életemben nem gondoltam volna, hogy gyerekeknek fogom az agykontrollt oktatni. Hát én nem ilyen céllal mentem oda! De megtapasztalva azt, hogy milyen hatalmas erőt ad ez az agykontroll, azt gondolom, hogy amikor nagyon-nagyon legyengítettek ezek a kezeléseik, akkor megfogadtam, hogy ha még egyszer talpra álllok, akkor, akinek csak tudom, megtanítom ezt a módszert. Mert ez egy csoda! Egy olyan csoda a kezünkben, ami lehetőséget ad arra, hogy mind a testi, mind a lelki egészségünkért tegyünk valamit. És mennél hamarabb tanulja meg a gyerek, én azt gondolom, hogy annál inkább tudja ezt alkalmazni, és annál sikeresebb tudja tenni az életét.

DR. DOMJÁN LÁSZLÓ
belgyógyász, reumatológus

A főszerkesztő megjegyzése

Az emberek, de maradjunk inkább az orvoskollégáknál, kétféleképpen dönthettek volna ebben az esetben: közlik Domján doktor cikkét, vagy nem. Mint kiderült, magam az előbbi csoportban helyezkedem el. Nem tudni, hányan követtek volna e tekintetben. De biztos vagyok benne, hogy sok tanult kollégám fel van háborodva, hogy ilyen tudománytalan dolgot teszek

közzé az Akadémiai Kiadó lapjában. Megjegyzésre érdemes, hogy a jogelőd lapban már 15 éve készítettem beszélgetést Domján Lászlóval, az *MRE-INFO* 2006/2 számában. Továbbá: 1. Nem véletlenül írtuk a szerző neve alá mindkét szakképesítését. Jó (volt) klinikus orvosról van szó. Sőt, a véletlenség folytán magam az aspiránsvezetője voltam, hiszen Domján doktor tudományos fokozatot szerzett 1990-ben. 2. Nem feledkezhetünk meg soha arról, hogy a bizonyítékokon alapuló orvoslás hallatlan eredményein kívül sokat nyomhatnak latba a lelki tényezők. Domján doktor a hazai agykontrollmozgalom apostola, és őszintén hisz a módszer segítő erejében. Az ismertetett esetet az alkalmazott pszichoneuro-immunológus körébe sorolja. Mindezek alapján helyes és demokratikus cselekedetnek minősíthető az esetet elmesélő interjút közzétennünk. Azonban ki kell mondanom, hogy egyrészt a nőbetegnek biztos komoly segítséget adott a pozitív gondolkodása, másrészt nem kerültek ismertetésre pontos orvosi adatok (pl. a májáltételek vonatkozóan), s így módon a meggyógyulásban nem lehet kizárólagosan a pozitív energiák mobilizálására hivatkozni, hiszen sugár- és kemoterápia is történt.

DR. GÖMÖR BÉLA

Felkért hozzászólás

Több nagy magyar sebésznek is tulajdonítják az ismert anekdotát: A gyógyuló beteg mondja a viziten: Látja, professzor úr, mégis meggyógyított a Jóisten. Kérem, válaszol irritáltan a sebész, itt magát én gyógyítottam meg, a Jóisten a belgyógyászatban dolgozik...

A beteget kezelő onkológus is hasonlót érezhet, ha az esettel hosszú időn át lelkiismeretesen és szakszerűen dolgozott. Merthogy – a Jóistennek is hála – mind több súlyos onkológiai eset gyógyul meg, vagy kerül tartós remisszióba az adekvát kezelésnek köszönhetően.

A siker az együttműködésben is van, a citosz-

tatikumok, a besugárzás vagy a műtétek sokféle szövődménye is teszi, hogy a – régi kifejezéssel élve – „compliance” az onkológiai esetek jelentős részében hiányos. A halálfélelem, a csüggedés gyakran reménytelenségbe csap át, és ez egyfajta önfeladás felé vezet, a kezelési rezsimek pontatlan követésével vagy éppen megszakításával (amit sajnós a piacon keringő sokféle csodaszer lidércfénye is okoz). Régi orvosi lélektani tétel a „given up – giving up” szindróma, kivált romló állapotokban, áttétek jelentkezésekor gyakori, az orvos és a hozzátartozók elvesztik a reményt (gyakran öntudatlanul), ezt a beteg megérzi, és ő is feladja. A beszámoló beteg hite, fegyelme valószínűleg ideális partnerré tette a kezelésben. Minden utasítást végrehajtott, valószínűleg „asszertíven” kommunikált orvosával, vagyis mindig jelzett, kérdezett, kért (a legtöbb beteg, illetve család „kíméli” az orvost, kivált, ha az kifejezi tehetetlenségét), és ezzel ösztönözte is az orvost. Hite, pszichokulturális technikája függetlenné is tette őt a környezettől, tehát nem volt érzékeny családja reakcióira, esetleges csüggedésére. Ő meg akart gyógyulni. Súlyos kórfolyamatban, szövődményes lefolyásban az eredmények akár harmadért-feléért a beteg kitartása és együttműködése is felelős lehet, és ebben a spirituális viszonyulásnak komoly szerepe lehet. Ilyen elszánt páciens ritkán látni, viszont mintha egyre több lenne az olyan onkológus, belgyógyász, neurológus stb., aki töretlenül küzd a betegéért, bármikor elérhető, a beteg és a család jelzésére válaszol, akár naponta többször érdeklődik, konziliáriusok és a szövődményeket kezelő más kollégák egész hálózatát szervezi és működteti, tartja a lelket mindenkinben. Esetleg gondossága fel sem tűnik – hiszen ez a dolga, mondhatják (és mondja ő is gyakran magáról). Én az ilyen orvos előtt hajtánék fejet, és ha esetünkben is ilyen kolléga (esetleg team) dolgozott, nem biztos, hogy igazságos mindent a léleknek tulajdonítani, és mindegy propagálni egy módszert a sok közül.

DR. BUDA BÉLA

„A hatalmasok iránti hódolat: a hiúság másik arca.”

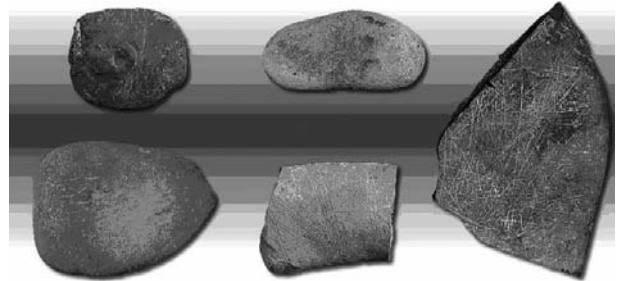
(La Rochefoucauld)

A hangszeres muzsika kezdetei

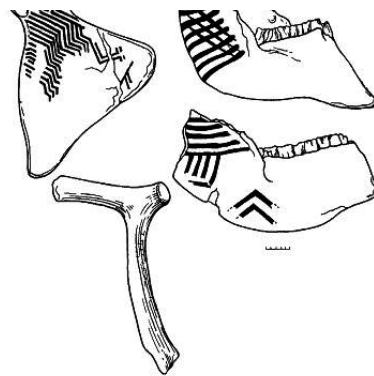
Az Európát Kr. e. 100 000 és 20 000 között benépesítő emberfajnak, a *Homo neanderthalensis*-nek fennmaradt a nyelvcsontja, elmeszesedett (elcsontosodott) pajzsporca, s ezekből arra következtettek, hogy képes volt a tagolt beszédre (erre agyának mérete is alkalmassá tette) és valószínűleg az éneklésre is. A vallás primitív formái, hiedelmek, rítusok, ünnepek szintén a Neander-völgyiek körében alakultak ki, s ezeknek része a vokális és/vagy instrumentális zene. A Neander-völgyieket felváltó ősember (*Homo sapiens archaicus*), illetve a mai ember (*H. sapiens sapiens*) világa elképzelhetetlen muzsika nélkül. Az ének önmagában is „megállja a helyét”, ám sokkal zengőbb, élményadóbb, ha hangszeres kísérettel adják elő.

A hangszeres készítésének története a múlt kódéba vész. Mind a Neander-völgyiek, mind a *H. sapiens archaicus* valószínűleg fából, nádból készítette első hangadó eszközeit, az ütemet pedig a kivájt farönkre, kobaktök héjára kifesztett bőr, a kezdetleges dob vagy falemezek összeütögetése adta meg. Ezek az idők folyamán sajnos elenyésztek, csak a „maradandó” anyagokból (csontból, kőből, égetett agyagból stb.) készült eszközök gyér számú maradványaira támaszkodva kísérlelhetjük meg a hangszeres és az instrumentális muzsika fejlődését körvonalazni.

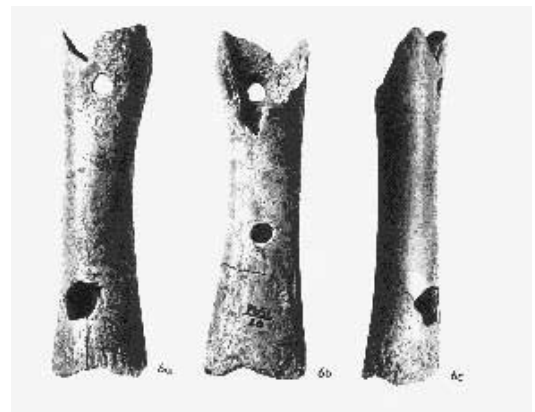
Hosszú idő telt el, amíg a Neander-völgyi ősember primitív „hangadó” eszközétől, zúgatytyúszerű kőlapjaitól (1. ábra) a jól hangolt hangszeres eljutottak. A krímbeli Mazinban olyan díszített mamutlapockákra és állkapocsontra bukkantak, amelyeken ütésnyomok voltak kimutathatók (Masson 1996). Mellettük megtalálták a rénszarvas agancsából készített „dobverőt” (2. ábra), az alakja megegyezik a lappok által még a közelmúltban is használatosával. Az első, rénszarvas ujjperccsontjából készült (egylyukú) csontsípót Svájcban, 1907-ben, Heierli lelte meg. Az elmúlt évszázadban több síp, illetve furulya került napvilágra számos helyen Európában. Stpanchuk (1993) a krími 90 000-100 000 éves Prolom II. lelőhelyről, tatárantilop (*Saiga tartarica*) ujjperccsontjából készült 41 darab olyan eszközről számolt be, amelyeknek

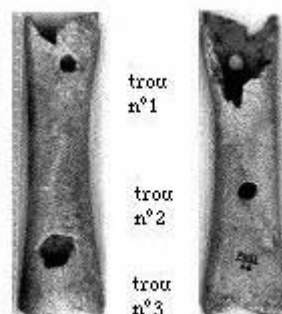
1. ábra. Korukat 45 000–50 000 évre teszik

2. ábra. A Krímben talált díszített lapocka és állkapocsontról feltételezik, hogy hangadó eszközök voltak, melyeket a dobverővel szólaltattak meg. 30 000–28 000 Kr. e.

3. ábra. A barlangi medve csontjából készített „furulyák”

4. ábra. Az istállóskői furulya három nézete. Korát 30 000–31 000 évre becsülik

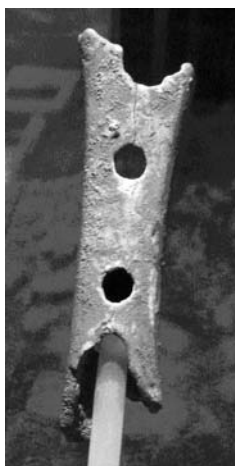
dorsalis felszínén 1–3 kerek, 4–10 mm átmérőjű lyukat fúrtak. Ezeket a leleteket sípnek véleményezte, s bár néhányan kétségüket fejezték ki, hogy emberkéz csinálta a nyílásokat (az ellenzők azt állították, hogy ragadozók fogainak nyomai), ma már általában a legősibb hangszereket látjuk bennük. Sajnos nem foglalkozott azzal, hogy milyen hangokat adnak ezek az eszközök. Itáliában egy ásatáson a Neander-völgyiektől származó olyan sípokat hoztak felszínre, amelyek nyílásainak szélén a ráspoly nyoma mutatható ki (Kuhn–Stiner 1998), bizonyítva ezzel, hogy tudatos emberi alkotás.

A sípoknál bonyolultabb és többféle hangadására képes készítmények a „furulyák”. Mind Franciaország, mind Közép-Európa területén (Ausztria, Szlovénia, Magyarország, Németország) számos, mamutagyarból, a barlangi medvebocs vagy madarak csontjából készített hangszert találtak (3. ábra), s napjainkig kb. 50 darab őskőkori furulyát tartunk számon. Ezek nagy részének megszólaltatása, illetve hangadó képességeik vizsgálata nem történt meg. Az 1950-es évek elején, Vértes László istállóskői ásatásai alkalmával bukkantak egy, a barlangi medvebocs combcsontjából készült furulyára. A 107 mm hosszú hangszertöredéket Horusitzky Zoltán vizsgálta (1955), három fúrt lyukat talált rajta, kettőt az elülső, egyet a hátsó felszínén (4. ábra). Elkészítette pontos mását (az ásatásból származó másik medvebocs combcsontjából), majd a leletet is kiegészítette plasztilinnel. Sikertelenül megszólaltatnia a kb. 30 000 éves hangszert, ötféle hangot észlelt. Az alap hangja a fész és gisz között volt. Az első lyuk megnyitásakor e hangot adott. Első lyuk zárva, második nyitva b, mindkettő nyitva h hangot adott. Zárt lyukak mellett erős fúvásra az alap hang oktávja helyett a hallatszott. Az így megszólaló öt hangot látszólag semmiféle szabályszerűség nem köti össze – jegyzi meg a szerző. Az istállóskői furulyát egybevetette öt másik, akkoriban már ismert hangszerral, amelyeket azonban nem szólaltattak meg. Az idézett szerző fia, a Franciaországban élő Horusitzky F. Z. (2007) részletes tanulmányban hasonlított össze kilenc leletet (köztük az istállóskői, Divje Babe-i stb. furulyákat), hármat valódi hangszernek tart, további ötről feltételezi, hogy az ősember tudatosan készített hangszere. Albrecht és munkatársai (2001) nihilista álláspontra helyezkedtek, tíz lelet közül valameny-

nyire azt mondják, hogy nem hangszerek, hanem ragadozók fogainak nyomát őrzik a csontokon keletkezett lyukak. A szerzők elfeledkeznek arról, hogy a ragadozók okozta nyílások esetén a csont másik oldalán az ellenharapásnak (a szemben álló fognak) is nyoma keletkezik. Nem képesek úgy harapni, hogy a hengeres csonton csak egy lyuk keletkezzék.

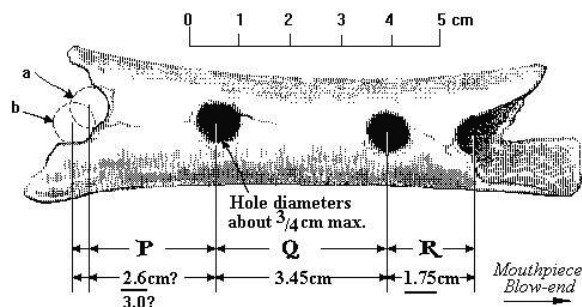
Turk és munkatársai 1995-ben Szlovéniában (Divje Babe), a radiokarbon-vizsgálatok alapján, 45 000–50 000 éves, barlangi medvebocs combcsontjából készített (töredékes) csontfurulyára találtak. A hangszer jelen formájában 12,5 cm hosszú, két nyílást fúrtak az elülső felszínen (5–6. ábra). Ezek egy vonalban helyezkednek el, átmérőjük 9,7, illetve 9,8 mm. A megkísérelt rekonstrukció valószínűsíti, hogy eredeti állapotában 34 cm hosszú volt, és 5 nyílást tartalmazhatott, amelyek közül kettőnek a pereme látszik a töredékes leleten (Turk 1997, Lau et al. 1997). Bob Fink kanadai kutató megvizsgálta a szlovéniai leletet, majd elkészítette pontos mását. Megállapította, hogy a diatonikus skálán négy hangot (do–re–mi–fa) lehet megszólaltatni az őskori hangszerral.

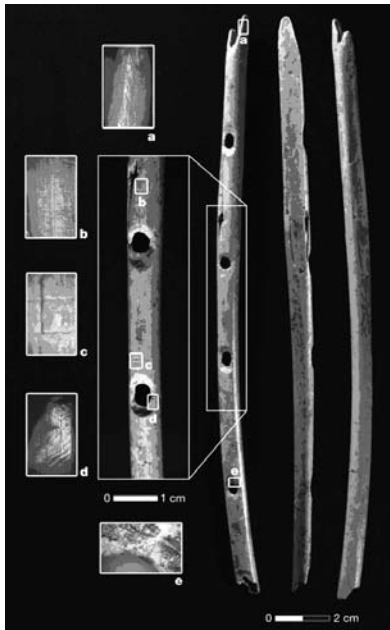
Legutóbb Conrad és munkatársai (2009) a Hohle Fells barlangjában (Ulm városától 15 km-re) rendkívül jó állapotú csontfurulyát hoztak felszínre, s előkerült a V alakú fúvókája is. A 35 000 éves lelet keselyű (*Gyps fulvus*) szárnycsontjából

5. ábra. A szlovéniai Divje Babe lelőhelyen előkerült, fiatal barlangi medve combcsontjából készített furulya. Korát C14 vizsgálattal 45 000–50 000 évre teszik

6. ábra. A szlovéniai furulya vizsgálatának adatai

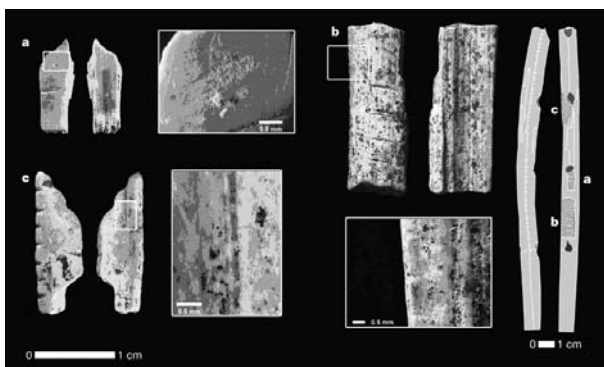

7. ábra. Hohle Fellsben talált, keselyű szárnycsontjából készített aurignacian kori (35 000 éves) csontfurulya. (Conrad és mtsai után)

(radius) készült, 21,8 cm hosszú, 8 mm átmérőjű (7. ábra). Ezen a furulyán öt nyílást készítettek és a felszíni karcolásokból arra következtettek, hogy a nyílások helyét kalibrálták. Antema (biológusprofesszor és amatőr flótaművész) replikát készített mind a szlovéniai, mind a Hohle Fells-i furulyáról. Mindkettőt megszólaltatta közönség előtt. A német kutatók összeállították a Sváb Jura barlangjaiból előkerült hasonló korú nyolc lelet legfontosabb adatait. Ezek fele madárszárnycsontból, másik része mamutagyardból készült, a szerzőknek sikerült ez utóbbi hangszer készítése technológiáját is rekonstruálni. Az agyarrészletet hosszában kettéfűrészelték, belsőjét kivájták, elkészítették a légnyílásokat, majd a két szimmetrikus felet összeragasztották (8. ábra). A mamutagyard-furulya hangját a www.shakuhachi.com/K-35K Flutes honlapon lehet meghallgatni. Seeberger a mamutagyardból

8. ábra. Mamut agyarból készített őskőkori (30 000–35 000 éves) furulya. (Conrad és mtsai után)

készített furulyáról megállapította, nem diatonikus, hanem pentaton skálát lehet kijátszani a hangszeren. Seeberger a Geißenklösterle barlangban talált, hattyú szárnycsontjából készített furulya másolatán hét hangot (4 alaphang és 3 felhang) tudott kijátszani.

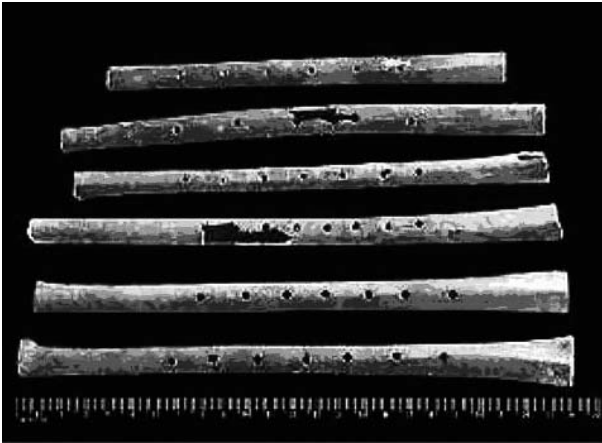
Az ősember nem csak ránk hagyta (fúvós) hangszereit, hanem ábrázolta is használatukat. A franciaországi La Trois Frères barlangban bölénymaszkos férfi (varázsló?) fújja furulyáját. A paleoetnográfusok véleménye szerint a hangszeres zene (és a tánc) kezdetektől fogva a vallási (varázslásos) rítusok része. Ezt látszik bizonyítani a 9. ábrán látható furcsa alak.

Megdöbbenő felismerés, hogy az észak- és kelet-ázsiai, valamint a magyar népzene pentatóniája az őskörra megy vissza, bár Kelemen (1998) 10 000–12 000 évre becsüli kialakulását. Az újabb leletek arra utalnak, hogy legalább kétszer-háromszor olyan idős az ötfokú zene, mint azt korábban gondolták.

Az újkőkor (Kr. e. 10 000–3000) embere jött rá, hogy a természetben is található olyan tárgyak (kagylók) és geológiai képződmények, amelyek megszólaltathatók, „zenélnek”. Ez utóbbiakat zengő köveknek vagy sziklahangszereknek nevezik. Svédországban egy kétméteres sziklatömböt éneklő kőnek (Singen) hívnak, s már az újkőkorban kultikus hely volt (Henschen-Nyma 1988). Indiában hasonló korú (5000–8000 éves) zengő kövekre leltek (Bovivin 2004). Vietnamban BP 10 000 évre becsült, nyolc (pala)kőlapból álló, ember készítette lithophonra bukkantak, amelyek lapjai hangolva voltak (Anonym 2006, Blades 1974). Kínában a Jianhu-korszakban (Kr. e. 7000–5600) készített hat darab csontfurulyát találtak a régészek, amelyek közül az egyikben csak négy hangot lehetett kijátszani, másokon hét hang volt megszólaltatható (10. ábra). A kínai szerzők szerint ez utóbbiak bonyolultabb dallamok játzsására

9. ábra. Bölény-maszkos furulyázó (?) férfi (varázsló?). La Trois Frères barlang Franciaország. Korát 20 000 évre becsülik

10. ábra. Kb. 8000 éves, madár szárnycsontjából készített kínai csontfúvulyák

11. ábra. Kr. e. 3500 körül Tritonkagylóból készült kürt. Hossza 235 mm, súlya 537 g

is alkalmasak voltak (Zhang et al. 2004). Bé-

kásmegyeren 1932-ben hozták felszínre azt a Triton-kagylóból, kb. Kr. e. 3500 évvel készített kürtöt (11. ábra), amelynek zenei vizsgálatáról még nem számoltak be, bár tudjuk, hogy megszólaltatható. A legősibb dob az afrikai újkőkorból maradt ránk, testét égetett agyagból készítették, valószínűleg állatbőr szolgáltatta a hangadó felületet. Úgy tűnik, hogy évezredek kellettek ahhoz, hogy a húros hangszereket is „felfedezzék”. A történelem előtti időkből egyetlen ilyen eszköz sem maradt fent, a legkorábbi leletek, illetve ábrázolások Egyiptomból valók.

A hangszerek, az instrumentális muzsika története legalább 35 000–50 000 évre tekint vissza. Valószínűleg sokkal több hangszere volt az ősembernek, mint amennyit ismerünk.

Hivatkozások

- Albrecht, G. – Holderman, C. S. – Serangelli, J.: Towards an archaeological appraisal of specimen. No 652 from Middle Paleolithic level D (layer 8) of Divje Babe I. *Arch. Vest.* 2001, 52: 11–15.
- Anonym: Vietnamese farmer uncovers Neolithic music instrument. *Vietnam News. Vietnam Net Bridge* 2006, 10 August.
- Blades, J.: Percussion instruments and their history. Faber and Faber, London, 1974.
- Boivin, N.: Rock art and rock music: Petroglyphs of the south Indian Neolithic. *Antiquity* 2004, 76: 38–53.

- Chase, P. G. – Nowell, A.: Taphonomy of a suggested Middle Paleolithic Bone Flute from Slovenia. *Current Anthropology* 1998, 39: 549–561.
- Chase, P. G. – Nowell, A.: Is a cave bear bone from Divje Babe, Slovenia, a Neanderthal flute? *The Divje Babe specimen and the diatonic scale* (Studies in Music Archaeology III). VML Verlag Marie GmbH, Leidorf, 2002–2003.
- Conrad, N. J. – Malina, M. – Münzel S. C.: New flutes doct the earliest musical tradition in southwestern Germany. *Nature* 2009, 460: 737–740.
- Fink, B.: Reply to d’Errico et al Nowell/Chase’s critique. URL accessed on March 10, 2002.
- Fink, B.: Who made Neanderthal Flute? Humans or carnivores? URL accessed on March 1, 2003.
- Fink, B.: Odds calculated against Neanderthal flute being a chance product of animal bites. URL accessed on April 30, 1998.
- Heierli, J.: Das Kesslerloch bei Thaingen. *Neue Denkschriften der Schweizer Naturforsch. Ges.* 1907, 43: 166–177.
- Henschen-Nyma, O.: Cup marked sounding stones in Sweden. In: Hickmann, E. –Hughes, P. W.: The archeology of early music cultures. Verl. für Syst. Musikwissen-schaft, Bonn, 1988, 11–16.
- Horusitzky, Z.: Eine Knochenflöte aus der Höhle Istállóskő. *Acta Archeol. Hung.* 1955, 5: 133–139.
- Horusitzky, F. Z.: Les pointes organiques aurignaciennes et moustériennes de Divje babe I. Reconstruction des pointes par la théorie de flambages. *Arheoloski Vestnik* 2007, 58: 9–27.
- Huyge, D.: Mousterian Skiffle? Note on a Middle Palaeolithic engraved bone from Schulen, Belgium. *Rock Art Research* 1990, 7: 125–133.
- Kelemen I.: *A zene története 1750-ig.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998.
- Kuhn, S. L. – Stiner, M. C.: The Earliest Aurignacian of Riparo Mochi (Liguria, Italy). *Current Anthropology* 1998 (Supplement), 391: 75–189.
- Kunej, I.: *New perspectives on the beginnings of Music: Archaeological and Musicological Analysis of a Middle Paleolithic Bone “Flute”.* In: Wallin, N. L. – Merker, B. – Brown, S. (eds): The Origins of Music. Cam-bridge (MA) – London, 2000, 235–268.
- Lau, B. – Blackwell, B. A. B. – Schwarcz, H. P. – Turk, I. – Blinks-tein, J. I.: Dating a Flautist? Using ESR (Electron Spin Resonance) in the Mousterian Cave Deposits at Divje Babe I, Slovenia. *Geoarchaeology* 1997, 12: 507–536.
- Masson, V. M.: *Paleoliticheskoe obshchestvo Vostochnoi Evropy (voprosy paleoekonomiki, kulturogeneza i sosstojeneza).* Sankt-Peterburg, 1996.
- Matiushin, G. N.: *Arkheologicheski slovar.* Moskva, 1996.
- Morton, G. R.: *New Neanderthal musical instrument.* www.iso-ucrc.net/~gmorton/dmd.htm.
- Omerzel-Terlep, M.: *A Typology of bone whistles, Pipes and Flutes and Presumed Palaeolithic Wind Instruments in Slovenia.* In: Turk, I. (ed.): Mousterian Bone Flute and other Finds from Divje Babe I Cave Site in Slovenia. Institute za Arheologijo, Ljubljana, 1997, 202–203.
- Stpanchuk, V. N.: Prolom II, A Middle Palaeolithic Cave Site in the Eastern Crimea with Non-Utilitarian Bone Artefacts. *Proceedings of the Prehistoric Society* 1993, 59: 17–37.
- Turk, I. (ed.): *Mousterian Bone Flute and other Finds from Divje Babe I Cave Site in Slovenia.* Institute za Arheologijo, Ljubljana, 1997.
- Zhang, K. – Xiao X. – Lee, Y. K.: The early development of music. Analysis of the Jiahu bone flutes. *Antiquity* 2004, 77: 31–44.

DR. JÓZSA LÁSZLÓ
patológus, Csernely

A TEVA név egyet jelent a minőségi, megfizethető árú készítményekkel, a széles termékportfólióval, a munkahelyteremtéssel, világszínvonalú új beruházásokkal a magyar iparban és a felelős magatartással a magyar kultúra, sport és oktatás területén.

A TEVA a világban...

több mint 60 országban, 40 000 munkatárs összehangolt munkájának köszönhetően mára a világ legnagyobb generikus gyógyszergyártójává vált. Termékportfóliónkban több mint 1200 molekula szerepel, és 2010-ben világszerte 2500 receptre adtak ki TEVA-terméket percenként! Vállalatunknak 25 országban van gyártóhelye, és 18 országban kutatás-fejlesztési központja. Közülük Magyarország kiemelten fontos a globális gyártás és kutatás-fejlesztés szempontjából...

A TEVA Magyarországon...

18 éve kezdte meg működését. A vállalat globális növekedése fontos pillérének tartotta a nagy múltú hazai gyógyszeripart és a benne dolgozó kiváló szakembereket. 1995-ben megvásárolta a Biogalt Debrecenben, majd a Humán Gyógyszergyárat Gödöllőn. A gyártást folyamatosan fejlesztette, bővítette, valamint Sajóbáonyban új alapanyaggyártó üzemet hozott létre munkalehetőséget teremtve az ország munkanélküliségtől leginkább sújtott régiójában. A TEVA 18 éves működése alatt mintegy 230 milliárd forintot ruházott be Magyarországon, megteremtve üzemeiben a világszínvonalú gyógyszergyártást, és munkát adva közel 3000 embernek. A vállalat működése során a Magyarországon megtermelt teljes profitját itthon ruházta be, fejlesztette a gyártást és a kutatást. 2010 nyarán fejeződött be Debrecenben a MegaPlant 100 millió dolláros beruházás, ennek keretében Európa legnagyobb szilárdgyógyszer-gyártó, valamint csomagolóüzeme jött létre, a közeljövőben pedig Európa egyik legmodernebb steril üzemét adjuk át Gödöllőn.

Iránymutatás a társadalmi szerepvállalás területén is...

A TEVA hisz a tehetséges magyar művészekben, a sikereket elérő, kiváló magyar sportolókban és az innovatív dolgokra nyitott hazai fiatalságban. Ezért is alakított ki 2008-ban főtámogatói kapcsolatot a budapesti Vígszínházzal, amelynek társulata az egyik legelismertebb Magyarországon. A sport terén pedig névadó szponzorává vált a DVSC-TEVA futball-, a TEVA-Gödöllői RC röplabda- és az olimpiai bajnokokat felsorakoztató TEVA-Vasas-UNIQA férfi vízilabdacsapatnak. A magasan képzett fiatalok a gazdaság motorjai, ezért is indította el a TEVA a Debreceni Egyetemmel azt az egyedülálló oktatási együttműködést, amely hozzájárul a hazai gyógyszerészképzéshez és a program keretében végzett diákok elhelyezkedéséhez.

Emléktörédek egy orvos feljegyzéseiből...

Egy 30 éves korszak vége. Az Atlantis űrsikló utolsó útja – 2011. július 8–21.

Jegyzetem szubjektív emlékezés a Challenger katasztrófájára. Ezt 1986 januárjában, havanai tanulmányutamon egyenes tévéadásban láttam. A sors úgy hozta, hogy a tragédia első évfordulóján, 6 hetes, szintén szakmai út során Washingtonban, az Arlingtoni Nemzeti Emlék helyen tartott állami megemlékezésen is ott lehettem. Mindkettő nagyon megérintett. Egykori szemtanúként azt gondoltam, hogy a két különleges történetet megosztom Önökkel. Most jöjjön előbb a jelen, majd egy kis múlt után érkezünk ismét a mába.

A jelen: Július 8-án jött a hír, hogy utolsó útjára indult az amerikai Space-Shuttle program befejezését jelentő Atlantis. Nekem ez nem információ volt csupán. Ennél sokkal több. Bevallom, hogy szakmámon kívül a történelemszeretet után a repülés következett. Ez annyira igaz, hogy a harmincas évek végén, a negyvenesek elején komáromi bencés gimnazistaként vadászpilótának készültem. Szándékom komoly volt. Zsebpénzemből mindig megvettem a *Magyar Szárnyak* című havilapon kívül a német *Der Adler* („A Sas”) példányait is. A sors másként döntött.

Azok a magyar orvosok, akik életük során különböző feladatokat, munkaköröket ellátva eljutnak külföldre (kongresszus, rövidebb-hosszabb tanulmányút), gyakran használják fel szabadidejüket arra, hogy szakmán kívüli érdeklődésüknek hódoljanak. Jómagam is közéjük tartozom.

A múlt: Erről csak annyit, hogy a második világháború után Churchill Fultonban tartott beszédében (1946) már a „vasfüggöny”-ről szólt. A világ ekkor szakadt ketté. A győztes angolszász nagyhatalmaknak, amelyek a háborúban a velük szövetséges Szovjetunióknak óriási katonai és pénzügyi segítséget nyújtottak, új helyzettel kellett szembesülniük. Nem a „békés egymás mellett élés” korszaka köszöntött be,

hanem a hidegháborúé. Innen számítják a két (volt) szuperhatalom, az USA és a Szovjetunió versengését a világűr meghódításáért. Ebben, mint egyesek gondolják, a tudományos kutatás és az „orbitális hírszerzés” egyaránt jelen volt. Nem tudom. Világunk jó időre kétpólusúvá vált.

Ami az űrhajózást illeti, az szovjet sikersorozattal indult. Néhány tény: 1957. október 4.: A Szputnyik-1 műhold Föld körüli pályára áll. 1961. április 12.: Jurij Gagarin a Vosztok-1 fedélzetén első emberként jár a kozmoszban. 1965. március 18.: Alekszej Leonov asztronauta „űrsétája”, stb. Az USA jócskán lemaradt.

Az amerikai választ 1961. május 25-én még Kennedy elnök hirdette meg. Ennek célja első lépésben űrrakéták gyártása volt az Apollo program keretében, majd az ember eljuttatása a Holdra. 9 évet adott rá. Két évvel később Dallasban meggyilkolták. A legnagyobb amerikai űrsiker Nixon elnök hivatali idejére esik. 1969. július 21-én Neil Armstrong az Apollo-11 fedélzetéről a Holdra lép. Élőben közvetített mondata, miszerint ez „Kis lépés az embernek, de hatalmas az emberiségnek” szállóigévé lett.

Ehhez fűződik egy kis, személyemet érintő kitérő. A Nemzetközi Rákellenes Unió E. Roosevelt egyéves ösztöndíját elnyerve, 1968 szeptemberében repültünk feleségemmel és két, 11, illetve 9 éves lányunkkal Londonba. Fogadó intézetem, a Chester Beatty Research Institute, Royal Cancer Hospital volt. Ezt akkor Sir Alexander Haddow professzor vezette, aki az unió elnöke is volt. A gyerekeket Wimbledonban vették fel iskolába, így ott béreltünk házat. Megtudtuk, hogy az Apollo Holdra szállását a BBC, átvéve az amerikai adást, egyenesben közvetíti. Erre a hírek szerint, hajnali 3-4 óra között kerülhetett sor. A lányokat lefektettük, mi ébren maradva „élőben” lehettünk szemtanúi ennek a világtörténelmi eseménynek. Milyen érdekes, hogy ez is egy tanulmányút eseményeihez kötődik.

Ismét a jelen: Az USA a hetvenes évek második felében úgy döntött, újítani fog az űrkutatásban. Ez abból állt, hogy a korábbi, „egyszer

használatos” űrhajók helyett elkezdtek a többször indítható űrsiklók tervezését, majd kivitelezését. Az első a Columbia volt, amelynek indulására Gagarin repülésének 20. évfordulóján, 1981. április 12-én került sor. A gép számos sikeres küldetést teljesített. Sajnos 2003. február 1-jén, fedélzetén 7 űrhajóssal a Földre való visszatérés közben, megsemmisült. A második a Challenger volt. Itt kezdődik felejthetetlen élményem. Az első színhely Havanna. Ide 1986. január közepén úgy kerültem, hogy 1985-ben László kórházi főorvosként államközi szerződés keretében pályáztam és nyertem el az egy hónapos tanulmányutat. Célja a trópusi betegségek patológiájának tanulmányozása volt. A Havannai Egyetem Patológiai Intézete ekkor tudott fogadni. A különös az volt, hogy 1985 májusában az Orvostovábbképző Intézet Kórbonctani Intézetének igazgatója meghalt. Harmadmagammal pályáztam az állásra, és 1985. december végén a Parlamentben átvehettem soron kívüli kinevezésemet. Gyorsan kellett kezdenem a Szabolcs utcában, mert 2 héttel később a gépem már Havannában landolt. A minisztérium egy előkelő tengerparti szállodában foglalt számomra szobát. Elmondták, hogy ebben volt egykor apartmanja a hírhedt Al Caponénak. Tolmácsom egy fiatal, színes bőrű fiú volt. Az intézetigazgató kedvesen fogadott, levezitelt nagykövetünknel is. Szóval minden rendben kezdődött.

Január 28-án kora este jöttem „haza”. A szálloda hallja tele volt emberekkel. Mindenki csendben – ez nem jellemző a kubaiakra – meredt a tévé hatalmas képernyőjére. Kulcsomat átveve közénk álltam. Nem akartam hinni a szememnek. A képen néhány percenként ugyanaz ismétlődött. A Challenger, amely a floridai Cape Canaveral űrközpontból indult, a kilövés után 73 másodperccel 14 ezer méteren felrobbant. A 7 fős legénység szörnyethalt. Szobámba érve, bekapcsolva a készüléket, ugyanezt láthattam. Napokig nem tudtam jól aludni. Február közepén, 18 órás repülés után értem haza.

A második színhely Washington. Az előzmény rövid. Mivel felelős lettem a magyar patológus-továbbképzésért, azt a legkorszerűbben akartam végezni. Akkor e téren az Amerikai Hadsereg Patológiai Intézetét tartották a legjobbnak.

Röviden. Saját költségen, két magyar patológus segítségével valósult meg az álmom. Egyi-

kük, Balogh Károly professzor a bostoni Harvard Egyetemen dolgozó barátom volt, aki 1956-ban hagyta el az intézetet. Ő a vízum megszerzéséhez közjegyzői nyilatkozatot küldött, vállalva az anyagi felelősséget ottani tartózkodásom idejére. Tőle értesültem, hogy a George Washington Egyetem kórbonctani intézetében dolgozik egy másik magyar patológus, Ábrahám András, akit nem ismertem. Levélben kértem közbenjárását, hogy bejuthassak ebbe a „fellegvárba”. Akkor ugyanis hazánk még a Varsói Szerződés tagja volt, ez pedig, a NATO vezető hatalmának, az USA kormányának volt első számú egészségügyi intézménye. András remekelt. Elérte, hogy három hétre fogadjanak. Náluk meg is szállhattam, ami jelentős anyagi megtakarítást jelentett.

A folytatás: Itt lép a képbe egy harmadik, Washingtonban élő magyar orvos, Balla Tamás. Ő a Semmelweis Egyetem Élettani Intézetéből került a világhírű National Institute of Healthbe (NIH), ahol ma már részlegvezető. Múlt évben választották az MTA külső tagjává. Gyermekkor óta ismertem, szülei évfolyamtársaim voltak, és a washingtoni hétvégeket jórészt családja körében töltöttem.

Egy január végi vasárnapon Tamással elmentünk a már említett Arlingtoni Nemzeti Emlék helyre, amely a Potomac folyó túloldalán volt, nem messze a Pentagontól. Ebben a csodálatos temetőben kérésre előbb Kennedy elnök sírját néztük meg, de láthattam a tengerészgyalogsok parádés őrsváltását is. Kifelé jövet vettem észre, hogy a bejáratnál nem messze igen sok ember gyűlt össze. Közelebb menve egy tribünt láttunk magunk előtt kb. 20 méterre, amelyen főleg magas rangú egyenruhások között – Reagan elnök képviselőjében – ott volt G. H. W. Bush alelnök is. A verőfényes januári télen a gyász jeleként sötét öltönyt és fekete nyakkendőt viselt. Kabátot nem. Kiderült, hogy véletlenül a Challenger-katasztrófa első évfordulóján rendezett állami megemlékezésre érkeztünk. Nagyon sokan voltak jelen az áldozatok hozzátartozói közül is. A rövid emlékeszések vége felé arra lettünk figyelmesek, hogy igen alacsonyan iszonyatos hangerővel egy szuperszonikus harcirepülő-egység, talán F-16-osok, húztak el felettünk. És akkor valami csodálatos dolog történt. Minden fej az égre meredt. A vezérgép, felbőgögtetve hajtóműveit, szinte merőlegesen emelkedett a magasba hófehér csíkot húzva

maga után, mint a légi parádék sportgépei, és eltűnt a szemünk elől. Ez volt a „Challenger”, amely így, jelképesen a mennybe vitte űrhajósait! Nekem, nem szégyellem, elszorult a torokom, de ezt érzem most is, amikor mindezt papírra vetem. Igen, lezárult egy 30 éves, csodálatos űrkorszak, melyben két űrsikló „égi célok” felé távozott. Búcsúzzunk el tőlük!

Nem babonából, de addig nem kezdtem el írni ezt a jegyzetet, míg az Atlantis földet nem

ért. Hál’ Istennek, szerencsésen visszatértek! Így hát megírtam. Tudom, nem nagy dolog ez. Csak emberi. Sehol nem tartják számon, hogy véletlenül hány magyar volt akkor az Arlingtoni Nemzeti Emlékhelyen. Mi ketten ott voltunk. És akik ezt most elolvasták – Önök is, mert megőrzik a Challengert emlékeik között.

DR. KENDREY GÁBOR
patológus, Budapest

A rák illata

Nem vitatható, hogy környezetünkben meg tudjuk különböztetni az illattól a szagot. De csődöt mond gazdag szókincsünk, ha szaglásunk érzékenységét, azaz szenzitivitását vagy specificitását szeretnénk evidenciákon alapuló tudományossággal meghatározni. Legfeljebb addig a sommás megállapításig juthatunk: a szagok és illatok megítélése egyedi, tehát az egyénre jellemző tulajdonság.

Az orvosi ténykedésünk során végzett fizikális vizsgálatokban szaglásunknak is aktív szerepe van. Gondoljuk csak rá, milyen sokféle betegség kísérője a „jellemző szag”. Szerencsére tízfuszos vagy diftériás beteget ma már nemigen látunk-szagolunk, de diabéteszes vagy krónikus vese- és májbetegét annál többet. Elméletben ismerjük ugyan az ún. odor hepaticust, de kevésbé előrehaladott stádiumban lévő krónikus májbeteg vizsgálatakor vajon megérint-e bennünket a szimptomákhoz társuló, rossz prognózisra utaló patognomikus „tünet”?

Korábbi mestereimtől többször hallottam, hogy a jó diagnosztának „jó orra van”. Ez részben veleszületett tulajdonság, melyet kellő gyakorlattal fejleszteni lehet. Sajnos a fizikális vizsgálat számos apró fortély, trükkje a mai (teljesítményorientált) klinikai gyakorlatban megfakult, helyükbe a trendi szofisztikált műszeres technikák léptek. Vajon mit veszítettünk, vagy mit nyertünk ezzel a paradigmaváltással? Kétségtelen, hogy elődeink orvoslásának szépségét, művészetét, a jelen kor erősödő technicizálódása és fiskális szemlélete jelentősen csor-

bította. A szolgálatból szolgáltató („health-care provider”) lett, aki a rendelkezésére álló egyre bővülő diagnosztikus eszköztárból már alig veszi igénybe az érzékszervei kínálta potenciális lehetőségeket. Vajon milyen hogyan ítélnék meg ma azt az orvost, aki a gondos anamnézis birtokában, az alapos fizikális vizsgálatot követően például malignus (rákos!) betegséget állapítana meg? Nem valószínű, hogy ez a 21. század „real-life” körülményi között pozitív megítélést nyerne. És ha segítségül hívna egy (szaglását tekintve) trenírozott kutyát? Bármennyire morbid ötletnek hangzik, ezt a lehetőséget veti fel egy rangos folyóiratban publikált „sokszerzős” (alábbiakban ismertetett) tudományos közlemény.

Sonoda H. és 11 munkatársa (Gut 2011, 60: 814–819) „Colorectal cancer screening with odour material by canine scent detection” címmel összefoglalt tanulmányában figyelemre méltó adatokat közölt arról, hogy megfelelően betanított kutyákkal a kilélegzett levegő, illetve a székletminta jellegzetes szagát felismerve a colorectalis carcinoma 0,97 szenzitivitással és 0,99 specificitással diagnosztizálható. Különösen az egyébként nehezen felismerhető, korai carcinomák detektálásában jeleskedtek az évezredek során domesztikálódott négy lábúak. Ez pedig nem semmi... Az idézett japán szerzők adatai azt támasztják alá, hogy „kutyás módszerükkel” jobb szűrővizsgálati eredmény érhető el, mint a fecal-blood-tesztel vagy az egyébként kellemesnek nem mondható és

egyébként jelentős költségvonzatú totál colonoscopia elvégzésével! E „hagyományos” módszerekkel 0,91 értékű szenzitivitás és 0,96 specificitás érhető el.

Itt talán érdemes egy kicsit eltöprengeni azon, hogy vajon egy tucat trenírozott kutyával megoldható lenne a már több mint egy évtizede beharangozott, de széleskörűen máig sem végzett lakossági colorectalis daganatszűrés? E fura ötletet támogató adat a nemzetközi irodalomban bőven található.

A rák szagának tesztelésével már többen próbálkoztak. Kromatográfiával, tömegspektográfiával olyan volatilis organikus illóanyagokat izoláltak, amelyek csak a tüdőrákos, illetve hólyagrákos egyénekben voltak identifikálhatóak. Az első figyelemre érdemes klinikai tanulmányok a kutyák bőrrákot felismerő képességeiről számoltak be (Williams H. – Pembroke A.: Sniffer dogs in the melanoma clinic? *Lancet* 1989, 1: 734–738; Church J. – Williams, H.: Another sniffer dog for the clinic? *Lancet* 2001, 358: 930–935). Érdekes további adatokat szolgáltatott Willis C. M. és munkatársai, akinek trenírozott kutyái a hólyagrákot 41%-os biztonsággal jelezték (Willis C. M. et al.: Olfactory detection of human bladder cancer by dogs: proof of principle

study. *BMJ* 2004, 329: 712–716). McCulloch és munkatársainak adatai szerint a tüdő-, illetve a mellrákok esetén a „kutyás diagnosztika” 90%-os biztonsággal lenne alkalmazható (McCulloch M. et al.: Diagnostic accuracy of canine scent detection in early- and late-stage lung and breast cancers. *Integr. Cancer Ther.* 2006, 5: 30–39). Horvath G. és munkatársai pedig az ovariumcarcinomák esetében találták alkalmazhatónak ezt az alternatív diagnosztikai módszert (Horvath G. et al.: Human ovarian carcinomas detected by specific odor. *Integr. Cancer Ther.* 2008, 7: 76–80).

A diagnosztikai arzenál kétségkívül örvedetesen bővül. Az egyre okosabb (és egyre drágább!) gépek és kutyák mellett a jövőben indokolt az alternatív lehetőségekre is gondolni. Olyan tanulmányok végzésére van szükség, amelyek a rosszindulatú daganatok biológiai természetének jobb megismerésével meghatároznák a (szűrővizsgálatra is alkalmas) „rákra specifikus volatilis szagmintázatot”. A japánok a labrador retrievert ajánlják figyelmünkbe. Kutyá vagy eb? Ki tudja – talán mindkettő hasznos lehet.

DR. NEMESÁNSZKY ELEMÉR
belgyógyász, Budapest

Semmelweis a modern színházművészetben

A halhatatlan magyar orvostól szóló norvég dráma hazai „felfedezése”

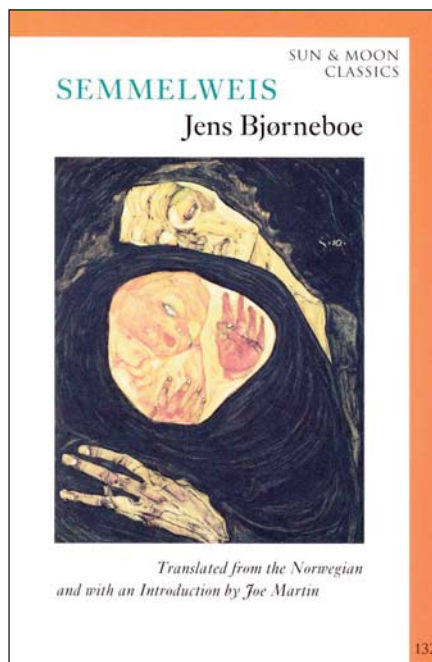
A hírmédiák révén is értesülhettünk róla, hogy nem fogadták be Semmelweis Ignácnak a gyermekágyi láz elhárítására vonatkozó dokumentumát az UNESCO Világemlékezet Regiszterébe, amely tulajdonképpen az egyes nemzetek felterjesztése alapján összeállított szellemi világörökség-lista. A Világemlékezet Program Nemzetközi Tanácsadó Bizottságának ajánlása alapján az UNESCO főigazgatója, Irina Bokova 2011-ben 45 jelölés felvételét hagyta jóvá a Regiszterbe, ami így immár 238 tételt tartalmaz. Ez a döntés is motivált, hogy felfedezzem a *MediArt* olvasói számára egy „felfedezésem” szerény, de elgondolkodtató történetét a legnagyobb magyar orvostól, akit a

kiváló amerikai orvos-író, Frank G. Slaughter is halhatatlan magyarnak („Immortal Magyar”) nevez Semmelweisről szóló, 1950-ben megjelent értékes könyve főcímében (1).

Megtisztelő feladatot és nagy élményt jelentett számomra, hogy a CRE (Európai Rektori Konferencia, amelynek jogutódja az Európai Egyetemek Szövetsége) néhány konferenciáján én képviselhettem a Semmelweis Orvostudományi Egyetem rektori vezetését mint oktatási rektorhelyettes. Ezek az összejövetelek, a rendkívül gondosan szervezett, érdekes, közös szakmai programok mellett, kitűnő alkalmat nyújtottak személyes találkozásokra, eszmecserekre európai egyetemek vezető személyei-

ségeivel. Így volt ez az 52. CRE Konferencián is (1999. október 28–29., Valencia, Spanyolország). Az egyik előadáson Tove Bull professzor asszony, a Norvég Rektori Konferencia elnöke, Tromsø egyetemének rektora foglalt helyet mellettem. Ő is egyike volt a mintegy 180 résztvevőnek. A szünetben beszélgetni kezdtünk. Pillanatok alatt rátaláltunk a mindkettőnk számára érdekes témákra. Egyetemeinkről, a Budapesten tanuló norvég orvostanhallgatók lehetőségeiről és kiváló teljesítményéről, az ERASMUS-kapcsolatok fejlesztéséről, majd egyetemünk névadójáról, Semmelweis Ignácra folyt a szó. Elmondtam, milyen jelentős volt az aszepszis felfedezése – évtizedekkel Louis Pasteur és Joseph Lister kutatási eredményeinek megjelenése, illetve az antiszepszis bevezetése előtt, mennyire hányatott volt Semmelweis élete, milyen mostohán bánt vele, „az anyák megmentőjével” mind az osztrák, mind a hazai szakmai, majd családi környezete is. Félévszázadnyi idő kellett ahhoz, hogy munkáját elkezdje méltányolni az emberiség. Ma már világszerte utcák, terek, kórházak viselik a nevét, szobrok emlékeztetnek rá – folytattam. Megemlítettem azt is, hogy a Nemzetközi Sebész Akadémia „Hírességcsarnokában” (Chicago, Lake Shore Drive, USA) az orvostörténelem 12 kiemelkedő mestere szobrainak egyike Semmelweis Ignácé – Aszklepiosz, Hippokratész, Galénosz, Marie Curie és mások mellett. Kellemes meglepetés és öröm volt számomra, hogy Tove Bull professzor asszony, bár nem orvosbiológiai szakterületen tevékenykedett, mégis tudott Semmelweisről, s élénk érdeklődéssel hallgatta fejtegetéseimet. Még a konferencia utáni napon tett igen érdekes csoportoskiránduláson, Xativában is visszaviszátértünk a Semmelweis-témához.

Néhány hónappal később meglepő küldeményt kaptam Norvégiából: Prof. Tove Bull rektor ajándékát. Jens Bjørneboe *Semmelweis* című, norvégul írt drámájának angol nyelvű kiadása volt a csomagban! Joe Martin, író, műfordító és színházigazgató (Washington D.C.)

fordította, ő írta az alapos bevezető tanulmányt is. A könyv színes borítólapján az osztrák Egon Schiele 1910-ben készült *Halott anya* című festményének reprodukciója látható. Az eredeti norvég nyelvű mű 1973-ban jelent meg Oslóban, a Pax Forlag kiadó gondozásában.

Bjørneboe-t (1920–1976) kora egyik legellentmondásosabb norvég szerzőjének tartják. Az irodalomtörténet mint regényíró, költő, drámaíró, újságíró és esszéistát jegyzi. Apja hajótulajdonos és konzul volt. Az ifjú Jens élesen reagált szülővárosa provincializmusára, számos iskolából

kitették. 16 évesen tengerésznek állt. Csúpan három év után tért haza, apja temetésére. A német megszállás éveit Svédországban töltötte. Az 1950-es években kezdett el írni. Művei számos botrányt kavartak, bírósági pereket provokáltak. Hasonlóan legtöbb hőséhez, önmagát is környezetéhez alkalmazkodni képtelen emberként jellemezte, aki ragaszkodik saját deviánságához. „A bestialitás históriája” címmel foglalta egybe az 1966 és 1973 közötti években írt híres regénytrilógiáját (*Frihetens øyeblikk* – A szabadság pillanata, *Kruttarnet* – Puder magazin, *Sillheten* – Hallgatás). Az vezérelte, hogy regényeivel és drámáival meg nem alkuvó, mérvadó egyéniségek igazságosság utáni harcát kiáltsa világgá a történelem rémségeivel szemben. Ezt támasztják alá például a *Semmelweis*, a *Gratulációk* vagy az *Amputáció* című művei. Norvégia leginnovatívabb színdarabírójának tartják. A távolságtartás, az elidegenedés drámaírója ő, akinek művészetére talán Bertold Brecht gyakorolta a legnagyobb hatást.

A *Semmelweis* című drámát 1968–69-ben írta Bjørneboe. A világpremiert Finnországban, a turkui svéd Abo Svenska Színházban tartották 1969 szeptemberében. A színház újonnan kinevezett direktora, Lars Svedberg alakította Semmelweist. Ez volt egyben a színházigazgató bemutatkozó darabja. Rövid időn belül, még ugyanebben az évben sor került a dráma norvégiai bemutatására is Oslóban, a Nemzeti Színházban (vannak, akik ezt tartják a vi-

lágpremiernek). Rövid idő alatt a darab megtette a Balti-tenger körüli teljes körutat: Svédországban és Dániában szintén játszották. A kritika, különösen Norvégiában és Dániában, igen lelkesen fogadta, Joachim Calmeyer főszereplésével kapcsolatosan is. A szerepet egyesek közvetlenül a Peer Gynté után rangsorolták.

Semmelweis Ignác történetének szépirodalmi feldolgozásában valószínűleg csupán egy alkotás előzte meg időben Bjørneboe-ét. A francia Louis-Ferdinand Céline egyik korai irodalmi műve ez, amelyet 1924-ben, még medikus korában írt PhD-tézisként *La Vie et l'oeuvre de Philippe-Ignace Semmelweis* („Semmelweis Fülöp Ignác élete és munkássága”) címmel (*Oeuvres de Louis-Ferdinand Céline*. André Balland, Paris, 1966).

Bjørneboe Semmelweis-története mintegy 20 évet fog át. A darab kétfelvonásos, 33 jelenetből épül fel, Bécsben (1846), Velencében, Párizsban és Budapesten játszódik. A 20. jelenetben (1851) Semmelweis Skoda professzorral vitatkozik: „Haza akarok menni Budapestre” – mondja makacsul. Bécsben „halott embernek” érzi magát. Prológként a rektor emlékbeszéde vezet be a színdarabot a bécsi egyetem auditóriumában „az egyetem nagy fia”, Semmelweis Ignác szobrának koszorúzásakor, s ugyanő ugyanott zárja a 33. jelenet epilógusában. Utolsó mondata – miután egy koszorút helyezett el a szobron – sokat sejtet a darab hangvételéről: „Semmelweis eliminated child-bed fever, but he did more. He crushed the authorities who, in reality, were themselves the disease” („Semmelweis legyőzte a gyermekágyi lázat, de még többet is tett. Legyőzte a hatalmasokat, akik valójában maguk voltak a betegség”). Nagy medikuscsapatot mozgató, ún. Színházi Prológust és Epilógust is készített Bjørneboe a darabhoz – feltehetően az 1968-as év heves európai diákmozgalmainak hatására.

Mivel a hazai széles egyetemi környezetemben senki sem tudott e drámáról, következés-

képpen baltikumai sikeréről sem, a történet lényegét rögtön közöltem az *Orvosegyetem* című lapban (2). Közvetve színházi vezetők érdeklődését is próbáltam felkelteni iránta. Ezt követően finn barátommal, Osmo Hänninen professzorral kooperálva, Semmelweis életműve vonatkozásában további figyelemre méltó észak-európai kapcsolatokat, illetve korrelációkat sikerült felkutatnunk és széles körben publikálnunk finn, valamint angol nyelven (3–5).

Sajnos mindmáig nem találtam nyomát annak, hogy magyar kulturális médium, irodalmár, műfordító vagy színházigazgató nyilvánosan rezonált volna e különleges Semmelweis-drámára. Titkon remélem, hogy ez csupán az én tájékozódási aktivitásom hiányossága. Bizakodom azonban, hogy majd valamikor láthatjuk e darab magyarországi bemutatóját is. Talán ez is hozzájárulhatna, hogy a nemzetközi fórumok habozás nélkül ismerjék el a halhatatlan magyar Semmelweis Ignác életművét az egész világ szellemi öröksége részének. (Megjegyzem, az UNESCO döntése alapján nyilvánították 1965-öt Semmelweis-évnék!)

Hivatkozások

1. Donáth T.: Immortal Magyar. *Orvosegyetem* 2000, 44/9: 8.
2. Monos E.: Semmelweis – Norvégiából. *Orvosegyetem* 2000, 44/4: 9.
3. Monos, E. – Faragó, M. – Hänninen, O.: Semmelweis ja Suomi. *Hippokrates* 2002, 19: 43–56. (Finn nyelven, angol absztrakttal.)
4. Hänninen, O. – Faragó, M. – Monos, E.: Semmelweis' discovery and its Finnish. Follow-up. *Acta Physiol. Hung.* 2003, 90/2: 83–95; *Comm. de Hist. Artis Med.* 2006, 194–195: 21–28.
5. Hänninen, O. – Monos, E.: *Semmelweis' Finnish connections: the promotion of obstetric and general hospital hygiene*. Proceedings I. of the 40th International Congress on the History of Medicine, August 26–30, 2006, Budapest – Hungary. 283–286.

DR. MONOS EMIL
élettanász, Budapest

„Mindenki annyit ér, amennyi erényeiből megmarad, ha levonjuk belőlük a hiúságát.”

(Otto von Bismarck)

A Rosenbacher-saga

1996 új korszak kezdete volt. Felfedeztünk, feltérképeztünk, megtanultunk egy új betegséget, ami ellen eddig nem tudtunk védekezni. Pionírnak éreztük magunkat, akik új, ismeretlen földrésztörnek be. Feltártunk egy fehér területet, amely azóta is egyre zsugorodik. Óriási kaland, csodálatos élmény volt ennek részese lenni. Lelkesek voltunk, nem ismertünk fáradtságot. Felkutattuk a betegeket, szűréseket, egészségvásárokat tartottunk. Kiszálltunk falvakba, szociális otthonokba. Szponzorokat hajkurásztunk, pénzt szereztünk orvosi műszerekre, berendezésekre. Minden nap érdekes volt felkelni és megállás nélkül hajtani. Hétfvégeken rendezvényekre, konferenciákra járni. Repült az idő.

A programok összehoztak bennünket, sűrűn találkoztunk a rendelőintézeti betegekkal. Nyugdíjasok voltak, keresték egymás társaságát. A végén betegklub alakult. Havonta egyszer találkoztunk, előadókat hívtunk, konferenciára, kirándulásra vittük az idős pácienseket. Pezsgett az élet, szállt az idő. Az életünk középpontjába az osteoporosis-ellátás és a szoros gondozás került. Lassan a betegek és jómagam is ezt éreztük.

Rosenbacher néni a klub tagja volt. Habár minden rendezvényen ott volt, a többiek sutogva beszéltek a háta mögött, hogy nagyon magányos. Férje, fia meghalt, lányáról semmit sem tudott. A klubtagok törődtek vele, elhívták magukkal a programokra, esténként hazakísérték. Telefonon tartották vele a kapcsolatot.

A klub harmadik éve táján merült fel a gyanú, hogy valami baj van vele. Nagyon lefogyott. A klubest végén odahívtam, és kértem, hogy keressen fel a rendelésen, meg szeretném vizsgálni. A vizsgálat szomorú eredményt hozott: kifekélyesedett emlőrák. „Az a kis seb, á, az semmi, doktornő. Már legalább fél éve ott van” – mondta, amikor rákérdeztem. Nem akart vizsgálatokat, műtétet. Hallani sem akart semmiféle orvosi beavatkozásról. Szerinte nem fáj, már régóta ott van, őt nem zavarja.

Hónapok teltek el, próbáltam felvenni a kapcsolatot a hozzátartozóival, de nem sok sikerrel. Annyit tudtam meg, hogy a fia elvált, és – mivel erősen alkoholizált – májcirrózisban meg-

halt, a felesége más városba költözött. Egyetlen lánya valahol a városházán dolgozott. Megpróbáltam közös ismerőst találni, de hiába. Végül felhívtam a városházát, de a lányát nem találtam meg, ezért a munkatársainál üzenetet hagytam, hogy az édesanyja súlyos beteg, kérem, hívjon fel. A telefonüzenetre hasonló módon, üzenettel válaszolt – ez a jó a kisvárosban, hogy az üzenetek oda-vissza járnak a betegek és a kórház között – ő még holtan sem akarja látni az anyját.

Most mi legyen? Egyetlen hozzátartozója nem kívánja látni. Kórházba nem megy, műtétet nem fogad el, kezeltetni nem hajlandó magát, azonban a betegség nem áll meg, lassan alattomosan halad előre, az a bizonyos seb ott a mellén egyre nagyobb. Ő egyre gyengül, a klubfoglalkozásokról is elmarad. Mi lesz, ha leesik a lábáról?

Körülbelül egy év tel el így, hogy látszólag nem történt semmi. Egy napon ötvenes éveiben járó, Rosenbacher nevű asszony jelentkezett a rendelésen új betegként, nemrég költözött a kisvárosba. Rákérdeztem, hol élt mostanáig. Távoli kisvárost nevezett meg, ahol megszűnt munkahelye, és most a régi ismerősökben bízva, munkahelykeresés céljával költözött vissza korábbi lakóhelyére. Kérdésemre – nem ismeri-e a betegemet? – meglepő választ adott: „A menyem vagyok.” Az idős néni állapotáról semmit nem tudott, mivel hosszú évek óta nem találkoztak. Elmesélte, hosszú évekkel ezelőtt elvált. Két lányát egyedül nevelte, gyermektartást nem kapott, mivel a lányok apja meghalt. Régi rokonaival nem tartotta kapcsolatot. Gondoltam, nincs vesztenivalóm, elárultam, hogy volt anyósának segítségére lenne szüksége. Kértem, hogy látogassa meg.

A válasz konok hallgatás, majd egy bizonytalan mondat volt: „Tudja, doktornő, az anyósom egy nagyon komisz nő. Jó szót sosem kaptam tőle, csak bántást... Nem tudom megígérni, majd meglátom.”

Rosenbacher néni ekkor már nem járt a klubba. Vérszegénység miatt kórházba is került, de tüneti kezelésen kívül más lehetőség nem volt. Aztán már fájdalomcsillapítókra szo-

rult. A körzeti orvos látogatta, egy-egy klubtag is felhívta, tőlük hallottam a továbbiakat. A volt menyé mégis meglátogatta és megszánta. Rendszeresen feljárt hozzá, ápolta, fürdette, mosott rá. Meleg ételt hozott. Amikor engem felkeresett, elmondta, az anyósa nem változott semmit, most is ugyanolyan szekáns, mindenben talál kifogásolnivalót, nem köszön meg semmit, de mégis, valami megmozdulhatott benne, mivel a lakását a két unokának ígérte.

Nagyjából fél év telt el, amikor súlyos szenvedések után Rosenbacher néni bevégezte földi pályafutását. Kórházba nem ment, szemét menyé és unokái fogták le, és ők kísérték el utolsó útjára. A lánya megtartotta a szavát, és a temetésére sem ment el.

Azután következtek a szomorú formaságok, a hagyatéki tárgyalás, ahol ismertették a végrendeletet. Ezen azért a vér szerinti leszármazott is megjelent.

És ekkor jött a felháborodás. A lánya igényt tartott a lakásra. A közjegyző előtt kijelentette, ehhez a lakáshoz az anyja az ő születése kapcsán jutott, ezért őt illeti meg. Az eljárás ezt

nem méltányolta, és a lakást a két unoka kapta.

A család ekkor már régi ismerősként járt hozzám, a fejleményeket első kézből hallottam. A lakást eladták. Az elvált és megözvegyült, munka nélküli anya, aki két lányát egyedül, küszködve nevelte fel, életében először jelentős összeghez jutott. A sors kereke egyet fordult, és igazságot tett. A család nyaralni mehetett Hajdúszoboszlóra. Boldogan mesélték: „Képzelve, doktornő, szállodában laktunk, és reggel a hosszú asztalnál annyi kaját ehettünk, amennyit csak akartunk. Hogy mennyi minden volt ott...”

Így kellett lennie. A sors megtalált mint közreműködőt, hogy terve végrehajtásában eszköze lehessen. Először nyílt lehetőségem egy család több generációjának sorsát nyomon követnem. Boldog voltam, hogy megadatott az, ami elődeinknek, az öreg falusi doktoroknak osztályrésze volt: elkísérni egy családot több generáción át, a bölcsőtől a sírig.

DR. VALKAI TERÉZ
reumatológus, Dunakeszi

ELŐFIZETŐI AKCIÓ A 2012-ES ÉVRE

Rendelje meg az Orvosi Hetilap + MediArt csomagot

15% KEDVEZMÉNNYEL

ORVOSI HETILAP

A legrégebbi magyar orvosi sajtótermék, kiemelkedő szakmai színvonalat képvisel, gyakorlati tudást ad. A klinikai és kísérletes orvostudomány területéről származó eredeti munkákat és összefoglaló tanulmányokat közöl.

Megjelenés: 52 füzet/év

Előfizetési bónusz: előfizetőként online hozzáfér a korábbi lapszámokhoz is.

Előfizetési díj: 22 900 Ft

MEDIART

Az orvosszakma kulturális folyóirata.

Témája az orvoslás kultúrtörténete, a tudomány és művészet kölcsönhatása. Hiánypótló, szórakoztató kiadvány, a magyar sajtó egyedülálló színfoltja.

Megjelenés: 4 füzet/év

Előfizetési díj: 5196 Ft

EGYÜTTES ELŐFIZETÉS ESETÉN 28 096 HELYETT 23 880 FT

Megrendelését a journals@akkr.hu e-mail címen, vagy a (06-1) 464 8221 fax számon várjuk.

Kérjük, hogy megrendelésében jelezze, ha már 2011-ben is előfizette valamelyik kiadványt!

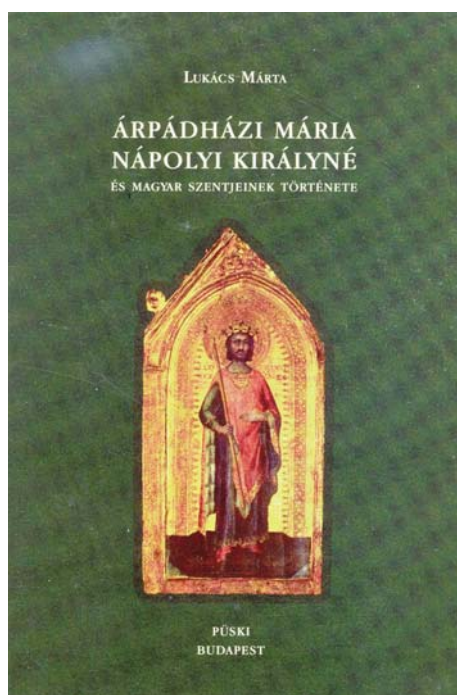
AKADÉMIAI KIADÓ
Tudományos, Műszaki és Orvosi Szerkesztőség
1519 Budapest, Pf. 245

Orvosi munkám mellett végzett művészettörténeti kutatásaim

A Püski Kiadónál 2003-ban jelent meg az Árpádházi Mária nápolyi királyné és magyar szentjeinek története című, 70 oldalas könyvecske. Valószínű, hogy olvasóinkat önmagában ez a téma nem hozza izgalomba, szerkesztőségünk mégis kezdeményezte az alábbi közlés megírását. Ugyanis a könyv szerzője orvos, dr. Lukács Márta, aki immár 88. életévében jár, és több évtizeden át tartó példaértékű, szorgalmas munkával fedezte fel, majd kutatta a magyar történelem e korszakának erekleit. – A főszerk.

Értelmiségi, középpolgári családban születtem. – Sablonos kezdés helyett és mellett úgy kezdeném az anamnézist: nagyon jó, csodálatos, meleg, biztonságos családi fészek várt rám és még utánam érkező húgomra és öcsémre. Édesapám uradalmi intéző, gazdatiszt volt a Széchenyi családnál. Nagycenken születtem, nagyapám Gyulán főszolgabíró, már nyugdíjban, mikor édesapám a négy háborús éve után állást kapott. Édesanyám aradi pedagóguscsaládból származik, ő is szülei útját követte. Három-négy éves koromig Nagycenken laktunk, innen Szabolcs megyébe költöztünk Nyíradony mellé. Itt kezdtem az

első osztályt jelző első padban az „osztatlan elemi népiskolát”. Hátam mögött a második osztály, és így egy helyiségben együtt volt Szakolyikert tanyavilágának összes iskolás gyereke. Palatáblánk volt, és míg az egyik osztály hangosan mondta az egyszeregy, a másik osztály írt a tábláira. Nagyon szerettem mezítlábas padtársaimat és az iskolát. Két-három évet jártam oda, és amikor Ópusztaszeren megláttam a hasonmását, eszembe jutott, és szinte hiányoltam az iskolával falszomszéd kovácsműhely zengő kalapácsütéseit. Az iskolából való kimaradásom oka talán a diftériamegbetegedésem volt, amit átvészelttem a szérumoltásokkal és a sok-sok utált hideg priznicborogatással, testvéreimtől elkülönítve. Vigasztalásom egy Pinnocchio-könyv volt: aradi nagybácsikám fordít

A könyv címlapja

totta le „Fajankó, egy paprikajancsi csodálatos története” címmel.

Nagyobb baj volt 34 éves édesanyám váratlan megbetegedése. Benedek professzor kezelte Debrecenben a klinikán, sclerosis multiplex állapotot kapott nála. Itthon (2, 4 és 6 éves) gyermekeit nagynénik, felnőtt fiatal unokanővérek jöttek egymást váltva gondozni. Hosszú hetekig, hónapokig? Mikor édesanyám kijött a klinikáról, furcsa volt, hogy sokat üldögél, és nem tud járni. Aztán egyszer, az én vállamra támaszkodva, lépett néhányat, lassan javulni kezdett. 1933-ban elköltöztünk a Nyírségből. Egy-két év

múlva édesanyám már segítséggel, támaszkodva járt a lakásban egyedül is. Erős akarata és nagyon erős hite volt. Ezért engedte meg a Teremtő, hogy 61 éves koráig éljen, köztünk maradjon. Még az ötödik unokáját – két éves volt – megérte, ő akarta az esti imára megtanítani.

Tíz éves voltam, mikor Rákoscabára költöztünk, ott laktak az apai rokonaink. Onnan jártam be Budapestre négy éven át vonattal az Erzsébet Nőiskola egyetemi gyakorlógimnáziumba. Akkor változtatták a líceumok tantervét gimnáziumira. Így szerencsére a negyedik osztálytól a művészettörténet és a latin még fakultatív tantárgy volt. A kötelező két nyelv közül választható másodiknak az olaszt kértem. Édesapám egy szabad szombat délután megmutatta Budapestet, a Szent Gellért-szobrot, az Er-

zsébet hidat, a ferences templomot oldalán a nagy árvizet jelző Wesselényi Miklós-émléktáblával, és elmondta, hogy őt is elhozta ide az édesapja kisdíák korában. Megnéztük a Feszty-körképet a Városligetben, amely nagy hatással volt rám.

A gimnáziumot Szombathelyen fejeztem be, ott érettségiztem 1942-ben – jó eredménnyel. Az orvosi karra jelentkeztem Budapestre. Szüleim nem elleneztek, csak a nehézségekre figyelmeztettek. Gyermekorvos szerettem volna lenni. Felvettek, rendben lettem a szigorlatokat, az első nehezeket is, és boldogan mentem nyaranta kórházi gyakorlatokra. 1944/45-ös háborús tanévet keresztfélvekkkel pótolva, vizsgákat letéve 1949-ben doktorrá avattak. Egy évvel előbb, 1948 májusában házasságot kötöttem dr. Péro Csabával, aki az egyetem Kórbonctani Intézetében volt tanársegéd. Akkor hagytam ott másfél év után az OTI laboratóriumában betöltött, napi négyórás orvosírnoki állásomat. Avatásom után díjtalan gyakornok voltam a Kórbonctani Intézetben. A gyermekgyógyászat vonzott leginkább, de tudtam, a patológiával bővíthetem tudásomat. Férjem előadással készült a Patológus Kongresszusra, ebben segítettem az irodalom keresésével. Ez a dolgozat döntötte el, hogy gyermekorvos legyek. Tíz meningitis basilaris tuberculós kisgyermek a sztreptomycinkezelés hatására eleinte javult, majd az agyi erek sztreptomycin hatására kialakult elváltozásai miatt meghalt.

Férjem nagyon jó oktató és előadó volt. Kolozsvárott avatták orvosdoktorrá, majd a katonaság és hadifogság után kórbonctani intézetben volt tanársegéd, később adjunktus és a Patológus Társaság titkára. Tudományos pályafutása 1950-ben megszakadt, politikailag alkalmatlannak nyilvánították, a főváros azonnali elhagyására kötelezték. Szerencsés véletlen folytán találkoztam egy évfolyamtársnőmmel, aki a nagykanizsai gyermekosztályon dolgozott, ahonnan el akart jönni. Elmondta, hogy ugyanitt épülőben van a prosectura is. Így biztosítva volt mindkettőnk munkahelye és egy szolgálati lakás. Nagykanizsára költöztünk nyolc hónapos kisfiunkkal. Húsz évet töltötünk itt.

A csecsemő- és gyermekosztályon voltam segéd-, majd alorvos, és elláttam az újszülött- és a fertőző osztályt is. Az adott családi és munkakörülmények miatt a szakvizsgát 1956 nya-

rán tettem le Pécsen – jó eredménnyel. A kórház helyett – mert gyermekeim mellett nem tudtam kórházi éjjeli ügyeletet vállalni – főfoglalkozású iskolaorvos lettem, majd a nagykanizsai járás területének csecsemő- és gyermek-szaknácadását láttam el védőnőkkkel, szolgálati kocsival, havi nyolc teljes délután.

1950–59 között öt gyermekünk született. Iskoláikat Nagykanizsán végezték, innen jutottak be egyetemre, főiskolára. Csaba fiam geológusnak, egyik lányom orvosnak, két lányom gyógytárgyosnak tanult, a legkisebbik Franciaországba ment férjhez. 1968-ban szakítottuk meg húszéves házasságunkat. Két kisebb lányom ekkor még iskolás volt, velük költöztem Tatabányára. Itt szolgálati lakást és gyermekközeti állást kaptam, nagyon jó munkatársakat és kollégákat. Majd Tatára költöztem, onnan jártam vissza dolgozni. 34 évi munka után mentem nyugdíjba, de helyettesítőként nyugdíj mellett is tovább dolgoztam. Időközben lányaim családot alapítottak. Összesen tíz unokám született, akiket nyaranta szívesen láttam Tatán, szabadidőmben segítettem gyermekeim családját. Idén ősszel megyek a nyolcadik dédunokám keresztelőjére.

És akkor a művészettörténetről

1987 októberében levelet kaptam müncheni barátaimtól. Izgalmas, a turisták által alig felfedezett vidékről, Calabriából írtak. Ugyanis ők egy ottani kisváros, Altomonte múzeumában Szent László-képre találtak. „A történelmi háttérrel csak feltevések szóltak.” A mellékelt képeslapon arany háttérben koronás szent áll, mellén az Árpád-ház piros-fehér sávós címerpajzsa, kezében hosszú nyelű csatabárd. A vállá felett latin felirat: ST. LADISLAUS REX UNGARIE. Rudiék (a barátaim), ahogy ígérték, egy hónap múlva Budapestre jöttek, és hozták az altomonte múzeum katalógusát és az eredeti méretű reprot: „Ha foglalkozni akarsz velem, próbálkozz, aztán majd várjuk a híradásodat” – mondták, látva nagy örömet. Én addig az Uffiziből és a nápolyi Capodimonte képtárból ismertem Simone Martinit, aki ezt a képet is festette.

Amikor 1964-ben először jártam Olaszországban, megismertem a capodimonte múzeum szokatlan témájú, hatalmas méretű Szent Lajos-oltárképét. Benyomásaim sokáig zavar-

Simone Martini önarcképe. 1313–1318. Assisi altemplom

tak, mert nem ismertem fel a szereplőket – útikönyv nem volt nálam –, és nem oltárra valónak éreztem a képet. Lehet, hogy ez az emlék tudat alatt befolyásolt, hogy Simone Martinivel kezdjek foglalkozni.

Miután a Szent László-képhez mellékelt altomonte katalógust elolvastam és lefordítottam, úgy gondoltam, a történelmi háttér feltárásával meg lehet mondani, ki lehetett az a személy, aki ezt a képet megrendelte. A katalógus szerint a Szent László-kép megrendelője Filippo Sangineto, a nápolyi II. Anjou Károly hadvezére és bizalmasa volt. És vajon itthon miért nem ismerik ezt a képet?

A magyar történelmi háttér ismeretében nem volt nehéz a szálakat felkutatni. I. Anjou Károly nápolyi király feleségül kérte IV. Béla leányát, de Margit – fogadalmához híven – visszautasította a kérést. Ekkor – hogy létrejöjjön a két uralkodóház közötti kapcsolat – fia részére megkérte IV. Béla unokájának, Máriának a kezét. Így lett Mária Nápoly királynéja és unokája, Károly Róbert magyar trónra lépésével a magyar Anjou-ház ősanyja. Mária szent elődei tiszteletét magával vitte új hazájába. Ő rendelhette meg Simone Martinitől a Szent László-képet, ami eredetileg diptychon volt, Szent István király párja. Nagy kár, hogy ez utóbbi elveszett.

Rövid cikket állítottam össze, és a Szent László-kép fotójával együtt elvittem az *Új Tükör* szerkesztőségébe, ahol azt a választ kaptam, majd a szakember megvizsgálja, és ha

igaznak találja, akkor közlik. Két hónap múlva 1988 márciusában közölték a cikket a képpel együtt.

Röviddel ezután értesítés jött Nemeskürty István tanár úrtól, hogy keressenem fel. Egy színművész-vizsgaünnepség után az Urániában találkoztunk. Csak a könyvei, filmjei révén ismertem. Félórás beszélgetés után felvetette, hogy a kutatást folytatni kell, a helyszínre is el kell menni. Mondtam, hogy ezt a cikket figyelemfelkeltésnek szántam, nagyon érdekel a történelem, de egyéb céloom nincs velem; szívesen átadnám a témát egy fiatal szakmabelinek; én már nyugdíjas vagyok, és nincs sem történelmi, sem művészettörténelmi alapom. „Ezt maga ne adja át senkinek, ezt magának kell megcsinálni! És az utazáshoz is kapna segítséget, pályázni kell egy alapítványnál. Fel kell keresnie néhány szakembert, akik olasz témában jártasak.” Az alapítvány címét is felírta, és említett pár nevet. Ez a kedves, határozott, energikus javaslat és vélemény biztatást, bizakodást adott. Úgy gondoltam, úgy kell hozzáállni, hogy egy szabadon választott témájú történelmi házi dolgozatot írok, saját kedvtelésemmel.

Nagy lendületet adott és megkönnyítette a munkát testvérem küldeménye, két csodás album, egy olasz nyelvű olasz szerzőtől és egy angol. Címük ugyanaz: „Simone Martini Complete.” Vetítésre diapozitív-lemezeket is kaptam, ez is „complete”. Testvérem az 56-os harcok óta az USA-ban élt. Kint élő nagybátyám befogadta, állást, lakást szerzett neki. Nem sokkal később az ő segítségével jártam Itáliában Simone Martini nyomában Altomontében.

Három alapítvány is visszautasította a pályázatomat. Nem is számítottam másra, nem vette el a kedvemet. Szinte fellélegeztem, hogy békében dolgozhatok, semmiért nem mondtam volna le a kutatás folytatásáról. Több külföldi forrásmunka listájával elmentem Bécsbe, ott dolgozó kolléganőm adott szállást, hogy a Nationalbibliothekban megnézzem a keresett közleményeket. Tizennyolc címből hármát találtam meg. Hazajövet tudtam meg, hogy itthon az Egyetemi Könyvtárban megvan egyik keresett sorozat. (Így lettem látogatójuk a Széchenyi és a Szépművészeti Múzeum könyvtára mellett.) Az 1875-ben indított folyóiratból (*Archivio storico per le province napoletane* – „A nápolyi tartományok történelmi irattára”) ismer-

Szent László szobra Filippo Sangineto síremlékén. Altomonte

tem meg a XIII–XIV. századi nápolyi királyság szereplőit. Nagyon megszerettem a könyvtárazást, a tatabányai könyvtárban kaptam fénymásolatot vagy könyveket belvagy külföldről könyvtárközi kölcsönzéssel. (Rómából levélben cikkmásolatot kértem a szerzőtől az 1949-es restaurátori kiállításról, éppen a Szent László-kép javításáról szólót. Két hónap múlva jött a válasz: a címzett restaurátor régen meghalt, mellékelik a munkájáról írt beszámolóját.)

A tervezett kéthetes olaszországi utat Simone Martini nyomában 1989 tavaszán tettem meg. Rudiék szállásbiztosításával jutottam el Calabriába, az ő magyar vendéglős ismerősükhöz, Partos Andrásához. Odaérkezésem előtt Rómában megkíséreltem Simone Martini meglátogatását a Vatikáni Múzeumban. Egyetlen képét őrzik itt, nem lehet kihagyni. Oda siettem először, az *Áldó Krisztushoz*. Nem volt a kép a keretben, csak az értesítés: „Kiállításra Japánnak kölcsönadva”. Hiába ismerem szép fényképekről, csalódás volt a hiánya. Vigasztalásul a Palazzo Venezia képtárában néztem meg Simone néhány követőjének munkáját.

Rómából a két órakor induló buszról este nyolc körül szálltam le az utolsó előtti megállónál, Trebisaccében. A Ioni-tenger partján találtam magam az olasz csizma talpán, szinte egy más országban. Itt várt és fogadott testvéri szeretettel András. Az alkonyatban a parton nagy csonka kúp alakú normann őrtorony sziluettjét láttam. Az út másik oldalán, a dombol-

dalon elszórt kedves faházikókat láttam, kanyargó kis utakkal. „Ezek a vendégszállások, egyik a magáé, ha nem fél ott egyedül” – mondta András. Másnap hajnalban – jó vacsora és pihenés után – a házból kilépve meglepetés várt: a napkelte és a tenger színjátéka. Délelőtt átmentünk Altomontéba, András vendéglős barátjához. „Az ő vendége lesz úgy, mint nálam, három-négy napig. Ne legyen semmire gondja. Ha végzett, hívjon fel, átjövök magáért.” Az úton elmentünk a Sibari feliratú tábla mellett. Itt volt a híres görög gyarmatváros, Szibarisz – Berszenyire gondoltam, a magyarokhoz írt versére.

Altomonte kis városka a hegytetőn, vastag normann vártoronnyal, a hozzáépült várral és várfalakkal. Mellette az ablakrózsás gótikus templom és a domonkos kolostor most múzeum. Este a kivilágított vár, körülötte a városka ünnepi fényei, mint egy nagy karácsonyfa ezernyi égő gyertyával, ragyogott a sötétben. Másnap pünkösdsvasárnap volt, a mise után a kolostor múzeumában megkerestem azt a képet, amiért – vagy inkább akiért – idejöttem. A Szent László-képet kis méretével (43×21 cm) házi oltárhoz rendelte Mária, asztalra állítható, utazásra vihető oltárképnek. Az arany háttérben, türkizkék tunikában, hermelinbélésű piros köpenyében szoborszerűen, ünnepélyes nyugalommal áll a király, de mégsem mozdulatlan, jobb lábával előrelépve szinte uralja a teret. Mellén a piros-ezüst pólyás Árpád-címer. Jobbjában könnyedén fogja hosszú nyelvű csatavárját. A képen bal kezében eredetileg keresztet országlalmát tartott. Válla felett a felirat: St.

Szent István vértanú szobra Filippo Sangineto síremlékén. Altomonte

BROKERNET

„Az orvos is lehet beteg” – öngondoskodásra neki is szüksége van

Ritkán fordul meg az emberek fejében az a gondolat, hogy az orvos is esendő ember, és ő is ugyanolyan sebezhető, mint azok az embertársai, akiket nap, mint nap kezel. A páciensek a gyógyulásukat remélik tőlük. De mi történik akkor, ha a betegség nem válogat, s éppen egy orvost szemel ki magának?!

A magyar társadalom keresztmetszetén végzett statisztikai felmérések sora bizonyítja, hogy a magyar ember pénzhez való viszonya, pénzügyi kultúrája – legyen bármilyen képzett és tanult ember is – messze alulmarad nyugat-európai szomszédaiéval szemben. Erre a problémára igyekszik a BROKERNET felhívni a figyelmet, és hosszú távú megoldásokat kínál ügyfelei számára.

A cégcsoport 1999-ben történt megalapítását követően rövid időn belül hazánk dominánsan piacvezető független pénzügyi tanácsadójává fejlődött. A BROKERNET Csoport stabil gerincét az egymással szoros kapcsolatban álló tagvállalatok alkotják, melyek a befektetés-biztosítás-hitel-ingatlan területek négyes egységében segítik ügyfeleiket, hogy a tagvállalatok közötti szinergiákból minél magasabb szinten profitálhassanak.

A BROKERNET Csoporthoz tartozik az értékpapír-alapú befektetési-biztosítási konstrukciókat közvetítő BROKERNET Zrt., a független biztosítási alkusz PALLADIUM Brókerház Kft. és PALLADIUM Consulting Kft., a független piacvezető hitelközvetítő BANKBROKER Alkusz Kft., valamint a cégcsoport befektetési alapkezelő társasága a QUANTIS Investment Management Zrt. Akkreditált belső oktatási központja BROKERNET Akadémia néven működik. A BROKERNET Jövő Alapítvány a cégcsoport saját alapítványa, mely egységbe foglalja a vállalat társadalmi felelősségvállalási tevékenységét. A BROKERNET Csoport 2009 után 2010-ben és 2011-ben is elnyerte a Superbrands kiváló márka kitüntetését, 2010-ben és 2011-ben a Magyar Brands díjat, valamint 2011-ben a Business Superbrands díjat is odaítélték neki.

2011 nyarán a vállalatcsoport Szlovákia mellett a román piacon is megkezdte működését. PAL-LADIUM nevű társvállalata meghatározó szereplő kíván lenni az öngondoskodás koncepciójának és eszközrendszerének széles körű elterjesztésében, illetve a román lakosság hosszú távú anyagi biztonságának megteremtésében.

A BROKERNET Csoport szolgáltatási területe a független pénzügyi tanácsadás, amely személyes és bizalmi jellegű tevékenység. A biztos és naprakész szakmai tudás és a remek termékek mellett elengedhetetlen a kiváló kommunikációs készség, az empátia és a szociális érzék. A 4000 fős értékesítési hálózat minőségét és nagyságát, valamint az ügyfelek számát tekintve olyan naprakész piacismerettel rendelkezik a cég, mely kiváló alapot szolgáltat ahhoz, hogy a nemzetközi és a hazai pénzügyi piac legkiemelkedőbb szereplőinek termékeit vegye fel a palettájára. A pénzügyi termékek széles skálája, az egyre szigorodó törvényi szabályozók és a megváltozott piaci körülmények jóval magasabb elvárás támogatásának a közvetítővel szemben is. A BROKERNET e kihívásoknak a szakma legnagyobb képzési és legkifinomultabb ügyfélkezelési, valamint controlling rendszerével felel meg.

A cégcsoport elhivatott a pénzügyi öngondoskodás hazai terjesztése mellett. Számos olyan kezdeményezést támogat, melyek segítik a lakosság tájékozódását, és segítik felismerni azt, hogy az idejében megtett pénzügyi befektetések nagymértékben hozzájárulnak a megszokott életszínvonal nyugdíjazás utáni fenntartásához. Az időskorban megjelenő egészségügyi kezelések fedezése sem kell, hogy aggodalomra adjon okot akkor, ha pályakezdő korától kezdve a mindennapjai részévé vált a hosszú távú pénzügyi tervezés, a jövő és a nyugdíjas évek megalapozása.

Hisszük, hogy egy jobb jövő érdekében a mában kell cselekednünk!

www.brokernet-group.com

Madonna donátorokkal. 1316–1328. Miami, Coral Gable múzeum

Ladislus Rex Ungarie. Arra gondoltam, milyen jó volna, ha kölcsön lehetne kérni a jubileumra, mint ahogy Japánnak is kölcsönadták az *Áldó Krisztust*.

A templom szentélyében megnéztem Sanginetónak, az egykori templomépítő földesúrnak a síremlékét. A fehér márvány szarkofágon szentek szobrai sorakoznak, bal oldalán Szent László, a festmény után kifaragva, másikkal a fiatal szent pálmaággal, fején két kő. Az eredeti Simone-diptychonon Szent István király volt látható. Ez a rejtvény is megoldódott később. Másnap is feljöttem a várba, nézelődni a múzeumban és a templomban; a könyvtárban a kétezer éves város középkori történelméről kerestem, de nem találtam mást, mint az addig ismerteket.

Visszatértem Andrással Trebisaccéba, másnap elbúcsúzva tőlük Sienába utaztam, Simone Martini szülővárosába. Itt másodszor jártam, de még így sem elégszer. A dómmúzeumban megnéztem Simone mestere, Duccio nagy po-

liptichonját, 4×2 méter, a bizánci stílus az új gót stílussal itt jelenik meg először együtt. Tanítványként a fiatal Simone is dolgozott a nagy képen. A városháza, a Palazzo Pubblico nagytermében van Simone Martini első datált műve, a Maestà-freskó – a legszebb Maestà (760×940 cm). Itt is ugyanaz az érzés fogott el, mint többször másutt olasz utamon, hogy kár itt hagyni ennyi szépséget, kár továbbmenni. San Gimignano volt következő úti célom, innen származott Simone későbbi műhelytársa és sógora, Lippo Memmi. Itt az ő Maestàját csodáltam meg.

Pisában, a San Matteo Múzeumban Simone Martini Szent Katalin-poliptichonját kerestem meg, most láttam először. Negyven félalak prófétát, szentet, angyalt és vértanút festett meg. Szent Gergely püspök képe hasonló Szent Lászlóéhoz, ez is a két kép közel egyidejűsége mellett szól.

Utamról hazatérve, az altomonte rejtélyes szentére is fény derült. Logikus és egyszerű a vá-

lasz – Szent László párja Szent István király volt, amit a síremléket megrendelő unoka a nagyapjától hallott, aki láthatta is a képet a palotában. A szobrász, mivel nem ismert más Szent Istvánt, csak a fiatal megkövezett protomártírt, azt faragta ki a szarkofágra. Ez is közvetett bizonyíték, hogy Simone a diptychonon együtt festette meg a két magyar királyt, ahogyan ez az Árpád-korban szokás volt.

Nemeskürty tanár úr véleménye a Szent László-kép történetéről szóló írásomról: „Jó, de kicsit rövidíteni kellene.” A javasolt változtatásokkal a *JEL* (a Keresztény Értelmiségiek Szövetségének kulturális és spirituális folyóirata) elfogadta közlésre a tanulmányt. Nemeskürty tanár úr a Nagy Konstantinnak szóló „In hoc signo vinces” (E jelben győzni fogsz) mondással biztatott, a *JEL* borítójára utalva. Tehát két év alatt, a történelmet követve, végigkísértem a Szent László-kép történetét Mária megrendelésétől kezdve Endre herceg tragédiáján, annak következményein át az altomontei síremlékig. A kép eseményei mögött zajlott az Anjou-Valois-ház adáz küzdelme a hatalomért közel negyven éven át nápolyi és magyar színtereken. A harcok négy király vagy herceg és két királyné életébe kerültek, hasonlóan a görög tragédiákhoz.

Müncheni barátaim indítványozására a tanulmányomat megküldtem az ott élő neves művészettörténésznek, Bogyay Tamásnak. Ő levélben gratulált, legközelebbi külföldi utamon fel is kerestem. Munkámat „meggyőzőnek és helytállóknak” találta „mind történelmi, mind művészettörténeti szempontból”, és közlésre ajánlotta a *Művészettörténeti Értesítő* szerkesztőségének. Erre nem számítottam, meglepetésemre ezt írásban is közölte. Tanácsokat kaptam tőle a dolgozatom egyes részeinek változtatására, rövidítésére. Nem beszéltem meg senkivel, kétévi, nagy lelkesedéssel készített munkámról úgy gondolkoztam, maga a kutatás szerzett nagy örömet. A lényege az, hogy a magyar történelem ez idáig hiányzó kicsi mozaikját sikerült megtalálni vagy meglátni – akármi-lyen patetikusan hangzik is – és elmondani a jelentőségét: Árpád-házi Mária személyiségét, kultúrkinccsteremtő szerepét.

Időközben fény derült egy másik szálra is. Mária királyné unokája, Károly Róbert magyar királlyá koronázása után, Simone Martinit bízta meg az assisi bazilika egy kápolnájának a ki-

festésével Szent Márton életéről. A tetemes öszszegről fennmaradt az elszámolás. Ugyanakkor megrendelte az Árpád-házi szentek falképeit is az altemplomban, ami nem külön helyiség, csak a kereszthajó északkeleti sarka, oltárral a freskók alatt. Szent Ferenc és Toulousei Szent Lajos mellett Szent Erzsébet áll, mellette Szent Margit és Szent Imre. A fal folytatása a Madonna gyermekével, két oldalán Szent István és Szent László a két koronás király. Egy szakember a Szent Erzsébet-kápolnát Assisi legkirályibb zugának nevezte. Vasari a 16. században csak Szent Erzsébetet ismerte fel, Szent Margitot Szent Klárának vélte, Szent Imrét ismeretlen ifjú szentnek. Mindkettőjük glóriája felett látszik a királyi származást jelentő poncolt korona íve. Szent Istvánt és Lászlót Anjou királyoknak vélték. A kutatók nem tartották elfogadhatónak, hogy mást, mint Ferenc-rendi személyt ilyen közel helyezzenek el az alapító Szent Ferenc sírjához. 1980-ban L. Bellosi ismerte fel először, hogy – a nápolyi St. Maria Donna Regina freskóinak analógiájára – az assisi freskók Mária szent elődeit ábrázolják.

Levél jött Zürichből, meghívás a Magyar Őstörténeti Találkozóra, a *JEL*-ben közölt Szent László-kép történetére hivatkozva. Előadást szeretnének, ha lehet, vetítéssel, 1991 tavaszán. A megjelent kül- és belföldi magyaroknak meglepetés volt a témám és a színes diaképek. Ugyancsak ez év végén még messzebből, Kanadából, Calgaryból érkezett levél, az *Encyklopaedia Hungarica* szerkesztőségétől. A svájci előadásról értesülve „anyagot” kértek, mert „az összmagyarság szempontjából rendkívül értékesnek tartják”. Két szócikk lett belőle, Altomonte és Assisi címszóval.

Mojzer Miklós, a Szépművészeti Múzeum akkori főigazgatója olvasásra kérte az „Altomontei Szent László-kép története” című tanulmányomat, és közlésre alkalmasnak találta a *Művészettörténeti Értesítő*ben, ahol 1993-ban meg is jelent nyolc képpel. Szokatlan volt a gondolat és nagyon megtisztelő, hogy háromévi egyedül végzett kutatásommal bekerültem egy tudományos és tekintélyes szaklapba.

Az MTV tíz-tizenöt perces interjút vett fel velem a Szent László-kép történetéről, 1994 májusában le is adták a *Dimenziók* sorozatban.

Készültem az 1996-os római Hungarológiai Kongresszusra is diavetítéssel: „Az olasz trecento magyar szentjei” (Santi Ungheresi nel tre-

Szt. Erzsébet, Szt. Margit, Szt. Imre, Madonna a Gyermekeivel, Szt. István, Szt. László. Simone Martini műhelye 1310–20 között. Assisi Szt. Ferenc bazilika altompla

cento italiano) címmel. Két évem volt a készülésre, ebből másfelet egy súlyos baleset következményeivel töltöttem. Amikor már járni tanultam, kezdtem reménykedni, hogy talán mégis eljutok Rómába. Hála a Jóistennek, az orvosoknak és gyermekeimnek eljutottam, és az előadás is sikeres volt. A rendezők az egynapos ülést Nápolyba helyezték át, és délután kinyitották a közeli S. M. Donna Regina-templomot, amit most is a „Magyar Mária” templomának hívnak. Ő építette kedves klarisszáinak, ide vonult vissza harmadrendiként, itt is halt meg 1323-ban. Ékszerdobozhoz hasonlították az emberi léptékű, emeletes, kéthajós templomot.

(Két hajó van egymás felett egy szentélyvel, főoltárral. Akár a mintaadó, a párizsi St. Chappelle.) A mennyezet keresztboltozatát a magyar piros-fehér Árpád-sávok borítják, váltakozva a kék–arany Anjou-liliommal. A falakon szentek és bibliai jelenetek, a szentélyben Mária fehér-márvány síremléke, a híres sienai dómépítő szobrász, Tino Di Camaino munkája. Mellette a pünkösd-jelenet alatt a piros-fehér sávok hátterrel Szent István, László és Erzsébet.

1997-ben riport hangzott el a Duna TV-ben a *Minoritates mundi* (A világ kisebbségei) sorozatban. Cselényi László beszélgetett délolasz, calabriai magyarokkal, köztük a trebisaccei Par-

tos András vendéglőssel, akinek pár éve meghívott vendége voltam, hogy elvigyen Altomontéba. A riportban András megmutatta a Szent László-képet, és név szerint említett, mint a kép történetének kutatóját. Örültem, hogy a képernyőn újra találkozhattam vele. Bár néhány év múlva meghalt, most is megköszönöm önzetlen, lelkes segítségét. Pártos Andrásnak nem lehetünk elég hálásak, hiszen – igazsága és töretlen hite tudatában – mindent megtett, hogy a Szent László-kép és témaköre eljusson Magyarországra, és ismertté váljon. S a véletlen csodája, hogy mindez éppen Szent László jubileumának éveiben történt.

1999-ben az *Új Ember* szerkesztősége tanulmányt kért a *Kalendárium 2000* számára. Az év novemberében közölték a „700 éve ismeretlen magyar kultúrkincsek Itáliában” című dolgozatot. Jó lenne, ha több száz év után a magyarság is megismerné saját történelmét idéző, gazdag kultúrkincseit.

A következő témához szintén a történelem adta a háttér: „Egy sienai triptichon donátorai.” Ez a dolgozat is a *Művészettörténeti Értesítő*ben jelent meg 2001-ben. A floridai Miami Coral Gable Múzeum egy sienai trecento oltárképet őriz, egy háromrészes triptichont, melyet Lipto Vanninak tulajdonítanak. Két hercegi donátor térdel a Madonna és gyermeke előtt, a férfi Anjou-liliomos öltözékben, a nő hercegi koronával. Egyik oldalon Szent Erzsébet ajánlja őket a Madonnának, a másik szárnyképen Szent Domonkos áll. Történelmi háttér nélkül nem lehet megközelíteni a donátorok kilétét. Több kutató a térdelő párt Lokietek Erzsébetnek és Endre fiának véli. Azonban a donátorok a nápolyi Anjou-házhoz tartoznak, mert a trecento első harmadában csak Calabriai Károly, trónörökös Anjou-herceg élt Nápolyban. A mellette térdelő nő „Ausztriai” Habsburg Katalin, akivel 1317-ben kötött házasságot, s aki 1323-ban utód nélkül halt meg. Második felesége Valois Mária hercegnő volt. Lányaik Johanna és Mária. A trónörökös herceg 1328-ban halt meg. Tehát a triptichon 1316–1328 közt készült, és valószínűleg a királyi palotához tartozó közeli domonkos kolostornak adományozták. Mindkét hercegnő síremlékén ott van Szent Erzsébet szobra, ahogy az oltárképen látható, és glóriájában a latin körirat: St. Elisabetta Filia Regis Hungarie (Szent Erzsébet Magyarország királyának leánya). A Madonna glória-

feliratozása is a kép korábbi keletkezése mellett szól. Nekem feltűnő volt a látszólag jelentéktelen apróság, hogy a Madonna glóriájában jól olvasható latin szöveget eddig nem fordították le. A múzeum szakembere érdeklődésemre testvérememen keresztül bőséges információt adott a képről, festőjéről és a donátorokról, azonban a glóriák feliratáról nem mondott semmit. Két középkori latinnal foglalkozó tanár segítségét kértem, mindkettő másképpen értelmezte a latin szöveget, megjegyezve, hogy nem biztosak a helyes fordításban. Kinagyítva az egybefüggő latin betűsört, lehetőségek szerint értelmes szavakat keresve, megtaláltam az addig hiányzó állítmányt. Így kapott néhány hét alatt értelmet a szöveg: Virgini sint acte odae (Zengjetek himnuszt a szűznek). A festő nagy valószínűséggel nem Lippo Vanni, mert az ő aktív korszaka 1340 után kezdődött.

2001. szeptemberi feljegyzésem szerint: „be-fejezem a kutatását ennek a csodálatos szép munkának, ajándék és vigasztalás volt az Égtől. Könyv összeállítását tervezem, kezdem...” E soroknál hívebben nem tudnám elmondani akkori elhatározásomat. Tatai barátok, ismerősök közös kívánsága és biztatása van mögötte. 2002 őszén készen volt a tanulmány, és Nemeskürty István kérésemre előszót ígért a könyvhöz: „Csak keressen előbb kiadót.”

2003. január 23-án „Püski Sándor bácsit felkerestem, aki 10 perc alatt eldöntötte, hogy kiadja a kb. 70 oldalas könyvet fekete-fehér képekkel és színes borítóval”. „Elég nekem a kanadai levél és a referencia adatai, csak a tatiak is járuljanak hozzá némi előleggel...”

Az ígért szerény szponzori támogatást Tata és Tatabánya önkormányzatától a barátaim és a Fellner Jakab Kulturális Egyesület juttatták el a Püski Könyvesházhhoz. A kiadás többletköltségét Püski nem említette, nem kérte. Júliusban jelent meg a szép külsejű könyv, címlapján Simone Martini Szent László-képének színes fényképével. A hátsó borítóján a magyar Anjou-címeres selyemkárpit látható, ami bizonyára a budai vár tróntermének falát díszítette, és amit a régészek a középkori Szent György téri ásatások során egy kútban találtak meg – hogy igaz legyen a híres Thomas Mann-idézet: „Mélységes mély a múltnak kútja...”

DR. LUKÁCS MÁRTA
gyermekgyógyász, Budapest

Az én történetem...,

avagy hogyan szeretett bele egy fiatal orvosjelölt a mezőtúri kerámiába

Nehéz a történetem in medias res kezdeni, mert sok apró mozaik veszne el, amelyik később csak nagy nehézséggel illeszthető vissza, így kezdem az elején, kicsit magammal.

Mikor e sorokat írom, már elmúltam 27 éves. Hátam mögött gazdag élet, sikeres középiskolás és egyetemi évek, majd az egyetemet követő tudományos munkálkodás. Fiatal vagyok, de úgy érzem, érettebb és talán érdeklődőbb is a koromnál, illetve helyesebben a korosztályomnál. Ez nagyrészt a szerencsének köszönhető, mert hihetetlenül ingergazdag környezetbe, minden iránt érdeklődő és a szakmájukban kiemelkedő eredményeket elérő embereket összefogó családba születtem.

Nagyapám (id. Rapcsák András) matematikus, a MTA rendes tagja volt. 9 éves koromig ismerhettem, akkor hagyott itt bennünket. Csak sokkal később, szinte felnőtt fejjel értettem meg igazán, milyen hatalmas ajándéka volt az életemnek. Mind a mai napig nem tudom pontosan, milyen mérföldkövet fektetett is le a magyar matematika nagy országútján, de még most is a fülemben cseng, ahogy a világ legkülönbözőbb dolgait oly egyszerűen és szellemesen írja körül, ahogy nekem egy gyermek nyelvén oly kedvesen magyaráz, no meg ahogy Adyt szaval. Semmit nem tudtam még akkor, de mára egyértelmű, hogy életem forrását ő nyitotta meg, és vezette medrébe. Ő általa nyaralhattam már kisgyermekként a balatonalmádi tudóscsüdüdőben, ahol meghatározó impulzusok értek évről évre. Olyan nagyszerű emberekkel találkozhattam, beszélhettem, sőt akár az ölükbe is

ülhettem, mint a kiváló történész, Hanák Péter vagy Tarján Imre, Hollán Zsuzsa, Peschka Vilmos, Lapis Károly, Donáth Tibor, Márta Ferenc, Mádl Ferenc, Szabad György, Pölöskei Feri bátyám, Heller Ágnes és folytathatnám a sort a végtelenségig. Az almádi üdülések korán megmutatták azt a példát, amit követnem kell. Azt, hogy egy embert nem a szakmai sikerei határoznak meg elsősorban, hanem valahogy minden más, ami körbeveszi. Az, ahogy gyerekként beszél veled, ahogy kártyázik pénzbe egy üveg bor mellett, és közben mesél, az, ahogy orvosként épp történelmi események példáját ülteti át mindennapjainkra, vagy épp a mezőtúri kerámiáról értekeznek. A szakterületétől távol, szeretettel, érdekesen és értelmesen.

Nagybátyám, ifj. Rapcsák András mérnök, politikus, Hódmezővásárhely polgármestere a művészet szeretetét, a gyűjtés örömét mutatta meg. Csodálatos ember volt, gimnáziumi éveim alatt szinte apámként tekintettem rá. Csodáltam őt, ittam szavait, utánóztam, kerestem az utat és lehetőséget, hogy hasonlítsak rá. Nagy példaképem, rengeteget tanultam tőle. Az első aukcióra vele mentem el, és a millió magával ragadt. Csodáltam, és hála a családjának, még ma is csodálhatom a lakását, ami nem fényűző, de olyan kifinomult ízlésről és nagyfokú művészetpártolásról tanúskodik, ami sokak számára példaértékű. Az érettségim, életem első nagy próbatétele előtt hagyott itt, amikor talán a legközelebb kerültem hozzá, és talán fel is nőttem a gondolataimhoz. A könyveket, az irodalom érdekességeit, a szőnyeg- és kárpitművészetet,

1. ábra. Nagy koronás korsó

2. ábra. 38 cm magas koronás korsó a századforduló időszakából. A nagy koronás korsó kísérleti példánya. Nincs rendszeresen kiégetve, innen a fehér alapszín. Az ablakok kissé repedtek, de nem hiányosak, a korsó teljesen ép

valamint a porcelánmanufaktúrákat ő „mesélte el” nekem. Ami tudásom ezeken a területeken van, az teljes egészében az ő alapjaira épül.

A másik nagybátyám, Rapcsák Tamás a magyar operációkutatás megalapozója, matematikus. Ő vette át hódmezővásárhelyi nagybátyám szerepét az életemben az egyetem alatt. Ő a diplomám előtt hagyott itt. Teljes ellentéte volt Bandi bátyámnak. Megtanította, mi a szorgalom, a tisztességes munka, a tudomány becsülete és a korrekt kísérlet. Meg persze a jó bor. Csodálatosakat tudtunk együtt inni, szenzációs borok és italok mellett folytattunk a Balaton-felvidéken hajnalokba nyúló beszélgetéseket.

Szüleim, Szerelmem mindenben támogatnak és támogattak, ők ezt teszik hozzá, tőlük kaptam nevelést, becsületet és szeretetet. Erről nehéz írni és talán nem is tartozik ide ...

A sor végére hagytam a nagymamám. Ő volt mindenkinek és mindennek az összetartója. A család esze, nekem a nőideál. Okos, erős, határozott és fogékony mindenre, ami szép. Nagypapám halála után kapcsolatunk nagyon speciális volt. Édesanyámmal gondoztuk 16 éven át (ő is a diplomám előtt halt meg, majdnem Tomi

bátyámmal egy időben), így sokkal szorosabb kapcsolat volt köztünk, mint egy átlagos nagymama és unokája között. Nincs olyan nap, hogy ne gondolnék rá, és nincs olyan gond, amit egy égre vetett pillantással ne osztanék meg vele. Mindent ő indított el... 2007-ben halt meg, és én örököltem nagyszüleim hagyatékát. Ha az ember kihordta volna az Ecserire, nem nagy pénzt kapott volna érte, de nekem mégis felbecsülhetetlen értéket képvisel. Alapot adott, egy jó nagy löketet a kezdéshez. A könyvek között volt három kötet a Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára sorozatból, elolvastam, megtetszett. Imádtam a *Tíz esztendő a Tűzföldön*t. Érdekelt a többi kötet is, hát elkezdtem gyűjteni, ma már egy hóján megvan a sorozat. Gyakorlatilag a nagypapám (mert a könyvek az övéi voltak) három kommersz rongyos kötetén kívül mind hibátlan állapotú, teljes, szép példányok. Persze a legértékesebbnek megmaradtak az ő könyvei. Örököltem képeket a debreceni Félegyházi Lászlótól, ahhoz is sikerült gyűjtenem, büszke vagyok rá, hogy a könyvtárom része a *Biblio-*

3. ábra. 35 cm magas kobakváza 1938-ból. Szín- és formavilágát tekintve újító darab, mely a polgári közízlés kielégítésére volt hivatott. Dupla pecsételéssel jelzett, szignált

theca Classica sorozat, aminek mintegy harmada származik a hagyatéki könyvtárból. Ezeket nagy lelkesedéssel olvasom is. Az ókor nagy rajongója vagyok. És végül, de messze nem utolsósorban a nagyszülői hagyaték révén kerültem kapcsolatba a mezőtúri kerámiával és Badár Balázssal.

Tehát 23 éves voltam, mikor nagymamám meghalt. Édesanyám elmondása szerint a lakásában 40 éve moccanatlanul állt a nagy zöld korsó a szoba sarkában, a tölgyfából készült tartón. A lakás misztikus tárgya volt, nem mertünk hozzáérni, rettegtünk, össze ne törjön, porolva sem volt sohasem. Mikor számoltuk fel a hagyatékot, félve emeltem le, és láttam a dupla pecsétet az alján „Badár Balás M-Tur”. Senkinek nem mondott semmit. Sőt! Rajtam kívül mindenki csúfnak tartotta. Paraszti, nem színes, csak zöld mázas, olyan, mint egy Zsolnay, de mégse az. Adjuk el, kérték a szüleim, én ellenkeztem, de kíváncsi is voltam, mennyit érhet. Meghirdettük, és nemsokára jött is a telefon, hogy azonnal viszik, hatjegyű összeget ajánlottak. Persze nem adtam oda, hanem egy éjszaka nekiültem az internetnek, és utánanéztem, ki is teremtette a korsómat. „Id. Badár Balázs (1854–1939) – az egyik leghíresebb magyar fazekasmester. Mezőtúron született és élt...” – olvastam az első életrajzot, és megtett. Aztán jött a következő éjszaka, majd még

4. ábra. 30 cm magas lisztesbödön, 1875–1880 között keletkezhetett. A bödön értékét emeli, hogy a virágok és a karima a nemzeti trikolór színeivel vannak megfestve

egy és még egy, és így tovább. Két hét múlva már Mezőtúron voltam a múzeumban, ahol megláttam a vázám párját és sok egyéb Badárkerámiát. Ott mondtam ki, hogy ezt a csodát nem adom el, míg élek, és ezt a művészt gyűjteni akarom. Igen, ott beleszerettem. Aztán kiderült, hogy Badár az én vázámat vihette ki a világkiállításra, ahol kitüntetésben részesült. Azóta még többet kínáltak érte, de ez a váza már velem hal. Életem része.

Milyen is ez a váza? 63 cm magas, úgynevezett koronás korsó (1. ábra). A Badár-manufaktúra csúcsterméke. Különlegessége a négy rátett áttört ablakdísz és a számos egyéb rátétes dísz. Ez az agyagos ipar technikailag legnehezebb díszítélművészete. A korsó alapszíne zöld. Ez a Zsolnay-eozinmázhoz hasonlatos, Badár a receptet a pécsi gyárból vitte Mezőtúrra, és ott tökéletesítette, alakította. Emellett a váza kontúrja aranyozott. Ez azt jelenti, hogy háromszor is volt égetve, ami egy áttört rátétes díszű vázán különösen ritka. Az aranyozás miatt feltételezhető, hogy ez a mű volt a világkiállításon. Badár a kapitális munkáit (ezek mind 63 cm-esek, zömében zsiráfnyakú és koronás korsók) lajstromozta. Ebből a formából tudomásom szerint négy készült. Az aranyozott van nálam, ez a gyűjteményem talán legszebb és legkülönlegesebb darabja. Van egy darabokból helyreállított Eger mellett egy gyűjtőnél és egy a múzeumban. A negyedik valószínűleg Stockholmba került.

Ennek a vázának egy kísérleti példánya is a tulajdonomban van (2. ábra). Nincs rendesen kiégetve, innen a fehér alapszín. Rátétekkel díszített, melyeknek az alkotó piros és zöld színt adott. Az eljárás egyszerű festés, nem mázráégetés. A legtöbb díszre rekonstruálható a mester ujjlenyomata. A cserép különlegességét az adja, hogy a források szerint Badár kínosan ügyelt rá, hogy ne kerüljön ki a műhelyből félkész, illetve próba- vagy gyakorlótermék. Lehet, hogy pályázati bemutatódarab? Ez a korsó valahogy mégis magántulajdonba került, és ez egyedülállóvá teszi. Sem az Iparművészeti, sem a mezőtúri múzeum anyagában és dokumentációjában nem szerepel hasonló példány. Füreden vásároltam egy antikvitásüzletben bagatell 15 ezer forintért.

Három lopóváza-korsó (az elnevezés a dísz illetve lopótökhöz való hasonlóságon alapul) is a tulajdonomban van. Egy 50 cm-es és két 33

cm-es. A nagylopókorsót tavaly nyáron, Balatonakarattyán, a régiségpiacon láttam meg egy cigány árus lomkupacának a tetején. Lámpává volt átalakítva úgy, hogy az aljára egy bronztalp, a tetejére pedig egy izzóhely volt rögzítve egy a vázát keresztül átkötő vasrúddal. Nem tudtam, hogy ifj. vagy id. Badár, de biztos voltam benne, hogy mezőtúri, értékes darab. 3000 Ft-ról 1500-ra alkudtam le, és hozzám került.

Amikor szétszereltem a lámpát, megláttam a két Badár pecsétet. Badár a közepes és nagy kapitális termékeit két pecséttel jelezte. A kislopók közül az egyik az öreg mester utolsó kísérletezős korszakából származik. Sokan bírálták ezeket a műveket, itt már elszakadt a mezőtúri festéstől, barna alapon jönnek elő a színek. A korsó Stuttgartból került haza (3. ábra). A másik kislopó festetlen, egypécsetes, szignálatlan. Meggyőződésem, hogy Badár Erzsi készítette. Ezeket a finom leveleket az ő munkáin látni. A múzeum szerint viszont ez is inkább id. Badár alkotása.

Az utolsó korszakból még két művem van: egy kisváza és egy barnaváza. Mindkettőn a lopóvázákhoz hasonló barna alapon a zöld szín világít, a virágok kék szírommal, sárga porzókkal festettek. A szín- és formavilág teljesen, a motívumok részben elszakadtak a mezőtúri hagyományoktól. Már semmilyen nyom nem utal a népi jellegre. A cél egyértelműen a polgárság ízlésének kielégítése volt, amit szerintem mesterien megoldott. A vázák alakját is ebben a korszakában újíttotta meg. Badár hozta be az ún. zsiráfkancsót a magyar kerámiaművészetbe, amiért korának ítései szörnyű kritikával illették. Formailag öblös alj és hosszú zsiráfnyak jellemezte ezeket a darabokat, innen eredt az elnevezés is. Eredendően török, illetve arab fémköntők voltak, amik a szecesszió idején kedvelt kiegészítőivé váltak a nagypolgárság lakásainak. Nem kellett sok időnek eltelténie ahhoz, hogy a megrendelők kiköveteljék ked-

venc agyagosuknál, hogy készítse el ezeket az egzotikus formákat kerámiából, és díszítse fel őket népies motívumokkal. Ezekért a korsókért Badárt az Iparművészeti Társaság eljárás alá vonta, kritizálták, bírálták, de a köznépnek ez kellett, és az ő akaratuk győzött. Tulajdonomban zsiráfkancsó nincs, érzéseket bennem nem kelt, ezért nem is keresem.

Egy érdekes történet a zsiráfkancsó kapcsán: Lapis professzor úr Mezőtúr mellől származik. Ő még „osztálykirándult” Badárhoz.

Mikor meséltem neki a zsiráfkancsóról, felkacagott, és mondta: „Az az ember zsiráfot biz’ sosem látott, mindig egy lócán ült, szájában pipával, fején egy szakadt kucsmában. De az nem zsiráfból volt.” Érdekes, hogy tényleg minden kép így ábrázolja Badárt, pipával, kucsmában.

A jelzéstechika felemlegése kapcsán szeretnék kis ismeretterjesztő kitérést tenni: Az, hogy valami id. Badár Balázs-kerámia, nem azt jelenti, hogy az adott tárgyat

bizonyosan a mester maga készítette. Badár már a századfordulón, sőt előtte is műhelyként működött, ahol 8-9 ember is dolgozott és tanult. Kiemelkedő alakja volt a Badár-manufaktúrának Bozsik Kálmán és Gorka Géza, de megemléendő Badár Erzsébet, ifj. Badár Balázs, Lévai István és Cs. Szabó István. Badár üzeme sokkal inkább a herendi porcelángyárhoz hasonlított, ahol kiváló képességű elhivatott emberek egész sora dolgozott együtt egy hibátlan darabért. Amire rákerült a Badár-pecsét, az a kiváló minőséget, id. Badár Balázs ellenőrzését és kisebb vagy nagyobb részben keze munkáját igazolta. Nem sajátította viszont ki más érdemét. Azaz Badár pecsétje minőséget jelent, de nem a készítő valós személyét adja meg. A fent említett kapitális koronás korsó például 3-4 hónapig készült. Legalább 3 ember nagy precizitású összehangolt munkája kellett a korongozáshoz és a díszítéshez. Egy ember nem képes ezt a terméket elkészíteni. Az a jelzés, hogy két vagy

5. ábra. 36 cm átmérőjű áttört tányér. A tányér nyomott technikával készült és az áttörés utólag lett kivésve. Jellegzetes mezőtúri motívummal van díszítve. Századfordulós pecséttel

7. ábra.
18 cm magas
könyvbutelle.
A „borítóján”
a „noteszívjad”
felirat,
a „lapokon”
a „Készítette
Badár Balás
Mező-Turon”
kézi ráírás
olvasható

több Badár-pecsét, illetve 1925-től id. Badár kézzel írt szignója is látható a cserépen, azt jelzi, hogy az öreg mester saját kezével dolgozott a művön. Mindkét gyermek (Erzsébet és Balázs) örökölte az apa tehetségét, másolták őt, sőt nemegyszer pecsételtek is az apjuk bélyegzőjével. Ezeken a kerámiákon én mindig csak egy bélyegzést találtam, és aláírva sosem voltak. Gyakorlott szem könnyen el tudja különíteni, melyik Badár munkája dominál egy adott darabon.

Kuriózumnak számítanak a használati tárgyak. A tulajdonomban lévő legrégebbi Badár-kerámia a lisztesbödönnek használt, zsemlesárga alapszínű, úgynevezett dudi edény (4. ábra). Az Arad megyei Dud község határában működő bányából vásárolták ezt a sárgás, öntőfestéknek használt agyagot. Badár a legtöbb népi fazekashoz hasonlóan kezdetben csak a parasztságnak szánt használati tárgyak gyártásával foglalkozott. Később a különböző vásároknak és kiállításoknak köszönhetően a neve egyre inkább elterjedt a városi polgárság körében is, amelynek igényéhez és ízléséhez igazodva mind több dísz tárgyat készített. A korai korszakából nagyon kevés cserép maradt vissza, hiszen ezek az edények állandó résztvevői voltak a falusi hétköznapiaknak, könnyen sérültek, eltörték, megsemmisültek. Gyakori a századforduló előttről a köcsög, a laskaszűrő és a főzőedény, de ezek nem mindegyike jelzett.

A századfordulót követően Badár önmagát már népi műfazekasnak aposztrofálta, egyre ritkábban és akkor is csak az ismerőseinek készített használati tárgyakat. A húszas évektől ezek a praktikus cserepek szinte el is tűntek a kínálatából. Éppen ezért kuriózum a bőrrel fedhető tejszeleskőcsög, a két konyhai váza és a lekvárosedény az 1920-30-as évek tájáról. A cserepeket Badár modern, egyenes és hurkokba rendezett vonalak sormintászerű festésével díszítette. A mintát Debrecenben, egy alkotótáborban sajátította el. A *Magyar iparművészet* egyik számában találtam ebből a korszakból képeket és leírást, itt a tejszeleskőcsög más mintával van reprodukálva. Ebből a díszítésből sem a múzeumban, sem a gyűjtőtársaknál nincs több példány. Hozzám Horvai Tibor barátomtól került nagy könyörgések árán. Vele Badár Balázs kapcsán ismerkedtem meg, rengeteget tanultam tőle, és egy igaz, jó embert ismertem meg benne. Az ő barátsága olyan ajándék, amit a Badár-szenvedélynek köszönhetek. Tőle kaptam/vettem baráti áron a festett áttört tányért (5. ábra). Áttört tányérból Badár sokfélét készí-

6. ábra. 33 cm magas kulacs. 1920–1930 között készült, hibátlan állapotú. Érdekessége a különleges festés, illetve a kupak. Ritka, hogy a kulaccsal megmaradt az eredeti kupak, gyűjtők körében ez egyedülálló

8. ábra. 36 cm magas hasas- és 45 cm magas kobakvázák

tett, nekem csak mázasak vannak. A nagy tányérból van még két barna mázas, ami a századfordulón ritka volt Mezőtúron. Ezek ugyanakkorák, mint a képen is bemutatott színes. Kis tányérból (19 cm átmérő) van 4-5 db, amelyek szépen elkülönülnek az alkotói korszakok mentén. A századfordulós a nagy áttörthöz hasonlóan színes. Az 1910–20 közötti származóak már barna alapszínűek, és a virágok kevésbé kidolgozottak rajtuk, az 1925 utáni korszakban a festés elmosottá vált. A kulacs (6. ábra) érdekessége a különleges festés, illetve a kupak. Csak a mezőtúri múzeumban lévő hasonló témájú kulacsnak van meg a kupakja. Onnan tudni, hogy az enyémen lévő is eredeti. Az eredetiséget korabeli fényképek és a mezőtúri múzeumban kiállított hasonló témájú kulacson lévő tökéletesen egyező kupak igazolja. Ez a kései Badár-darab már tisztán a polgárságnak szánt dísz tárgy, a paraszti hagyományok csak nyomokban fedezhetők fel rajta.

Egy közepes nagyságú kapitális váza sze-

métdombról került hozzám, érdekessége a téglavörös máz és a két díszes fül. Duplapecsétes aláírt Badár-munka. Nem szeretem, kommersznek tartom, ez a leggyakoribb Badár-termék, amivel találkozom a piacokon. A formagyártása ipari szinten zajlott. Mivel nagy a mérete (48 cm), gyakran irreális árakon is gazdát cserél, de tucatmunka.

Badár készített megrendelésre is cserepet. Erre példa a két szecessziós vázám, amelyek Pesten egy Andrássy úti villa enteriőrjének részét képezték. Sem a forma, sem a festés nem visel magán népi jegyet. Egyedi darabok, a margarétával díszített a háború előtt ki volt állítva a magyar kerámiák átfogó kiállításán az Iparművészeti Múzeumban, erről korabeli híradórészletet láttam. Az egyik a Falk Miksa utcából, a másik egy badacsonytomaji antikostól került hozzám. 41 cm-esek, mindkettő duplapecsételt.

A könyvbutella 1890 körüli (7. ábra). Az interneten bukkantam rá, irreálisan magas árat fizettem érte. Nagyon vágytam rá. Boldog vol-

tam, mikor a kezembe fogtam. Az egyik kedvencem, mert nagyon vágytam egy ilyen klaszszikus és kultikus tárgyra. Badár sok ilyet készített. De az ilyen példány ritka, kézzel nem írta Balásnak a nevét, sokkal gyakoribb a századforduló előttről a cizellált BB jelzés.

Van egy századfordulós bokályom nagyon egyszerű festéssel és egy csörgőkorsóm eozinos mázzal. Utóbbi gyönyörű példája a Badár-féle csörgőkorsónak. Hihetetlenül kecses nyak, alatta egy lépcső. Borzasztó nehéz technikai- lag elkészíteni, nagyon sérülékeny, kevés az ép belőle. Mérete 22 cm.

És zárásul két érdekesség: Az első egy boroskorsó, ami ifj. Badár 1920 környékén használt pecsétjével van jelezve, de a festése egyértelműen arra utal, hogy az apja készítette. Nemezszer fordult elő, hogy az öreg kicsit megtámogatva fiát és lányát az előrehaladásban a gyerek pecsétjével adta el a saját munkáit. Ezt speciel édesapámtól tudom, akitől ez a boros is van. A családhoz (pontosabban apai nagyapámhoz) személyesen ifj. Badártól került hála- ja jeléül, és a történet is innen ered. Ezt a múzeum megerősítette, a festés egyértelmű. A másik érdekesség Badár halálához és az azt követő időszakhoz kapcsolódik. A mester halálát követően a család nem adta le az ipart, hanem az özvegy továbbvitte. Sokkal kevesebb tárgyat készítettek, gyakran nem is az öregéhez fogható tökéletességgel. Jellemzően – szabálytalanul – Badár Balázs pecsétjét használták a készülő ter-

mékek bélyegzésére, mert az öreg munkáit többen keresték, és nagyobb pénzt fizettek érte. A helyzet 1940 végén rendeződött, amikor az özvegyet kötelezték, hogy készítsen saját pecsétet, és azzal jelezze a műhelyben készülő munkákat. Ez az időszak nagyon rövid volt, nagyon kevés kerámia maradt fenn a különleges „Özv. Badár Balázsné” jelöléssel. Ebből az utolsó időszakból két hasas és egy kobakváza van a tulajdonomban (8. ábra). A kobak és a bal oldali hasas váza 1939-ben készült, az utolsó darabok egyike lehet, melyen a mester még dolgozhatott. Mindkettő szignált, dátumozott és duplán bepecsételt. Egyszerű barnás eozinmáz és kimetszéses díszítés jellemzi. A jobb oldali hasas váza kuriózum. 1941-ben özv. Badár Balázsné készítette egy mezőtúri városvezetőnek, amit a saját kezűleg bevéselt, dátumozott ajánlás és a váza talpán lévő három mélynyomásos bélyegzés is tanúsít.

Mint minden mesternek, Badárnak is vannak rossz darabjai, kommersz munkái. Ezekből is van pár, általában fillérekért került hozzám piacra, csak nem volt szívem ott hagyni őket, de ezek bedobozolva állnak, és szebb sorsukat várják egy majdani magánkiállításon.

A történetem itt ér véget. Keresem a folytatást, vele az örömet, mindenhol, amerre csak járok, szerte a világon.

DR. SZÖÖR ÁRPÁD
biofizikus PhD-hallgató, Debrecen

„A férfiak a házasságban úgy viselkednek, mint a vendéglőben: választanak a menüből, majd miután a megrendeltet felszolgálják, kezdik lesni, vajon mi van a szomszéd tányérján.”

(Mark Twain)

„A sport egyebek között éppen a kegyetlen egyértelműsége miatt olyan nagyszerű: nem létezik például olyan, hogy rossz, de mázlista százas futó vagy centerhalf – a sportban lelepleződik az ember.”

(Nick Hornby „Fociláz” regényéből)

Myeloma multiplex mint reumatológiai differenciáldiagnosztikai probléma

A myeloma multiplex (MM) a második leggyakoribb malignus hematológiai kórkép, azok 10-15%-ában fordul elő, éves incidenciája 4,3/100 000. A klinikai képet színes tünettan jellemzi. A myeloma multiplex akár önmagában benignus entitásként, egyedül monoklonális gammopathia laboratóriumi képében jelentkező, akár egy progresszív és destruktív osteolyticus csontelváltozást, súlyos csontfájdalmat, patológiás csonttörést, hypercalcaemiát és gerincvelői kompressziót annak károsodásával (anémia), illetve veseelégtelenség veszélyével járó színes klinikai képet okozó kórkép lehet. A MM okozta csonteltérés primeren osteoclast indukálta folyamat (excesszív osteolysis-hypercalcaemiával), ezzel párhuzamosan pedig osteoblast csontépítésének redukciója történik (klinikailag osteoporosis, törés, csontfájdalom stb.).

A betegség meglétének igazolása, a csontvelőben a plazmasejtek emelkedett arányán (>10%; norm. max. 4%), a szérum és/vagy vizelet kóros fehérjéjének kimutathatóságán és a generalizált osteopenia és/vagy osteolyticus csontelváltozás meglétének alapszik.

A MM-es csontfolyamat patogenezisében egyik oldalon a csontreszorpcióért felelős fehérjék mutathatók ki, ezek között a fokozott RANKL expresszió, az emelkedett tumornekrózis-faktorok (TNF), a lymphotoxin, MIP (macrophag inflammatory protein) 1 α , SDF (stromal derived factor) 1 α szintje. Ugyancsak az osteolysis folyamata erősödik a sejtek „közvetlen” interakciója eredményeként (IL6, PTHrP, VCAM-1 stb.). A destruktív csontfolyamathoz vezet ezzel párhuzamosan az osteoblastok működésének gátlása (a csontépítés folyamatának blokkolása), ennek patomechanizmusában a MM-sejtekben túl-expresszált DKK-1 szintje áll, miután DKK-1 szolubilis extracelluláris Wnt-szignál inhibitora, így a DKK-1 gátolja az osteoblast aktivitást a Wnt jelátviteli rendszer gátlásán keresztül.

A reumatológiai gyakorlatban a diagnózis egyik alapja lehet a speciális röntgenelváltozások sora. A speciális radiológiai eltérések az esetek kb. 80%-ában mutatható ki, elsősorban litikus csonthiányok formájában. Leggyakrabban a csigolya, a borda, a koponya és a medence csontjain fordul elő. A foko-

zott csontbontás következtében a patológiás törés előfordulása kb. 50%-os.

A csigolyadeformitások és -törések differenciáldiagnosztikájának egyik legfontosabb feladata elkülöníteni az osteoporosisal összefüggésbe hozható és a MM eredményezte destruktív folyamatokat. Ennek egyik módzata az MR-vizsgálat, ahol MM-re jellemzően a T1-súlyozott felvételeken csökkent, míg T2-súlyozott felvételeken pedig emelkedett szignálintenzitás jellemzi a csigolyák eltéréseit.

További jellemző klinikai elváltozások között anémia, hypercalcaemia, veseérintettség fordul(hat) elő. A diagnosztika egyik jelentős ismérve a jelentősen megemelkedett vörösvértest-süllyedés (We).

A 2011-es Myeloma Workshop Consensus az ún. plazmasejt-proliferatív betegségek diagnosztikus kritériumait az alábbiakban foglalja össze:

1. Monoklonális gammopathia (MGUS)
szérum monoklonális protein < 3 g/dL
klonális csontvelő-plazmasejt < 10%
szervérintettség hiánya
2. Aszimptomatikus MM (smoldering MM)
szérum monoklonális protein $\geq$ 3 g/dL
és/vagy klonális csontvelő-plazmasejt $\geq$ 10%
szervérintettség hiánya
3. Szimptomatikus MM
klonális csontvelő plazmasejt $\geq$ 10%
szérum és/vagy vizelet monoklonális protein emelkedettség (kivéve az esetek 10%-ában előforduló ún. nonsecretory MM)
szervérintettség
hypercalcaemia ($\geq$ 11,5 mg/dL, 2,8–2,9 mmol/l)
veseelégtelenség (se.creatinin > 2 mg/dL, 176,8 μ mol/l)
anaemia (normochrom, normocyter, Hgb 2–10 g/dL, 0,31–1,55 mmol/l között)
csontléziók (litikus laesiók, osteoporosis törésekkel)

A MM korai diagnózisára azért is érdemes törekedni, mert rendelkezésre áll – a kórkép befolyásolásában áttörést hozó gyógyszer – a proteosoma inhibitor bortezomib.

DR. SZEKERES LÁSZLÓ
reumatológus, Hévíz

Négy boldog ember

(Fotótörténeti vígjáték)

Történik: Buda-Pesten, az 1870-es évek elején
Szereplők:

Christ Anna, fényképésznő
Borsos József, festőművész, fényképész
Szóts Albert Kolozsvárról
Dr. Kresz Géza, orvos

Dr. Kresz Géza – született Pest, 1846. Orvosi oklevelét 1871-ben Pesten szerezte meg, de két évvel később Bécsben sebészdoktori oklevelet is szerzett. Hazatérve Budapesten az V. kerületben szolgált, ahol tisztii főorvos is lett. 1887-ben szervező munkája folytán kezdte meg működését az Önkéntes Mentőegyesület. Folyamatosan tovább dolgozott a mentés fejlesztésén, múzeumot és lapot is alapított. – A főszerk.

Első jelenet

Szín: Borsos József műhelye a pesti Belvárosban, a Deák Ferenc utca 4.-ben. A festő-fényképész pazarlóan berendezett, tetőtéri atelier-jébe egy fiatal férfi érkezik. Keresztülhalad az előtérben – ahol a retusőr és a fogadóember tevékenykedik –, majd a kék selyemfüggönyös lépcsőn felmegy a felvételi terembe.

A kissé már kopaszodó, bajuszos Mester csizmát, világos színű, zsinóros nadrágot, keskeny reveres, hosszú szalonkabátot és tízgombos mellényt visel. Régi ismerősként üdvözli az érkezőt.

– Adjonisten! Egy kedves ismerős! Mi járatban errefelé...? (Csak tudnám a nevét – morgogja félre.)

– Fogadjisten, kedves Mester, dr. Kresz Géza vagyok – feleli a szokatlanul jó hallású ügyfél. Bátorkodom folyamodni, hogy Ön örökítse meg szerény vonásaimat!

Borsos megnyugszik, teszi a dolgát; bebújik a hatalmas dobozban lévő, tekintélyes rézcsővel ellátott kamera mögé, sokáig igazgatja fején a fekete kendőt, és az alól kiált ki néhány direktívát.

– Most jobbra! Kissé emelje a fejét! Kéretik

Dr. Kresz Géza portréja, (a hátoldalon autográf ajánlással), Borsos József felvétele az 1870-es évek elejéről, albumin vizitkép, 54×86 mm

nyitott szemmel, sugárzó arccal, derűsen a jövőbe tekinteni!

– Az nem lesz nehéz – mondja zárt szájjal, halkán az orvos, és arra gondol: huszonhat éves vagyok, még előttem az élet.

A műveletek után dr. Kresz óvatosan az ár feől érdeklődik, majd mikor az összeget meghallja, kissé elsápad, és arra gondol, mégiscsak igazat írhatott az újság abban a múltkori cikkben. (1871–72-ben harminchárom pesti fényképész 2755 aranyforint adót fizetett be. Ehhez egyetlen – bár meg nem nevezett, de borsos áron dolgozó – mester több mint 750 forinttal járult hozzá...)

Második jelenet

Szín: szerényen berendezett szalon, ahol két – meglepő módon egymásra kissé hasonlító – férfi ül egy némileg roskatag asztalnál. Mindketten hátrafésülve hordják sűrű hajzatukat, amitől homlokuk dacosan fénylő. Bajuszuk és szakálluk azonos hosszúságú, de az egyikükében ifjonti kora ellenére már egy-két őszes szál is világít. Lavalliére-nyakkendő és széles reveres, sötét zakót viselnek. Az idősebb a tél miatt a sötétszürke kabát alá fekete mellényt is magára öltött.

– Drága barátom! Az 1873-as, remélhetőleg Isten áldotta új esztendő alkalmából megajándékozhatom önt egy engem ábrázoló, művészi arcképpel? Nem kisebb artista készítette, mint Bécs egykor kedvelt festője, a Szépjuhászné fogadó tulajdonosa, Borsos József...! – kérdi az ifjú orvos.

– Részemről a megtiszteltetés, de természetesen kérem ellátni saját kezű dedikációjával! – feleli boldogan a Kolozsvárról érkezett rajongó.

– Való igaz! Ide a kalamárist! – kiáltja az orvos, és máris belemártja a tollat. – „Kedves Szóts Albert barátomnak, dr. Kresz Géza 873. 1/1.” – olvassa fennhangon a leírtakat.

– Nagyon köszönöm, barátom! – mondja Szóts, miközben arra gondol: eltévesztette a nevet; eddig csak kimondva hallotta, de leírva nem látta...

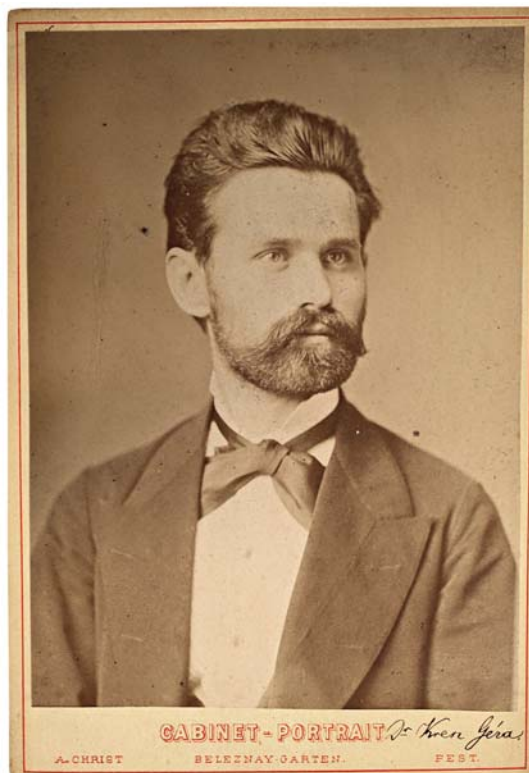
Harmadik jelenet

Szín: Christ Anna fényképésznő műterme Pesten, a Beleznay-kertben. Az orvos jókedvűen lépked az Ötpacsirta utcai bejárat felé, arra gondol: nem a Kerepesi útról megy be az atelier-be. A művésznő talpig feketébe öltözött – hiába, no –, még csak nemrégiben vált ki az üzletből Fajth János, és ez kicsit az özvegység érzetét kelti benne. Most hirtelen el is dönti: képei hátoldalán ezentúl ugyan nem szerepelteti Fajth nevét, de a „Fényképészeti műtermük” többes száma még marad egy ideig...

– Hódolatteljes kézcsókom, drága asszonyom! – szól kedvesen mosolyogva az orvos.

– Még lány vagyok! – érkezik a váratlan riposzt.

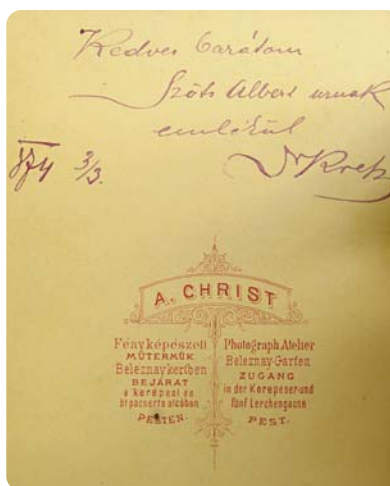
– Elnézését kérem, ebben a csekély világításban nem jól láttam! De remélem, ez a halovány fény nem bír gátló befolyással az ön művészetére – kérdi az orvos aggodást tetteve.

Dr. Kresz Géza portréja, Christ Anna felvétele az 1870-es évekből, albumin kabinetkép, 103×143 mm

– Oda üljön, kérem – mondja hirtelen határozottsággal a fényképésznő.

Az orvos megadóan engedelmeskedik, és megpróbál a képen is derűs maradni. Érdekes, csak másfél év telt el azóta, hogy Borsosnál jártam – gondolja, és a legszívesebben megigazítaná szakállát, hogy egy-két őszülő szálát eltakarjon. Közben már a dedikációra gondol, és arra, hogy most jobban figyel a leírtakra: „Kedves barátom Szóts Albert urnak emlékéül, dr. Kresz. 874. 3/3.”

A fenti kép hátoldala, dr. Kresz Géza ajánlásával, alatta Christ Anna üzletének adatai

Utójáték,

mely szintén Budapesten játszódik, a 21. század második évtizedében. Magángyűjtő (=szerző) évtizedek óta rokonszenvvel figyeli a régi fényképeket, Borsos József munkáira még az 1971-es emlékkiállítás idején figyelt fel. Egy régiség-

Szóts Albert portréja. Hátoldalon 1874. szeptemberi dátum. Veress Ferenc (Kolozsvár) felvétele, albumin vizitkép, 54×91 mm

kereskedőnél több tucat 19. századi, kisméretű fényképet talál, melyek a kézzel rájuk írt korabeli feliratok szerint legnagyobb részben a kolozsvári Szóts család tagjait, barátait vagy ismerőseit ábrázolják. Néhányat megvásárol, olyik-másik szerint a kelleténél drágábbnak tűnik... A fényképészek viszont a kor legjobbjai, így például a szakfolyóiratot is kiadó kolozsvári Veress Ferenc vagy a pestiek közül Simonyi Antal, Bor-

szos és Christ Anna. Utóbbiról, valamint Szótsékről alig tudni adatot. Két, dr. Kresz Gézát ábrázoló kép kapcsán – ismereteit bővítendő – a gyűjtő személyesen felkeres néhány fővárosi múzeumot. A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár egy korabeli fényképet őriz az ötvenegy éves dr. Kresz Gézáról, ezt Ellinger Ede készítette, és 1897. november 1-jei dátum szerepel rajta. A Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárában két fotó található, ezek azonban 20. századi reprodukciók.

Névadójáról a legtöbb korabeli, az 1890-es évekből származó felvételt a Kresz Géza Mementómúzeum birtokolja. Egyet a városképeiről ismert Klösz György készített, négyet az Újvilág utcában tevékenykedő Erdélyi Mór (1866–1934). Ezek közül az egyiket felhasználták dr. Kresz 1895-ben kiállított igazolványához. A tárlókban elhelyeztek még egy 1860-as évek végén készített tréfás beállítású csoportképet is, de az nem korabeli másolat, hanem harminc évvel későbbi reprodukció.

Magángyűjtő végül megnyugszik, mert vizsgálódásai során azt tapasztalja: fotó- és művelődéstörténeti értékre, kordokumentumra tett szert, mivel dr. Kresz 1870-es évekbeli derűs arckifejezése közgyűjteményi portrén nem látható.

Életrajzi adalékok

Szótsék: a család az 1870-es években Kolozsvárott élt. Christ Anna: 1870 és 1882 között Fajth Jánossal, illetve önállóan Pest-Budán, a Beleznay-kertben működő fényképész.

Borsos József (1821–1883): a magyar biedermeier festészet jelentős képviselője. Bécsben tanult, de Magyarországgal nem szakadt meg a kapcsolata. Bizonyíték erre legismertebb képe, az 1848-ban festett Nemzetőr. Érzelmes életképeket, zsánerképeket és arcképeket festett. 1862-ben hazatért, majd fényképészműtermet nyitott, amely különböző társakkal és helyszíneken másfél évtizeden keresztül működött.

A reprodukciókat – a tulajdonában lévő fotókról – a szerző készítette.

FEJÉR ZOLTÁN

„Az, hogy bármit megtehetsz, még nem jogosít fel rá.”

(Talleyrand)

Bursában jártunk

A VIII. török–magyar balneológiai találkozó

Ebben az esztendőben, szeptember 29. és október 2. között Bursa adott otthont az immáron nyolcadik alkalommal megrendezett török–magyar balneológiai találkozónak.

Bursa a Márvány-tenger délkeleti részén fekszik, két és fél millió lakosával a negyedik legnagyobb török város. A 7200 éves történeti múlttal büszkélkedő település egykoron az Oszmán Birodalom fővárosi rangját is betöltötte.

Az isztambuli reptéren M. Zeki Karagülle a török Spa balneológiai egyesület elnöke és munkatársai baráti hangulatban fogadták a Bender Tamás vezetésével érkező magyar delegációt. Isztambulból komppal, közel kétórás utazással értük el célállomásunkat, Bursát.

A hangulatos esti fényben is kirajzolódtak a környező hegyek, a meredek domboldalakon megkapaszkodó kivilágított házacsok. A hotelünk a keleti kényelmet és a nyugati igényeket ötvözte. Teraszáról a müezzin énekére felkelő nap fényében az elterülő város és a közeli Uludağ-hegység csúcsai is jó reggelt kívántak a kíváncsiskodóknak.

A konferenciánk az „Öregedés és öregség” nagy nemzetközi kongresszus részeként került megrendezésre, melynek elnöke Karagülle professzor volt. Az időskori problémák és a gyógyturizmus kérdései kerültek előtérbe. A megnyitót hatalmas sajtóérdeklődés és nagyfokú testőri jelenlét kísérte, melyet a hazai és külföldi politikusok részvétele indokolt.

A megnyitót követően rövid városlátogatás következett. Megtekintettük a Nagy Mecsetet (Ulu Cami), mely 1400 óta fogadja a híveket. Hús kupolája vastag arany vonásokkal készült, Korán-idézeteket tartalmazó kalligráfiai az oszmán dicsőséget hirdetik. Az eső megérkezése nem kedvezett a további városnézésnek, annál ideálisabb volt egy tradicionális törökfürdő meglátogatásához és kipróbálásához. Az 1385-ben épített Eski Kaplica hét méter átmérőjű medencéjébe egy oroszlános kút önti a 45 °C-os termálvizet. Ebben a forrásvízben áztattuk meg magunkat fáradt vándorként, mint egykoron a karaván utazói. A hammam szertartást követő pihenés alatt a testi felfrissülésen

túl érezhetővé vált a lelki nyugalom, a mindennapi gondok a falakon kívül rekedtek, hiába kopogtattak, ide nem nyertek bebocsátást.

A második napon került sor a hivatalos török–magyar balneológiai találkozóra. A tudományos ülésen felváltva tartottak előadást a török és a magyar balneológusok. Az első magyar előadás Bender Tamás tolmácsolásában hangzott el, obes és hipertóniás betegek gyógyfürdőkezelés utáni antioxidáns-, gyulladásos és metabolikus laborparamétereinek változásáról. Géher Pál gazdagon illusztrált előadása a magyarországi spa-szolgáltatások világába kalauzolta el a hallgatóságot. Két mozgásszervi vonatkozású balneológiai tudományos munka is bemutatásra került: Kovács Csaba a mezőkövesdi kénes víz, kézarthrózisos betegek körében végzett vizsgálati eredményeit ismertette, Tefner Ildikó pedig a mátraderecskei termálvíz hatására krónikus derékfájásban szenvedő betegeknél tapasztalt változásokat mutatta be részletesen. Hodinka László irodalmi adatok tükrében ismertette a pszichoszomatikus betegségek és a balneoterápia viszonyát, Donáth Judit pedig a balneoterápia költséghatékony-ságáról tartott összefoglaló előadást.

A konferenciát követően az ízlelőbimbóinkat tehetjük próbára, hiszen megköstölhattuk a világhírű İskender Kebabot, mely pitaalapra helyezett bárányhúsból készült fűszerezett étel. A délután során egy régi fürdők alapjaira épített rehabilitációs központ és egy katonai kórház fizioterápiás részlegét kerestük fel. A délutáni müezzin hangja után a hölgyek nagy öröme a belvárosi Bazárba vezetett az utunk, ahol Bursa világhírű, selyemből készült ruhaneműi kínálták magukat megvételre, a nézelődőket pedig az árusok török teával próbálták vásárlásra biztatni.

Másnap ragyogó őszi napsütésben búcsúztunk a várostól, és léptünk át Ázsia és Európa határán. Viszontlátásra a magyarországi IX. török–magyar balneológiai találkozón!

DR. KOVÁCS CSABA
reumatológus, Mezőkövesd

■ ...a cári Oroszország első vasútvonala Moszkva és (a ma már nem is az országhoz tartozó város) Riga között épült meg 1861-ben.

■ ...Jonas Basanavičius litván orvos 1851-ben született, diplomáját Moszkvában szerezte meg. Egész életében nemzete történelmével, valamint régészettel, néprajzzal foglalkozott. 1883-ban megalapította az első litván újságot, melyet külföldön nyomtattak, és három évig tudott fennállni. 1905-ben Bulgáriába került, a cári udvari orvosa lett, a várnai üdülőhely alapítójaként tartják számon. Több mint két évtized után visszatért Litvániába, és az ottani élet tekintélyes, szimbolikus figurájává vált. A nemzeti hovatartozást elsősorban a litván nyelvben látta. 1927-ben Vilniusban halálozott el.

■ ...idén volt 100 éve, hogy 1911. augusztus 11-én Vincenzo Peruggia, olasz szobafestő (!) ellopta a *Mona Lisát* a Louvre-ból. Cselekedetét hazafias tettként állította be. Hazájában hősként tisztelték, de a festményt az olasz állam 1913-ban visszaszolgáltatta. A tolvaj csak egy év börtönt kapott, és 1947-ig élt. Külön érdekesség, hogy 1931-ben Németországban Bolváry Géza, magyar származású filmrendező a sztoriból mozit csinált, *Der Raub der Mona Lisa* címmel.

■ ...a festmények, grafikák vonatkozásában örök kérdés, hogy ha nincsen datálva az alkotás, mikor keletkezhetett. Vannak művészek, a példa kedvéért a világhírű osztrák Hundertwasser, illetve Konok Tamás, akik minden szempontból megkönnyítik a helyzetet, mert minden művüket ellátták az aktuális sorszámmal. No de amit a nagybányai, majd szecessziós stílusban alkotó magyar Tichy Gyula (Rimaszombat, 1879 – Rimaszombat, 1920) kitalált! Minden alkotására ráírta, hogy élete hányadik napján alkotta. Már a napok számolását is – ugyan teljesen kézenfekvő – kevesen végzik, de hogy egy művész ezzel tegye egyértelműen azonosíthatóvá és időben elhelyezhetővé műveit – az elég nagy lelemény!

■ ...a „Jaj, de jó a habos sütemény, Mogyoró van az ő tetején” kezdetű dalt mindenki ismeri. Azt talán kevesen tudják, hogy 71 éve, 1941 szeptemberében hangzott fel először színpa-

don, mégpedig az operettszínházban Kiss Manyi előadásában. Eisemann Mihály *Fiatalság – bolondság* című operettjében a dal szövegét (inkognitóban) Kellér Dezső írta. Tulajdonképpen gúnyolódás volt, hiszen ekkor már a csökkenő fejadagok idejét élték.

■ ...1942. június 18-án Etelka főhercegnő, vagyis az utolsó magyar király, IV. Károly leánya Rooseveltnél elnök személyi titkára lett.

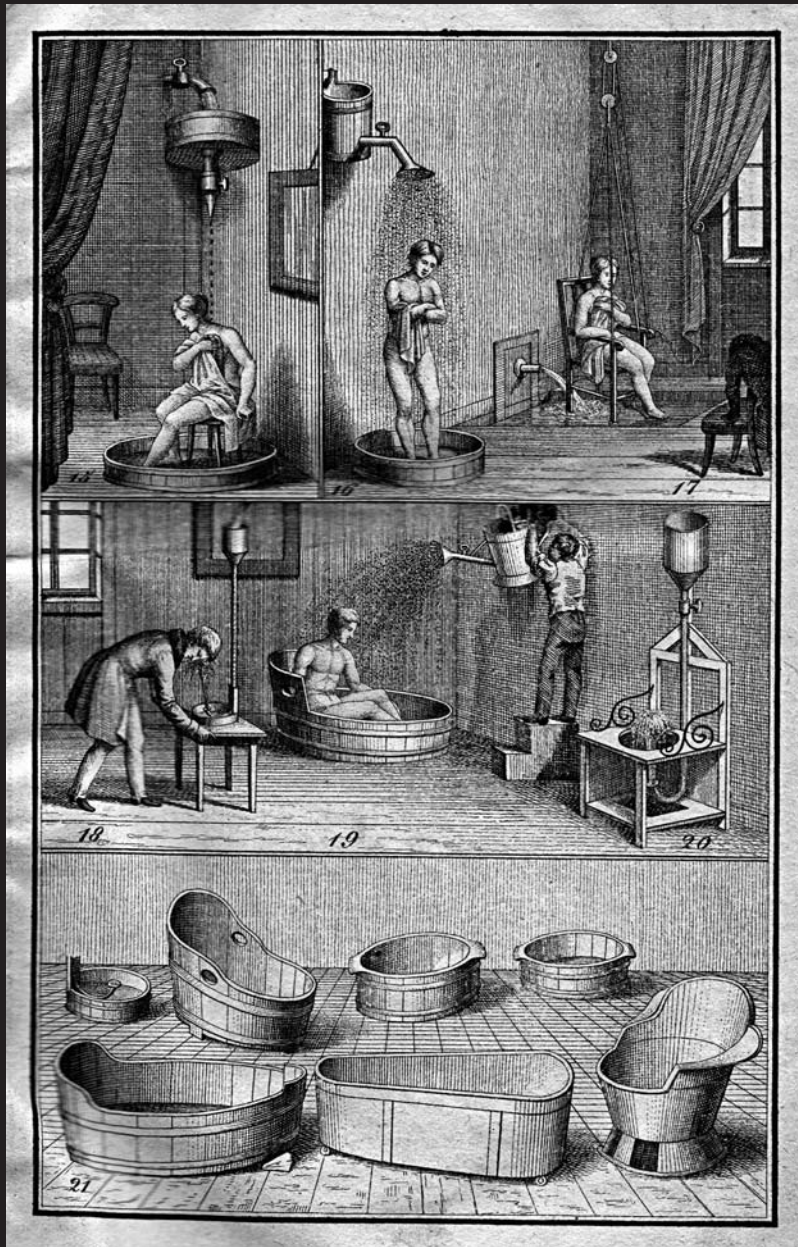
■ ...Paul Klee, a jelentős 20. századi svájci képzőművész scleroderma betegségéről nagy formátumú, gazdag képanyaggal összeállított szép kötetet adott ki a neves svájci bőrgyógyász, Hans Suter. A 2006-ban megjelent mű címe: *Paul Klee und seine Krankheit – Vom Schicksal geschlagen, vom Leiden gezeichnet – und dennoch.*

■ ...a világhálón látható, hitelesnek tűnő összeállítás szerint a repülőterek számát illetően az USA vezeti az államok sorát 14 695-tel – Brazília (3 365) és Oroszország (2 743) előtt.

■ ...már ilyen is van! Újsághír, hogy Budapest II. kerületében ízületbarát focipályákat hoznak létre, azaz gumiburkolattal látják el a köztéri focipályákat.

■ ...55 évvel az 1956-os magyar forradalom után fotókiállítás nyílt Kecskeméten a 97 éves Vagn Hansen dán fotóművész akkor Budapesten készített fotóiból. A fotográfus a *Billed Bladet* dán képes hetilap tudósítójaként október utolsó napjaiban érkezett Budapestre. Felvételeket készített az Üllői úton, a Kilián laktanya környékén és a Köztársaság téren a pártház ostroma után. A dán fotográfus hozzájárult, hogy a kiválasztott eredeti negatívokról a felügyelete mellett készült nagyítások szignált példányai a magyar Nemzeti Múzeumba kerüljenek. Egy földrajztudós közbenjárására két dán alapítvány anyagi támogatásával kerülhetett sor a 12 szignált papírkópia magyarországi kiállítására. A képeken többek között a pártház ostroma utáni események borzalmi, Mindszenty József hercegprímás szuggesztív portréja, valamint egy ifjú forradalmár, Erika látható.

G. B.

Vízgyógyintézeti kezelések

Az antik vízgyógyászatot – amely kizárólag a hideg víz fizikai hatásával gyógyít – ókori előzmények után az angol John Floyer (1649–1734) támasztotta föl 1702-ben kiadott *Psychrolusia* című könyvével. A hidroterápia virágkora azonban E. F. C. Oertel és Vincenz Priessnitz munkásságával az 1830-as években vette kezdetét. Utóbbi Gräfenbergben sikeres vízgyógyintézetet alapított, s a vízkúrát diétával, tornával is kombinálta – a priznic máig az ő nevét viseli. A vízgyógyászat újabb, máig élő irányzatát Sebastian Kneipp képviselte. Hazánkban számos vízgyógyintézet működött, míg 1948-ban meg nem szüntették őket. A bájos rézmetszetes képen a vízkúra főbb típusai (cseppfürdő, zuhanyfürdő, áztatás, beöntés, lábfürdő, altesti zuhany) láthatók.

Forrás: Raimann, Friedrich: *Universal-Handbuch der allgemeinen Wasser-Heilkunde*. Ulm, Ebner, 1844.

DR. MAGYAR LÁSZLÓ ANDRÁS